

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดู
THE STUDY OF THE CYCLE OF REBIRTH
IN HINDU PHILOSOPHY

พระชาติชาย ชาติวุฑฒ (สุขเอก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดู

พระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Study of the Cycle of Rebirth in Hindu Philosophy

Phra Chartchai Chatiwutto (Sook-ake)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาธีระพันธ์ วชิรญาโณ)

.....กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ)

.....กรรมการ

(ผศ.สุนัย ครองยุทธ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ประพันธ์ ศุภษร)

.....กรรมการ

(ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ

ประธานกรรมการ

ผศ. สุนัย ครองยุทธ

กรรมการ

อาจารย์ประพันธ์ ศุภษร

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดู
- ผู้วิจัย : พระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระมหากฤษณะ ตรุโณ ป.ธ. ๓, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.,(ปรัชญา)
 - : ผศ. สุนัย ครองยุทธ กศ.บ., อม., (ปรัชญา)
 - : อาจารย์ประพันธ์ สุภษร ป.ธ.๓, พธ.บ., ศศ.ม.,(พุทธศาสนศึกษา)
- วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏในปรัชญาฮินดูได้พบแนวคิดที่สำคัญดังนี้

๑. พรหมันหรือพระพรหมเป็นสัจธรรมสูงสุดไม่มีรูปแต่เมื่อจะสร้างโลกก็ สำแดงเป็น ๓ รูป ที่เรียกว่า ตริอมูรติ คือ พระพรหมผู้สร้าง พระวิษณุหรือนารายณ์ผู้รักษา และพระศิวะหรือผู้ทำลาย

๒. มีกฎธรรมชาติ เรียกว่า ฤตะ ทำหน้าที่ควบคุมความเป็นระเบียบของโลก ทำให้ปรากฏธรรมชาติต่างๆ มีขึ้นและเสื่อมสลายไปอย่างมีระเบียบ ทำให้มนุษย์ สัตว์ และพืชอุบัติขึ้น และดับไปในลักษณะเป็นระเบียบ มีเหตุผลและรักษาดุลยภาพของโลกไว้ แต่กฎนี้เป็นเพียงกฎธรรมชาติ ไม่มีพุทธปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผลรู้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ จึงต้องมีเทพสูงสุดเป็นผู้บันดาลและควบคุมอยู่

๓. คัมภีร์พระเวท เป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง เทียงแท้แน่นอน ไม่แปรผัน เป็นอื่นไม่ว่าในกาลเทศะใดๆ เพราะพระเวท คือสัจธรรมที่เปิดเผยตัวเองให้ปรากฏแก่ผู้มีสมาธิ และท่านก็ได้นำออกเปิดเผยแก่ผู้อื่นตามที่ได้รู้โดยไม่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงใดๆทั้งสิ้น คัมภีร์พระเวทจึงเป็นศรุต คือ ที่ถาผีได้สดับมาเองด้วยปัญญาที่รู้แจ้ง ไม่ใช่ผลงานของมนุษย์และของเทพ และเชื่อว่าเป็นอมตะ นิยตธรรม และเป็นปรานหรือลมหายใจของพระพรหมอยู่เหนือปัญญาชั้นเหตุผลของมนุษย์

๔. เชื่อว่าเทพทั้งหลายในสมัยพราหมณ์นั้นที่แท้เป็นเพียงชื่อที่บ่งบอกหน้าที่ของเทพเจ้าสูงสุดองค์เดียว คือ พรหมหรือพรหมัน ซึ่งมีลักษณะเป็นวิญญานอมตะเป็นสมัญญ กล่าวคือ เกิดเอง เป็นเอง ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีเบื้องปลายเป็นองค์สัมบูรณ์ เป็นบุคลิกพรหม อรูปพรหมเป็นปรมาตมัน วิญญานหรืออาตมันในมนุษย์ เราแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของพรหมันนี้เอง

๕. อาตมันหรืออัตตาที่แท้ของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน จึงมีสภาพเป็นอมตะอย่างเดียวกับพรหมัน แต่ที่ต้องมีทุกข์ คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะไม่รู้แจ้งความจริง อาตมันจึงออกจากร่างเก่าไปเกิดในร่างใหม่เรื่อยไปจนกว่าจะรู้แจ้งตน เมื่อรู้แจ้งตนก็จะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เพราะการรู้แจ้งตนทำให้บรรลุมฤกษะ คือกลับเข้าร่วมเป็นหนึ่งกับปรมาตมัน ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีก

๖. วิธีการปฏิบัติให้เข้าถึงพรหมันตามหลักชญาณ โยคะ คือการบำเพ็ญสมาธิเพื่อให้เกิดญาณ หรือความรู้แจ้งตน หมายถึง รู้แจ้งสภาพอันแท้จริงของอาตมัน

Thesis title : The Study of The Cycle Rebirth in Hindu Philosophy
Researcher : Phra Chartchai Chatiwutto (Sook – ake)
Degree : Master of Arts (Philosophy)
Thesis Supervisory Committee :
: Phramaha Grissana Taruno, Pali III, B.A., M.A.,
Ph.D., (Philosophy)
Assist. Prof. Sunai Krongyudh, B.Ed., M.A., (Philosophy)
Mr. Prapan Supasorn : Pali XII., B.A., M.A. (Buddhiststudies)
Date of Graduation : December 29, 2007

ABSTRACT

From the study of the cycle of rebirth in Hindu philosophy, the following six principles of belief are found.

1. It is believed that Brahma or Brahma God is the Ultimate Reality with Formless Sphere, but upon the creation of the world, the Brahm God would transform His body into three figures. Namely “ Trimūrati” Brahma who is the creator; Vishnu or Nārāyana, the protector, and Siva, the destroyer.

2. It is believed that there is the natural rule controlling the regulations of the world causing the variously natural phenomena to occur and to become orderly deteriorated and cause human beings, animals and plants to orderly occur and extinguish with reason and keep the world balance, but the said rule is merely natural rule. There is no intellect comprising the rational rule of nature. Hence, there must be the Supreme God as the creator and the controller.

3. It is believed that Veda is the precise source of knowledge with no variability at any time, for the Veda is the ultimate truth revealed by Brahma God to the

ascetic who had meditation and revealed the truth to other people as he had seen and known without any revision or modification. Veda, therefore, becomes Srutis as heard by the ascetic himself with his wisdom. It is neither the work of human beings nor of the gods. It is believed that Veda is “The Immortal Dharm” the God’s breath beyond the rational wisdom of human beings.

4. It is believed that in the Brahmin period, the god is, infact, the only name indicating the function of the Mono Supreme God, Brahma with Immortal Soul with self-birth, self-being and without commencement and destination. It is the Absolute Being, Brahma, Formless Brahma, Baramātaman, the soul or Ātman in each of human beings and a part of Brahman.

5. It is believed that Ātman or Attā the real body of human being is a part of Brahma. Therefore, there is the same immortal state as Brahman, but the suffering arising from birth, old, age, sickness and death is caused by ignorance (unenlightenment). Therefore, Ātman (soul) leaves the original body to be continuously born in the new body till attaining self-enlightenment. Upon self-enlightenment causing one to attain Moksa (freedom). That is to enter the fine world of Brahma and one to return from the cycle of birth and death again.

6. It is believed that the practice to get the access to the fine world of Brahma is called “Jñānayoga” which means to practice meditation to attain knowledge or self-enlightenment which means the knowledge of the true state of Ātman.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีอาศัยความเมตตาอนุเคราะห์ จากประธานอาจารย์ที่ปรึกษา คือ พระมหากฤษณะ ตรุโณ, และได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนัย ครอบงูท และอาจารย์ประพันธ์ สุภษร ในฐานะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งท่านทั้งสามได้กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอเจริญพรขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขออนุโมทนาขอบพระคุณ โยมพ่อ-แม่ ผู้ให้กำเนิดให้กำลังใจในการแสวงหาความรู้มาโดยตลอด ขอขอบคุณครอบครัวคุณโยมบุญส่ง บัวขม คุณโยมสุชิน-นิระภา ขุนทอง ที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือปัจจัยในการพิมพ์วิทยานิพนธ์เล่มนี้ โดยเฉพาะคุณโยมปรารณา จันเลน ซึ่งให้กำลังใจ กำลังทรัพย์ด้วยดีมาตลอด และอีกหลาย ๆ ท่านที่ไม่ประสงค์ออกนาม

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาจิตติ ขนฺติชโร ที่ได้อนุเคราะห์ทุนในการวิจัยจำนวนหนึ่งและขอกราบขอบพระคุณ พระอุปัชฌาย์ ครู อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการ ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจและสามารถศึกษาค้นคว้า และจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จได้ด้วยดี หากส่วนดีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นบ่อเกิดทางปัญญาของมวลมนุษย์ ขอมอบแต่ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ด้วยความสัจจริงจากดวงใจ

ขอขอบคุณผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ และขอขอบคุณพระนิสิตสาขาปรัชญา สาขาพุทธศาสตร์ ตลอดจนจนถึงผู้ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ และตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ห้องสมุด เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยที่อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยขออนุโมทนา ขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระชาติชาย ชาติวุฑฺโฒ (สุขเอก)

๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๐

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ

บทที่ ๑ : บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗

บทที่ ๒ : แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท

๒.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ	๘
๒.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ	๑๓
๒.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ	๒๓
๒.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ	๒๕
๒.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ	๓๑

บทที่ ๓ : แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฝ่ายอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

๓.๑ ปรัชญามีมางสา	๓๔
๓.๒ ปรัชญาเวทานตะ	๓๘
๓.๓ ปรัชญานยาเย	๔๕
๓.๔ ปรัชญาไวเศยิกะ	๕๐
๓.๕ ปรัชญาสาขยะ	๕๕
๓.๖ ปรัชญาโยคะ	๖๔

บทที่ ๔ : วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏระหว่างปรัชญาพระเวท

และปรัชญาอุปนิษัทกับปรัชญาฝ่ายอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

๔.๑	วิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุเกิดของสังสารวัฏ	๖๕
๔.๒	วิเคราะห์เปรียบเทียบธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ	๗๔
๔.๓	วิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของสังสารวัฏ	๗๕
๔.๔	วิเคราะห์เปรียบเทียบวิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ	๘๔
๔.๕	วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ	๘๐

บทที่ ๕ : บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑	บทสรุป	๘๔
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๖

บรรณานุกรม	๘๘
ภาคผนวก	๑๐๐
คำอธิบายหมวดคัมภีร์	๑๐๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ปรากฏขึ้นจะต้องเป็นไปตามอำนาจเหตุปัจจัย การที่มันจะเกิดขึ้นมาเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้ ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดมาแล้วมันดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีเหตุปัจจัยให้มันดำรงอยู่ และเมื่อมันเสื่อมสลายลง ก็มีปัจจัยให้มันเสื่อมสลายไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างลอยๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย จึงเกิดแนวคิดในเรื่องสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด ปรัชญาฮินดูสายอัสติกะทุกระบบเกิดจากความไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิตเกิดแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันของสภาพการณ์ดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ประสบความทุกข์ ความเจ็บปวดและความไม่พอใจกับสภาพการเป็นอยู่ในชีวิตตนปรัชญาฮินดูจึงพยายามค้นหาความจริงของชีวิตแล้วชี้ให้เห็นว่าชีวิตของคนเรานั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานาประการ

นักปรัชญาของฮินดูจึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นไปจากสภาพที่เป็นทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือความสุขนิรันดร ด้วยเหตุนี้ปรัชญาฮินดูทุกระบบในฝ่ายอัสติกะ จึงเริ่มต้นในลักษณะเป็นทุทธระสนนิยม (Pessimism) แต่ทุทธระสนนิยมในปรัชญาฮินดูนี้ไม่ใช่ทุทธระสนนิยมแท้จริง เพราะมีอยู่แต่ในตอนต้นเท่านั้น จุดสุดท้ายหรือจุดหมายปลายทางปรัชญาฮินดูจบลงด้วยสุทธระสนนิยม (Optimism) ทุกระบบ^๑ ปรัชญาฮินดูถือว่าความทุกข์เป็นตัวผล จึงจำเป็นจะต้องสืบสาวหาตัวเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ แล้วหาวิธีแก้ไขหรือทำลายตัวที่เป็นสาเหตุนั้นเสีย จึงจะนำไปสู่ความสุขได้

อย่างไรก็ตามปรัชญาฮินดูยุคพระเวท และอุปนิษัท รวมทั้งปรัชญากลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนักต่างก็มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องกฎแห่งกรรม มีทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งกรรมสากลจักรวาล หรือกฎแห่งเหตุผล และในลักษณะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรมด้วย^๒ ปรัชญาฮินดูทุกระบบเชื่อว่าทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว แม้ว่าแต่ละระบบจะมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการกระทำอย่างใดเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่วก็ตาม และมีความเชื่อว่าอภิปาเป็น

^๑ สุนทร ณ รังษี, ปรัชญาฮินดู : ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^๒ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

สาเหตุแห่งการติดข้อง และการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏหรือวิथाหรือวิชา คือ ความไม่รู้แจ้ง ความหลงผิด ความมืดบอด เป็นสาเหตุที่สำคัญทำให้มนุษย์กระทำการมดี กรรมชั่ว ครอบงำจิตใจที่มนุษย์ยังประกอบกรรมดี กรรมชั่วอยู่มนุษย์ก็จะต้องได้รับผลของกรรมที่ตนกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดเสวยผลกรรมอันเป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้างตามสมควรแก่กรรมนั้นๆ โดยไม่มีวันสิ้นสุด^๓

ปรัชญาอุปนิษัตเชื่อในภพหน้าหรือการเกิดใหม่ เมื่อร่างกายนี้แตกดับหรือตายไปชีวาตมันจะเคลื่อนที่ออกจากร่างเก่าไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่าแล้วสวมใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ อุปนิษทกล่าวว่าก่อนที่ชีวาตมันจะออกจากร่างเก่ามันจะต้องหาร่างใหม่สำหรับไปอาศัยให้ได้เสียก่อน เมื่อพบร่างใหม่แล้วมันจึงจะทิ้งร่างเก่าไป แต่ร่างใหม่ที่มันจะไปอาศัยอยู่นี้จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ชีวาตมันได้เคยกระทำไว้ พุทธทาสยกอุปนิษท กล่าวว่า อวัยวะทุกอย่างติดไปกับชีวาตมันที่ไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ ผลแห่งการศึกษาหรือการเรียนรู้และผลแห่งการกระทำย่อมติดตามไปกับชีวาตมันเช่นกัน^๔

ในทรรศนะเกี่ยวกับการติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิดนั้น ปรัชญาฮินดูกล่าวว่าเป็นสาเหตุให้มนุษย์ได้รับความทุกข์ทรมาน ไม่มีวันสิ้นสุด การที่จะหลุดพ้นหรือทำลายให้ทุกข์ ทั้งปวงได้หมดไปก็อาศัยวิชาหรือวิชา แต่ความรู้ในทางทฤษฎีเพียงอย่างเดียว นั้น ยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้พ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการปฏิบัติควบคู่กันไปด้วย คือการทำสมาธิซึ่งเป็นตัวนำไปสู่การรู้แจ้ง หรือ “สภาพความเป็นจริง” ว่ามีพระเจ้าเป็นเจ้าสูงสุดอยู่เพียงพระองค์เดียว คือ พระพรหม ซึ่งเป็นพระเจ้าผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก เป็นปฐมเหตุของสิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งแท้จริง หรืออันติมสัจจะ (Ultimate Reality)^๕ ทรงดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ อุปนิษทเชื่อว่า การรู้แจ้งในพระวิญญูณอันยิ่งใหญ่หรือปรมาตมันคือพรหม เมื่อปฏิบัติได้ก็จะสามารถนำวิญญูณหรืออาตมันเข้าสู่พรหมผู้นั้นก็จะกลายเป็น “พรหม” หรือมีสภาวะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพรหม

^๓ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาตะวันออก, หน้า ๑๕.

^๔ สุนทร ฌ รั้งมี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๔๗.

^๕ ฟั้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

นอกจากนี้ปรัชญาอุปนิษัตได้แสดงถึงแนวคิดเรื่องวิญญูณ หรืออาตมันของคนเราว่าเป็นส่วนหนึ่งโดยอิสระจากร่างกาย ซึ่งมีสภาพเป็นอยู่นิรันดร และเป็นส่วนหนึ่งของวิญญูณอันยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า “ปรมาตมัน” หรือ “วิญญูณสากล” หรือ “พรหม” นอกจากสภาวะที่เป็นอยู่นิรันดรแล้ว เราจะเห็นได้ชัดว่าอาตมันก็คือพลังอันยิ่งใหญ่ทางจิตที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์นั่นเอง ฉะนั้นเมื่อมนุษย์ได้รู้แจ้งเห็นจริงในอาตมัน ด้วยการเพ่งพินิจพิจารณาด้วยสมาธิจิตอย่างแน่วแน่ ดวงวิญญูณหรืออาตมันของผู้นั้นจะเข้าร่วมกับวิญญูณอันยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่า “ปรมาตมัน” เหมือนแม่น้ำหลายสาย ทุกสายจะไหลไปรวมกันอยู่มหาสมุทรในที่สุด ฉะนั้นนี่คือหลักอันเป็นมูลฐานของปรัชญาอุปนิษัตซึ่งเป็นปรัชญาชีวิต

อย่างไรก็ดีปรัชญาพระเวทและอุปนิษัต มีทรรศนะคล้ายคลึงกับกลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก คือปรัชญามีมangsa เวทานตะ นยายะ ไวเศษิกะ สางขยะ และโยคะต่างก็มีแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากอุปนิษัตทั้งสิ้น และเชื่อว่าการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นสิ่งเป็นไปได้ ปรัชญาฮินดูมีทรรศนะร่วมกันว่ามนุษย์เกิดมาในโลกนี้มีชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ แต่ทุกข์มิใช่สิ่งที่จะขจัดให้หมดไปไม่ได้หากมนุษย์รู้แจ้งเห็นจริงในสภาพตามความเป็นจริงแล้วปฏิบัติตามหลักคำสอนของปรัชญาสำนักที่ตนเชื่อถือแล้ว ก็สามารถขจัดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง การหลุดพ้นจากทุกข์ สามารถมีได้ทั้งในชีวิตนี้และชาติต่อไป สภาวะเช่นนี้เรียกว่าเข้าถึงโมกษะ คนที่เข้าถึงโมกษะแล้วจะอุทิศชีวิตทั้งชีวิตเพื่อรับใช้ชาวโลก”

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัต

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาจากกลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก ได้แก่ ปรัชญา มีมangsa, เวทานตะ, นยายะ, ไวเศษิกะ, สางขยะ และโยคะ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัตกับปรัชญาจากกลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

^๑บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

^๒อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สังสารวัฏ ในความหมายอุปนิษัต หมายความว่า การเกิดใหม่เมื่อร่างกายนี้แตกดับหรือตายไปชีวิตร่างกายจะเคลื่อนที่ออกจากร่างเก่าไปอาศัยอยู่ร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่า แล้วสวมใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ อุปนิษัต กล่าวว่าก่อนที่ชีวิตร่างกายจะออกจากร่างเก่ามันจะต้องหาร่างใหม่สำหรับไปอาศัยอยู่ให้ได้เสียก่อน เมื่อพบร่างใหม่แล้วมันจึงจะทิ้งร่างเก่าไป แต่ร่างใหม่ที่มันจะไปอาศัยอยู่นี้จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ชีวิตร่างกายได้เคยกระทำไว้ กรรมเป็นเครื่องผูกพันให้มนุษย์เวียนว่ายตายเกิด มนุษย์ทุกคนตกอยู่ในวงเวียนแห่งกรรมที่เขาทำไว้ จะวนเวียนอยู่เรื่อยไปจนกว่าจะได้ทำลายอวิชชา^๔

อาตมัน หมายถึง ลมหายใจที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ แต่ภายหลังได้เปลี่ยนไปเป็นความรู้สึก, ความคิด, ตัวตน, จิต, วิญญาณ, และเจตภูต บางทีใช้ในความหมายกว้างออกไปอีก เช่น หมายถึง สิ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในสรรพสิ่ง, เป็นใหญ่, เป็นสิ่งอมตะ และไม่เปลี่ยนแปลง^๕

พรหมัน หมายถึง ความว่างงาม, ความเจริญ ความหมายเดิม หมายถึง การบูชาชัยชนะ การสวดอ่อนน้อม ภายหลังความหมายได้เปลี่ยนเป็นความจริงอันคัมมะ (Ultimate Reality) หรือองค์สัมบูรณ์ (The Absolute)^๖

อวิชชา หมายถึง ความมืดบอดหรือความไม่รู้ที่เป็นเหมือนม่านคอยปิดบังมิให้ชีวิตร่างกายไม่รู้อะไรจริงว่า ตนเองเป็นสิ่งเดียวกับองค์สัมบูรณ์ คือ พรหมัน ด้วยเหตุนี้อวิชชาจึงเป็นสาเหตุให้ชีวิตร่างกายต้องดิ้นรนหรือเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ^๗

โมกษะ หมายถึง สภาวะที่หลุดพ้นไปจากกิเลสทั้งปวง จึงไม่มีทุกข์ ทั้งทางกาย ทางใจ ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เหนือบุญและบาป ตลอดจนถึงโลกียธรรมทั้งปวงเป็นสภาวะที่เที่ยงแท้ คงที่นิรันดร เป็นอมตะ ดังนั้น โมกษะจึงเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต^๘

^๔ สติธิต วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาตะวันออก**, (กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

^๕ สติธิต วงศ์สุวรรณค์, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๔.

^๖ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

^๗ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๕๑.

^๘ ฟื้น ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**, หน้า ๓๕.

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ อติศักดิ์ ทองบุญ กล่าวไว้ในหนังสือ “ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย” ถึงทรรศนะของ ดร.ราชกฤษณ์ เกี่ยวกับกรรมกับการเกิดใหม่ กรรมแปลตามตัวอักษรว่า การกระทำ การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว กรรมใดๆ ก็ตามไม่ว่ากรรมดี หรือกรรมชั่วย่อมส่งผลให้แก่อินทรีย์ภาพของผู้กระทำและสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอน ผลกรรมที่ส่งให้แก่อินทรีย์ภาพของผู้กระทำนั้น จะถูกเก็บไว้ในจิตเป็นปัจจัยปรุงแต่ให้จิตคิดดี คิดชั่ว ไปตามลักษณะของกรรมนั้นๆ ผลกรรมที่ส่งให้แก่สิ่งแวดล้อมก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมดี หรือเลวตามลักษณะของผลกรรมเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ดร.ราชกฤษณ์ เห็นว่าผลกรรมที่มีต่ออินทรีย์ภาพกับที่มีต่อสิ่งแวดล้อม นั้นไม่เท่ากัน คือมีต่อสิ่งแวดล้อมนั้นสั้นกว่า หมายความว่าให้ผลเฉพาะแต่ในชาตินี้เท่านั้น แต่ที่มีต่ออินทรีย์ภาพนั้นสามารถสืบต่อไปถึงชาติหน้า หรือชาติต่อๆ ไปได้อีก นั่นคือทำให้เวียนตาย เวียนเกิด หรือเกิดใหม่อยู่เรื่อยไปจนกว่าจะหมดกรรม^{๑๑}

๑.๔.๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ กล่าวไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตรศาสนา” ตอนหนึ่งว่าการ เวียนว่ายตายเกิดแห่งอาตมัน ผ่านร่างกายนับจำนวนไม่ถ้วนนั้น คือ คำอธิบายอย่างแท้จริงของความชั่วช้าที่มีอยู่ในโลก เพราะระหว่างการเวียนว่ายตายเกิดนั้น อาตมันต้องรับทุกข์รับสุขสับสับวนเวียนอยู่มิรู้จบสิ้น เมื่อทำให้หลุดพ้นจากการกระทำได้ก็จะหมดความรู้สึกลงในเรื่องตัวตนส่วนบุคคลหรือชีวะตมันจะเหลืออยู่แต่อาตมันแท้ๆ คือ ปรมัตถ์ หรืออาตมันสากล^{๑๒}

๑.๔.๓ สมภาร พรหมทา ได้แปลเรียบเรียงไว้ในหนังสือ “ภควัทคีตา” (บทเพลงแห่งองค์ภควัน) บทที่สิบเจ็ด ตอนกฤษณะตรัสกับอรชุน อรชุน! ในโลกนี้มีคนอยู่สี่จำพวกที่เคารพเรา สี่จำพวกนี้ ได้แก่คนที่ต้อยอยู่ในห้วงทุกข์หนึ่ง, ผู้แสวงหาความรู้หนึ่ง, ผู้แสวงหาสิ่งอันเป็นประโยชน์หนึ่ง และผู้มีปัญญาผู้แจ้งอีกหนึ่ง บุคคลผู้มีปัญญาผู้แจ้งนั้น หลังจากเวียนว่ายอยู่ในห้วงสังสารวัฏ เป็นเวลาพอสมควรแล้ว ในชาติสุดท้ายของการเวียนว่ายตายเกิดเขาจะได้อำนาจรวมเป็นหนึ่งเดียวกับเรา เพราะอำนาจแห่งการบำเพ็ญเพียรด้วยภักดีในเรา^{๑๓}

๑.๔.๔ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา กล่าวถึง ทรรศนะการเวียนว่ายตายเกิดในหนังสือ “ปรัชญาอินเดีย” ในทรรศนะปรัชญาพระเวทอุปนิษัตวา อาตมันอันเป็นอัตตาที่ยังแท้ที่เคลื่อนออกจากร่างกายที่ตายแล้ว ล่องลอยไปเกิด คือไปอาศัยร่างใหม่อยู่ การที่มาอาศัยร่างใหม่นี้

^{๑๑} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตสถาน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๘.
^{๑๒} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตรศาสนา, (กรุงเทพฯ : อักษรวิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๒๕๗.
^{๑๓} สมภาร พรหมทา, ภควัทคีตา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน), (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ขณะที่อาศัยอยู่กับร่างเก่า (ร่างเดิม) ก็จะติดตามตัวมาโดยพระเจ้าจะทรงเป็นผู้ควบคุมและจัดระเบียบ รักษาความยุติธรรมให้ได้รับผลกรรมตามสมควรแก่กรรม ถ้าทำดีในร่างเก่า (ชาติก่อน) พระเจ้าก็จะให้ไปเกิดในที่ดี เช่น เกิดในตระกูลสูงมีพราหมณ์ หรือกษัตริย์ หากทำแต่กรรมชั่วในขณะที่อาศัยอยู่กับร่างเก่า (ชาติก่อน) พระเจ้าก็จะให้ไปเกิดใหม่ในที่ที่ไม่ดี หรือไปอาศัยในร่างสัตว์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันตลอด ตราบใดที่ยังไม่พ้นจากกรรมก็จะมี การเวียนว่ายตายเกิดต่อไปไม่มีสิ้นสุด^{๖๖}

๑.๔.๕ ฟีน ดอกบัว ได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะของปรัชญาเวทานตะไว้ในหนังสือ “ปวงปรัชญาอินเดีย” ไว้ว่าขั้นแรกปฏิบัติตามกรรมโยคะได้แก่การบำเพ็ญตบะบูชาญอย่างเคร่งครัดมุ่งถึงพรหมมันหรือพระนารายณ์เป็นจุดหมายขั้นต่อมาปฏิบัติตามชญาณโยคะ คือ การศึกษาเวทานตะจนเข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องของพระเป็นเจ้า ชีวิตมันและสสารจากนั้นก็มาถึงขั้นสุดท้ายซึ่งเป็นขั้นสำคัญที่สุดคือ ภักติโยคะได้แก่ การจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้า โดยการมอบกายถวายชีวิตต่อพระเป็นเจ้า^{๖๗}

๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ มีขั้นตอนดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ Satischandra Chalterjee. An Introduction To Indian Philosophy (Calcutta : university of Calcutla, 1963) Radhakrishnan, S. The Philosophy of the Upanishad. London, 1924. “BHAGAVAD-GITA AS IT IS”

By His Divine Grace A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada Founder Acarya of the International Society for Krishna Consciousness The Bhaktivedanta Book Trust.

กฤษณะ สังคีตทาน ผู้แปล มุลนิธิวรรณกรรม บัณฑิตันระ ๒๕๓๕.

๑.๕.๒ เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาฮินดู ซึ่งมีผู้แปลไว้แล้วในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

๑.๕.๓ นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิมารวบรวมเรียบเรียงตลอดจน ถึงวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

^{๖๖} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๕.

^{๖๗} ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๑๒.

๑.๕.๔ สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้า
ของผู้ที่สนใจทั่วไป

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในปรัชญากลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก ได้แก่
ปรัชญา มีมangsa, เวทานตะ, นยาเย, ไวเศยิกะ, สางขยะ และโยคะ

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวคิดที่แตกต่างและคล้ายกัน ระหว่างปรัชญาพระเวทและ
อุปนิษัท รวมทั้งปรัชญากลุ่มอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

๑.๖.๔ ได้แนวทางที่จะนำไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าในหลักคำสอนอื่นๆที่ปรากฏ
ในปรัชญาฮินดู ที่เกี่ยวข้องกันต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัต

ปรัชญาพระเวทเดิมที่เน้นหนักไปในทางด้านการสวดมนต์การอ่อนนวยการกระทำ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้มนุษย์บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดได้เพราะการกระทำดังกล่าว จะทำให้เทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์พึงพอใจ และจะอำนวยผลให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมได้บรรลุถึง จุดหมายของตนตามที่ปรารถนา ต่อมาได้มีแนวคิดในคัมภีร์อุปนิษัตเกิดขึ้นเพื่อพยายาม ที่จะ ยกย่องเชิดชูและประกาศแนวคิดแบบเอกเทวนิยม ฉะนั้นอุปนิษัตจึงมีเทพเจ้าที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูอย่างยิ่งใหญ่ผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งเพียงองค์เดียวคือ “ พระพรหม ”

อุปนิษัตเป็นตอนสุดท้ายของคัมภีร์พระเวท บรรดาแนวคิดทางปรัชญาที่กระจัดกระจาย อยู่ในมันตระ พราหมณะและอาร์ณยะของคัมภีร์พระเวทได้รับการประมวลมากล่าวไว้ใน อุปนิษัตทั้งนี้เพราะอุปนิษัตทั้งหมดไม่ได้เกิดขึ้นในคราวเดียว หากเกิดขึ้นตามลำดับกาลที่ผ่านไป เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนอุปนิษัตเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อุปนิษัตที่เกิดขึ้นในตอนแรกกับอุปนิษัต ที่เกิดขึ้นหลังสุดจึงที่มีอายุห่างกันเกือบพันปี

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีอุปนิษัตอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ปัญหาอันเป็นจุดสนใจของ อุปนิษัต เหล่านี้มีไม่กี่ปัญหา เช่น ปัญหาเรื่อง สังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดปัญหาเรื่อง ความมีอยู่ของพรหมัน อาตมัน มายา อภิปา การสร้างโลก โมกษะหรือความหลุดพ้น เป็นต้น กล่าวได้ว่า ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาร่วมของอุปนิษัต แต่รายละเอียดปลีกย่อยและการอธิบาย เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้แต่ละอุปนิษัต ก็มีลักษณะเป็นของตนเองและมีทรรศนะตรงกันคือ เรื่องสังสารวัฏทั้งปรัชญาพระเวท และอุปนิษัตมีความเชื่อว่ามิภพหรือมีการเกิดใหม่

๒.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

สังสารวัฏ^๑ หมายถึงการเกิดใหม่ เมื่อร่างกายนี้แตกดับหรือตายไป ซิวาตมันจะ เคลื่อนที่ออกจากร่างเก่าไปอาศัยอยู่ร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่า แล้วสวมใส่เสื้อผ้า ชุดใหม่ อุปนิษัต กล่าวว่าก่อนที่ซิวาตมันจะออกร่างเก่ามันจะต้องหาร่างใหม่สำหรับไปอาศัยอยู่

^๑สุทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗.

ให้ได้เสียก่อน เมื่อพบร่างใหม่แล้วมันจึงจะทิ้งร่างเก่าไป แต่ร่างใหม่ที่มันจะไปอาศัยอยู่นี้จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ชีวิตมันได้เคยกระทำไว้ พุทธทาสยกอุปนิษัท กล่าวว่ าวัวะทุกอย่างติดไปกับชีวิตมันที่ไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ ผลแห่งการศึกษาหรือการเรียนรู้ และผลแห่งการกระทำย่อมติดตามไปกับชีวิตมันเช่นกัน

ทรงสนะปรัชญาพระเวทและอุปนิษัทเชื่อว่าพรหมมัน คือความจริงสูงสุดหรืออันติมัสัจจะ ซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นโลกหรือสรรพสิ่งทั้งธรรมชาติ และวิญญาณ ดังนั้นพรหมมันจึงเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง เป็นที่เกิดของโลกเป็นที่อิงอาศัยและที่ดำรงอยู่ของโลก^๒

วิวัฒนาการของพรหมมันในฐานะที่เป็นรากฐานของสรรพสิ่งมีดังนี้

จากพรหมมันเป็นอากาศ (Ether) จากอากาศเป็นลม จากลมเป็นไฟ จากไฟเป็นน้ำ จากน้ำเป็นดิน และจากดินก็เป็นที่เกิดพืชพันธุ์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย หรือในไตรตติรียอุปนิษัทได้กล่าวถึงทฤษฎีวิวัฒนาการที่รู้จักกันว่าคำสอนเรื่องเครื่องห่อหุ้มหรือฝัก (โกสะ) ทั้ง ๕ ไว้ดังนี้

ฝักที่ ๑ อันนอมยโกสะ ซึ่งเป็นระดับต่ำสุด พรหมมันได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นสสารหรือวัตถุเพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับทำให้สิ่งมีชีวิตได้เกิดขึ้นมา

ฝักที่ ๒ ปราณมยโกสะ พรหมมันได้แปรมาเป็นชีวิตและลมปราณ โดยอันดับแรกเป็นชีวิตของพืชพันธุ์ต่างๆ ก่อน แล้วต่อมาก็เป็นชีวิตของสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย

ฝักที่ ๓ มโนมยโกสะ พรหมมันแปรมาเป็นจิตใจ แต่จิตใจระดับนี้ยังเป็นเพียงสัญชาตญาณ ซึ่งมีทั้งในมนุษย์และสัตว์

ฝักที่ ๔ วิชญานมยโกสะ พรหมมันแปรมาเป็นเหตุผลระดับนี้มีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานก็ตรงที่มีเหตุผล

ฝักที่ ๕ อานันทมยโกสะ ซึ่งเป็นระดับสูงสุด พรหมมันแปรมาเป็นความเบิกบานใจในระดับนี้ไม่มีทั้งทวิภาพ (duality) ของจิตและวัตถุ และทั้งพหุภาพ (Plurality) ของสรรพสิ่งลง มีแต่เอกภาพหรือความเป็นหนึ่ง (Unity) อันไม่มีการเปลี่ยนแปลง มีแต่ความเบิกบานใจอันเป็นนิรามิตสุข ซึ่งระดับสูงสุดนี้ก็คือ ภาวะแห่งพรหมมันนั่นเอง^๓

^๒Chandradhar Sharma, *A Critical survey of Indian philosophy*, (varanasi : motilal Banarsidass, 1964) p. 17.

^๓พิน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๔.

พรหมัน

คำว่า “พรหม”มาจากคำว่า “พรห” ชาติ หมายถึงความงอกงาม ความเจริญ หรือ วัฒน ความหมายเดิมหมายถึงการบูชาัญญ การสวดอ้อนวอน ภายหลังความหมายได้เปลี่ยนมาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. ในอุคเวท พรหมัน หมายถึงความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ ถ้อยคำอันเป็นสิ่งวิเศษ
๒. ในคัมภีร์อุปนิษัทพรหมันหมายถึงความงอกงามความเจริญเติบโตความก้าวหน้า
๓. พรหมัน หมายถึงความแท้จริงอันติมะ (Ultimate Reality) หรือองค์สัมบูรณ์ (The Absolute)
๔. พรหมัน หมายถึง ความแท้จริงอันติมะที่รู้แจ้งโลก แต่อาดมันหมายถึงความแท้จริงอันติมะที่รู้ในตัวเราเอง
๕. พรหมัน หมายถึง สิ่งแท้จริงสูงสุดหรืออันติมะสัจจะซึ่งได้วิวัฒน์มาเป็นโลกและสรรพสิ่งในโลก ดังนั้น พรหมันตามความหมายในปัจจุบัน หมายถึง “สิ่งซึ่งเป็นมูลภาวะของสรรพสิ่ง”^๔

ทรรศนะอุปนิษัทเห็นว่า โลกหรือจักรวาลเป็นของจริงแท้ เพราะมาจากพระพรหม พระองค์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่งขึ้นมา ทรงควบคุมสิ่งที่พระองค์สร้างให้เป็นไป ทรงทำลายสิ่งเหล่านี้เมื่อทรงพระประสงค์ พระองค์ทรงสร้างมนุษย์และสรรพสัตว์ ทรงกำหนดชะตากรรมของคนและสัตว์ ดังที่เรียกว่า “พรหมลิขิต” ทรงเป็นเจ้าของกรรมและกฎแห่งศีลธรรม

กฎแห่งกรรม

ในคัมภีร์อุปนิษัทได้อธิบายกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ว่า “กรรม” มาจากรากศัพท์ว่า ฤตะ หมายถึงความว่า การกระทำ การกระทำนี้หมายถึง การกระทำทุกอย่างโดยทั่วไป^๕ ไม่ว่าจะเป็น การกระทำดีหรือไม่ดีก็จัดเป็นกรรม หรือการกระทำทั้งสิ้น นักปราชญ์บางท่านกล่าวว่า คำว่า “กรรม” มาจากคำว่า ฤตะ ในคัมภีร์พระเวท หมายถึง ความเป็นระเบียบแห่งสรรพสิ่งในสากลจักรวาล หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ความเป็นระเบียบในธรรมชาติ คำว่า “กฎแห่งกรรม” ในปรัชญาฮินดู มีความหมาย ๒ นัย คือ

^๔ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๒.

^๕ Ruth, *Introduction of Indian Philosophy*, op.cit., p 160. (อ้างใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมา)

๑. กฎแห่งกรรม หมายถึง กฎแห่งธรรมชาติ หรือกฎแห่งเหตุผลในธรรมชาติ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามอำนาจเหตุปัจจัย การที่มันจะเกิดขึ้นมาเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้มันก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยทำให้เกิด เมื่อเกิดมาแล้วมันดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้มันดำรงอยู่ และเมื่อมันเสื่อมสลายลงก็มีปัจจัยทำให้เสื่อมสลาย ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีรูปร่างก็อยู่ภายใต้อำนาจของเหตุปัจจัยไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย นี่คือกฎแห่งกรรมในความหมายของกฎแห่งธรรมชาติ หรือกฎแห่งเหตุผล

๒. กฎแห่งกรรม หมายถึง กฎแห่งศีลธรรม คือกฎแห่งการกระทำของสิ่งที่มีชีวิตหรือในความหมายแคบ หมายถึง กฎที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ หลักการทั่วไปของกฎแห่งกรรมตามความหมายนี้ มีคำว่า ทำดียอมได้รับผลดี ทำชั่วยอมได้รับผลชั่ว ตามกฎทางศีลธรรมในคัมภีร์อุปนิษัทการประกอบพิธีบูชาญัตยถือว่าเป็นการประกอบกรรมดี (กุศลกรรม) นอกจากนี้กรรมดี คือ การสร้างหรือทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ งานสังคมสงเคราะห์การบริจาคทานหรือการช่วยเหลือผู้อื่น กรรมดีหรือกุศลกรรมดังกล่าวมานี้เป็นกรรมดีขั้นธรรมดา ส่วนกรรมดีขั้นสูงสุดหรือขั้นอุกฤษณ์นั้นคือ การบำเพ็ญตบะหรือการบำเพ็ญเพียรแบบนักบวชเพื่อให้บรรลุโมกษะ^๖

กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ซำรงโลกไว้ และรักษาผลของกรรมต่างๆ ที่บุคคลทำไว้ไม่ให้สูญหายไปไหน จุติเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพลังงานในด้านวัตถุอันนั้น ทั้งยังคงยตามสนองบุคคลผู้กระทำกรรมนั้นด้วย

กรรมมี ๒ ประเภท คือ

๑. กรรมที่ให้ผลแล้ว เรียกว่า อารัพพกรรม หรือ รารัพพกรรม เช่น เกิดมามีรูปร่างดีหรือไม่ดี เป็นต้น

๒. กรรมที่ยังไม่ให้ผล เรียกว่า อนารัพพกรรม ซึ่งกรรมประเภทนี้ยังแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือกรรมที่เคยสะสมมาแต่ในอดีต เรียกว่า ปราคนกรรม หรือสังญิตกรรม และกรรมที่สะสมขึ้นมาใหม่ในชาติปัจจุบัน เรียกว่า กริยามาณกรรม หรือ สังญิขมนกรรม^๗

เจ้าแห่งกรรมนั้นคือ พระอิศวร ซึ่งอยู่ในฐานะเป็น อปรพรหม มีหน้าที่รักษาความยุติธรรม กฎแห่งกรรมมีว่า การที่บุคคลมีความทะยานอยาก ย่อมกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

^๖ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๕๓.

^๗ ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๖.

ลงไปด้วยเจตนา เพื่อสนองความทะยานอยากนั้นเขาทำอย่างไรผลก็ปรากฏอย่างนั้นผลกรรมย่อมควบ คุมภพหน้าของสัตว์อีกด้วย

ฉาน โทคยะอุปนิษัทให้พรรณนาระเกี่ยวกับการเกิดใหม่ว่าชีวิตมันเกิดได้ ๒ ทาง คือ

๑. เทวทาน เป็นทางสว่างหรือทางแห่งเทพ ในทางสว่างหรือทางแห่งเทพนั้นผู้ที่ จะเข้าถึงได้ก็ด้วยการบำเพ็ญตบะเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในพรหมันหลังจากตายแล้วจึงจะสามารถ ดำเนินไปทางนี้ได้ ซึ่งเป็นทางอันเกษมโดยผ่าน อากาศ พระอาทิตย์ และสุดท้ายก็เข้าสู่โลกแห่ง ความเป็นเอกภาพกับพรหมัน ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

๒. ปิตถุทาน เป็นทางมืดหรือทางแห่งบิครนั้น ผู้ที่จะดำเนินไปตามทางนี้ได้ก็คือ คน ที่บำเพ็ญกุศลกรรมหรือกรรมดีดังกล่าวแล้ว เมื่อตายแล้วก็จะดำเนินไปตามทางมืดนี้ ซึ่งเป็นทาง แห่งหมอกควัน เมื่ออยู่ในโลกแห่งบิครระยะหนึ่งก็จะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก หรือลงมา สิ้นสถิตอยู่ในพืชพันธุ์ธัญญาหาร เมื่อมนุษย์บริโภคพืชพันธุ์ธัญญาหารเข้าสู่ร่างกาย ก็จะถือ กำเนิดในร่างกายมนุษย์ ถ้าผู้ที่ประกอบแต่กุศลกรรมหรือกรรมดีไว้ก็จะเกิดมาเป็นคนดี เช่น เกิดเป็นพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ส่วนผู้ที่ประกอบกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมไว้มาก เมื่อตายแล้ว ก็จะไปสู่ยมโลก เสวยความทุกข์ตามสภาพของกรรมที่ทำไว้ เมื่อสิ้นกรรมในยมโลกแล้วหาก เกิดในโลกมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลต่ำ เช่น เกิดในตระกูลศูทร จัณฑาล หรืออาจจะไปเกิดเป็น สัตว์ เช่น สุนัข หมู แมว แพะ แกะ เป็นต้น

ปรัชญาพระเวท มีหลักกรรมว่า การกระทำความดีย่อมนำไปสู่อมฤตภาพวิญญาน ท่องเที่ยวไปมีเกิดและมีตายในภพชาติต่างๆ ตามกรรมของตนคนเราทุกคนจะต้องได้รับผลของ กรรม โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงไปได้สิ่งเลวร้ายที่ปรากฏในชาตินี้ หรือในชีวิตนี้เป็นผลกรรมเก่า กรรมชั่วที่ทำไว้ในชาติก่อนหรืออดีตชาติ การสวดอ้อนวอนมีความมุ่งหมายเพื่อปลดเปลื้อง กรรมในอดีตด้วย ผู้กระทำความดีย่อมไปเกิดในพรหมโลก เพราะผลของกรรมชั่ว บางคนจึง ต้องเกิดในสิ่งที่ไร้วิญญาน เช่น ต้นไม้ กรรมและการเกิดใหม่ของมนุษย์เรานั้นจะวนเวียนอยู่ เรื่อยไปจน กว่าว่าเมื่อใดได้ทำลายอวิชชา เข้าถึงพรหมันหรือปรามัตมัน แล้วจึงหยุดการเวียน ว่ายตายเกิดต่อไปได้

กรรมใดๆ ก็ตามไม่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่วย่อมส่งผลให้แก่อินทรีย์ภาพของผู้ทำและ สิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอน ผลกรรมที่ส่งผลให้แก่อินทรีย์ภาพของผู้ทำนั้นจะถูกเก็บไว้ในจิต เป็น ปัจจัย ปรุงแต่งจิตให้คิดดีหรือคิดชั่วไปตามลักษณะของกรรมนั้น ๆ ผลกรรมที่ส่งผลให้แก่

สิ่งแวดลอมก็ทำให้สิ่งแวดลอมดีหรือเลวตามลักษณะของผลกรรมเช่นกัน^๔

อย่างไรก็ตามผลกรรมทั้งหลายเกิดจากอวิชชา เพราะฉะนั้น ความหมายของอวิชชา (อวิชชา) หมายถึงความไม่รู้ อวิชชาเป็นสิ่งที่เหมือนม่านปิดบังทำให้ชีวิตมันไม่รู้อะไรเป็นจริงว่าตนเองกับสิ่งสมบูรณ คือ พรหมนั้น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความไม่รู้หรืออวิชชาเป็นสาเหตุให้ชีวิตมันต้องเวียนว่ายตายเกิด ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ขณะที่ท่องเที่ยวไปก็กระทำการกรรมดีบ้างชั่วบ้าง แล้วก็ได้รับผลแห่งกรรม เป็นความสุขบ้างทุกข์บ้างหมุนเวียนกันไป เมื่อใดชีวิตมันเห็นแจ้งในความเป็นจริงและขจัดอวิชชาเสียได้เมื่อนั้นก็จะบรรลุมรรคผลพ้นกลับคืนสู่สภาพความเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมซึ่งเรียกว่าการบรรลุโมกษะ^๕

๒.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

อาตมันเป็นจุดกำเนิดของอินทรีย์ซึ่งอินทรีย์นี้เป็นส่วนประกอบของโลก ในอุปนิษัตถาน โทคยะ กล่าวว่ามียอยู่ ๓ ธาตุ คือ ไฟ น้ำและดิน ได้มาจากพรหมในไตรตริยะ กล่าวว่ามียอยู่ ๕ ธาตุ คือ อีเทอร์ (อากาศ) ลม (พายุ) ไฟ (อัคคี) น้ำ (อบ) และดิน (ปฐพี) ทั้งหมดนี้มีวิวัฒนาการมาจากอาตมัน การแบ่งธาตุออกเป็น ๕ ชนิด เพราะยึดหลักความจริงที่ว่า อวัยวะรับรู้ของมนุษย์มีอยู่ ๕ แห่ง ซึ่งให้การรับรู้ต่อเสียง สี กลิ่น รส และสัมผัส ธาตุทั้ง ๕ ในที่นี้มีได้หมายถึงธาตุทางเคมีที่นักวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันค้นพบ ในฉาน โทคยะที่กล่าวว่า มีธาตุเพียง ๓ เท่านั้นได้อธิบายว่า ธรรมดาธาตุทั้ง ๓ นี้ ธาตุแต่ละตัว (ชนิด) ทำให้เกิดธาตุขึ้นมา ๓ เท่า อินทรีย์ชีวิตจึงแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มที่เกิดจากใจ
๒. กลุ่มที่เกิดจากเชื้อเอิร์ม
๓. กลุ่มที่เกิดจากหน่อ และภายหลังก็ได้เพิ่มขึ้นมาอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่เกิดจากยางอาตมันในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง ลมหายใจ หรือแก่นแท้ หรือลักษณะสำคัญ แล้วค่อยๆ เปลี่ยนมา มีความหมายว่า วิญญาณหรือตัวตน ซึ่งทำให้มีชีวิตอยู่ยืนยาวได้ครบที่ยังมีลมหายใจอยู่ แต่ภายหลังความหมายของอาตมันได้เปลี่ยนไปเรื่อยๆ คือ เป็นความรู้สึก ใจ (Mind) วิญญาณ (Soul) และเจตภูติ (Spirit)^๖

^๔ อคิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, หน้า ๑๕๘.

^๕ สุนทร ฌ รั้งมี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**, หน้า ๔๑.

^๖ Chandradhar Sharma, **A Critical survey of Indian philosophy**, (varanasi : motilal Banarsidass, 1964) p. 17.

ในคัมภีร์ฉานโทคยะ อุปนิษัท จากคำสนทนาระหว่างพระประชาบดีผู้เป็นอาจารย์ และพระอินทร์ผู้เป็นศิษย์ ได้อธิบายถึงการพัฒนาของ “ตัวตน” ว่ามี ๔ ระดับ คือ

๑. ระดับร่างกาย
๒. ระดับที่ใช้ประสบการณ์จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕
๓. ระดับนอกเหนือจากธรรมชาติ
๔. ระดับองค์สัมบูรณ์

พระประชาบดีได้สรุปหลักทั่วไปของตัวตนไว้ว่า “ตัวตน” มีลักษณะที่เป็นอิสระจากความชั่วร้ายมีความเป็นอมตะไม่ตาย ไม่อยู่ภายใต้การจำกัดอายุไม่มีความหิว ไม่มีความกระหาย มีลักษณะสำคัญคือ ความจริง

หากจะสรุปความหมายของคำว่า “อาตมัน” ตามทัศนะต่างๆ แล้วก็จะได้หลายความหมาย เช่น ในระยะแรกหมายถึงลมหายใจ ภายหลังความหมายได้เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นความรู้สึกรู้จัก, จิต, วิญญาณ และเจตภูต และมีความหมายกว้างออกไปคือ หมายถึงสิ่งที่อาศัยอยู่ในสรรพสิ่ง อาตมันเป็นผู้รู้ มีประสบการณ์ และกระทำสิ่งที่ถูกรู้ให้ปรากฏเป็นอมฤต และดำรงอยู่ในสถานะเดียวตลอดกาล

ธรรมชาติของอาตมัน ในฉานโทคยะ อุปนิษัท ได้กล่าวถึงตัวตน หรืออาตมันไว้ว่า อาตมันเป็นอิสระจากบาป จากความชรา จากความตายและความเศร้า จากความหิวและกระหาย ไม่ต้องการสิ่งใด นอกจากสิ่งที่ควรต้องการ ไม่มีความคิดหรือจินตนาการอะไรนอกจากสิ่งที่ถูกที่ควรเป็นสิ่งที่เราต้องพยายามทำความเข้าใจ เป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งปรากฏขึ้นในความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะทั่วไปในขั้นต้น ฝัน หลับ ตาย เกิดใหม่ และการปลดปล่อย

ในพหูพจน์ของอุปนิษัท พระประชาบดีได้อธิบายธรรมชาติของอาตมันว่า “ตัวตน” หรืออาตมันของมนุษย์มีอยู่ในตัวของมันเองไม่มีอยู่ในตัวของผู้อื่นเป็นบุคคลที่สามารถมองเห็นแต่ไม่ใช่วัตถุที่จะมองเห็นได้ พระประชาบดีได้อธิบายระดับต่างๆ ของอาตมันให้แก่ตัวแทนเทวดาและตัวแทนของอสูรฟิงวิโรชนะตัวแทนของอสูรพอใจในคำอธิบายของพระประชาบดี แต่พระอินทร์ไม่พอใจคำอธิบายเหล่านั้นจึงซักถามพระประชาบดีอีก ดังนั้นพระประชาบดีจึงอธิบายถึงอาตมันจากระดับต่ำจนถึงระดับสูงสุด ดังนี้^{๑๑}

๑. ระดับร่างกาย ระดับแรกคือ ระดับของอาตมันที่เป็นร่างกายซึ่งเจริญเติบโต ตาย แล้วเนาเปื่อยสูญหายไป คืออาตมัน และพระประชาบดีได้ขยายความต่อไปว่า ร่างกายไม่ใช่

^{๑๑} Ibid, P. 18-19, อ้างใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย , หน้า ๓๑-๓๒.

อาดมัน เมื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้น พระประชาบดีจึงให้พระอินทร์แต่งตัวให้ดีขึ้น แล้วให้ไปดูในกระจกเงา พระอินทร์ก็ปฏิบัติตาม ก็เห็นว่าตัวเองนำดูมากขึ้น เพราะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ดีและสะอาด ความสงสัยก็เกิดแก่พระอินทร์ต่อไปอีกว่า เพราะ “อาดมัน ซึ่งมองเห็นจากเงาในกระจกจะเห็นความสวยงามหากร่างกายแต่งตัวดีจะเห็นสะอาด หากร่างกายสะอาด ในทางตรงกันข้ามหากร่างกายสกปรกและพิการก็จะเห็นว่าพิการ และจะมองไม่เห็น หากร่างกายหายไป”

๒. ระดับที่ใช้ประสบการณ์จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือระดับของประสบการณ์ที่เกิดจากประสาททั้ง ๕ พระประชาบดีสอนพระอินทร์ว่า “ผู้ที่มีความสุขกับความฝันนั้นคืออาดมัน” ตัวตนในระดับนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญไม่มีความสำคัญแต่ประการใด เพราะมีความเปลี่ยนแปลงทุกกระยะ ถึงแม้จะเป็นความอิสระจากร่างกาย แต่ความฝันดูเหมือนจะไม่ปรากฏขึ้นเองเหมือนลักษณะของตัวตน หรืออาดมันปรากฏขึ้น อัตตาที่อาศัยความจำกัดของเวลา และการเกิดไม่สามารถจะกล่าวได้ว่ามีความเป็นอมตะ

๓. ระดับนอกเหนือธรรมชาติ พระประชาบดีสอนพระอินทร์ว่า “เมื่อบุคคลหลับนอนพักผ่อน และพักผ่อนอย่างเต็มที่ จะไม่เห็นภาพอันเกิดจากความฝันเลย ภาวะเช่นนั้นคือ “ตัวตนหรืออาดมัน” พระอินทร์ยังไม่พอใจกับคำอธิบายนี้ เพราะในภาวะหลับฝันหลับสนิทไม่มีความฝันเลย เราจะไม่มีความรู้สึกเลยว่าได้มีประสบการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด แต่เราไม่สามารถกล่าวได้ว่าไม่มี “ตัวตน” ปรากฏอยู่ระดับของคัมภีร์ตัวตนสัมบูรณ์คือ ออาดมัน พระประชาบดีให้คำอธิบายว่า “อาดมัน” ที่แท้จริงคือสภาพที่เป็นอิสระจากประสบการณ์ทางร่างกายทั้งหลายจากความมีรูปร่างทั้งหลายจากความฝันทั้งหลาย นอกเหนือจากสภาพดังกล่าวเท่านั้น ไม่มีรูปร่างไม่สามารถพบเห็นได้ด้วยตาเปล่าไม่สามารถพบได้ในความฝัน ความฝันคืออะไร มีอะไรเป็นลักษณะสำคัญ? คำตอบคือ ความไม่มีอะไรเลย^{๑๒}

หากจะพิจารณาจากข้อความที่พระประชาบดีได้อธิบายเกี่ยวกับตัวตน หรือ ออาดมัน ทั้ง ๔ ระดับแล้วจะเห็นว่าตัวตน หรืออาดมันเป็นสิ่งที่ยั่งยืน ไม่มีวันแปรเปลี่ยน ดังนั้นอาดมันจะเป็นสิ่งเดียวกันกับตัวตนที่ปรากฏในความฝันก็ไม่ใช่ เพราะตัวตนที่ปรากฏในความฝันนั้นยังมีความรู้สึกสุข ทุกข์ หวาดกลัว เจ็บปวด ฯลฯ ออาดมันจะเหมือนกับตัวตนที่เสวยความสุขในเวลาหลับสนิทก็ไม่ใช่อีก เพราะสภาพตัวตนเช่นนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมที่รับรู้อะไรมิได้เลย

^{๑๒} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๓

อาดมันจึงไม่ใช่สิ่งเหล่านั้น แต่อาดมันเป็นสิ่งที่ป็นรากฐานให้สิ่งเหล่านั้น เป็นไปได้ นั่นคือร่างกายก็มีได้

ประสบการณ์ในความฝันก็มีได้ การนอนหลับสนิทอย่างมีความสุขก็มีได้ สิ่งที่เป็นไปได้และมีได้ก็เพราะมีอาดมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่คงที่ในท่ามกลางแห่งความเปลี่ยนแปลงทั้งมวล แม้ทุกสิ่งทุกอย่างจะแปรเปลี่ยน แต่ตัวอาดมันยังคงอยู่ในสภาพเดิม หรืออยู่ในสภาวะอย่างเดีวตลอดกาล

พระประชาบดีได้อธิบายเรื่องอาดมันไว้ว่า ตัวคนที่แท้จริงนั้นเป็นตัวผู้รู้สูงสุด เป็นพื้นฐานแห่งความรู้ทั้งปวง เป็นสิ่งที่อยู่เหนือสามัญวิสัย ๓ อย่างคือ ผู้รู้ ความรู้ และสิ่งที่ถูกรู้เป็นสัมปชัญญะบริสุทธิ์ ที่สำแดงตนเองเป็นผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นตัวคนที่ไม่ใช่ตัวตนในพุทธทาร์ณยะ อุปนิษัทกล่าวว่า ตัวตน ซึ่งเป็นผู้รู้สูงสุดนั้นไม่อาจเปลี่ยนหรือกลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้ได้เลย เพราะตัวมันเองนั้นเป็นผู้รู้ ปัญหาเรื่องตัวตน หรืออาดมันนี้เป็นปัญหาที่วิจารณ์และขบคิดกันอย่างกว้างขวางในคัมภีร์อุปนิษัท

กฐะ อุปนิษัทเชื่อว่า ออาดมันคือ ความแท้จริงอันติมะ และได้เปรียบเทียบได้ว่าวัตถุสิ่งที่ถูกรับรู้เป็นถนน ร่างกายเป็นรถ ประสาทสัมผัสทั้งหลายเป็นม้า จิตเป็นบังเหียน ปัญญาเป็นสารถิ วิญญาณเป็นผู้เสวยอารมณ์ อัตตาเป็นผู้ผลิตเพลิน และอาดมันเป็นนาย ผู้ยิ่งใหญ่ที่นั่งอยู่ในรถ ประสาททั้งหลายอาจเปรียบได้กับม้าที่ดีหรือเลว กฐะ อุปนิษัทยังกล่าวต่อไปว่า ประสาทสูงกว่าวัตถุ ประสาทรับสัมผัสเป็นสิ่งที่สูงกว่าสิ่งที่มันรับรู้ จิตสูงกว่าประสาท ปัญญาสูงกว่าจิต เหตุผล (มหัต) อันประณีตละเอียดสูงกว่าปัญญา ปฐมธาตุ (อวะมกตะ) สูงกว่าเหตุผล อันประณีตทั้งหมด และปุรุษ (อาดมัน) สูงกว่าปฐมธาตุ และไม่มีอะไรสูงกว่าปุรุษ ซึ่งเป็นที่สิ้นสุดและเป็นความจริงแท้ อันติมะ (Ultimate Reality)^{๑๑}

บรรดาวัตถุที่ประสาทรับรู้ ตัวประสาท จิต ปัญญา และเหตุผลล้วนมีอยู่เพื่ออาดมัน และรับใช้อาดมันทั้งสิ้นอาดมันถึงสถิตอยู่ในสิ่งดังกล่าวเหล่านี้ และทำให้สิ่งเหล่านี้ ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับอาดมัน เพราะว่าอาดมันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด

พระยมได้สอนเรื่องอาดมันแก่ นะจิกะว่า “อาดมันมีความเป็นอมตะ พิสูจน์ได้ด้วยตนเองเปล่งประกายได้ในตัวเองและสามารถตระหนักได้โดยตรงโดยมองสภาพเหนือธรรมชาติของความเป็นทวิภพ ระหว่างรูปแบบและวัตถุ”

^{๑๑} ทงหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, หน้า ๔๔ - ๔๕.

สรุป พรรคนะของอุปนิษัททั้งหลายมีความว่า อาตมันหรือตัวตนที่แท้จริงนั้นเป็นสิ่ง
สากล ยิ่งใหญ่ และสูงสุด เอกภพทั้งสิ้นดำรงอยู่และเคลื่อนไหวในอาตมัน และทุกสิ่งทุกอย่าง
เป็นอยู่ เคลื่อนไหว และดำรงอยู่ได้ด้วยตัวตน หรืออาตมัน เพราะอาตมันคือ อันติมะตัจจะ^{๑๔}

พรหมันเกี่ยวข้องกับอาตมัน

ตามนัยแห่งคำสอนของอุปนิษัท สิ่งปรากฏมีอยู่ในโลก ทั้งที่เป็นตัวตนคืออาตมัน
และสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนหรืออนาตมันกล่าวคือ ทั้งสองอย่างนี้ล้วนแต่เป็นการสำแดงให้ปรากฏ
(manifestation) ของสิ่งสัมบูรณ์คือพรหมันทั้งสิ้น แต่เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่าง
สิ่งสัมบูรณ์ซึ่งเป็นตัวตนสากลกับตัวตนย่อยซึ่งเกิดจากการสำแดงดังกล่าว ตัวตนสากลจึงเรียก
เสียใหม่ว่า **ปรมาตมัน** ส่วนตัวตนย่อยเรียกว่า **ชีวาตมัน** ตัวตนสากลหรือปรมาตมันไม่ได้ถูก
จำกัดด้วยสิ่งใด แต่ตัวตนย่อยหรือชีวาตมันถูกจำกัดด้วยร่างกายมนุษย์แต่ละคนมีชีวาตมันเป็น
แกนกลางของชีวิต ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงและสลายไปในที่สุด ส่วนชีวาตมันนั้นจะคง
สภาพเดิมอยู่ตลอดไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงหรือสลายตามไปด้วย ทั้งนี้ก็โดยที่มันเป็นส่วนหนึ่ง
แห่งอาตมันสากลหรือปรมาตมัน ในเวลาที่คนตายชีวาตมันจะละทิ้งร่างเก่าแล้วไปอาศัยร่าง
ใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดเก่าเป็นชุดใหม่จะนั้น ในฉานโทคยอุปนิษัทมีความตอน
หนึ่งแห่งอาตมันสากล

ที่ว่ามิธรรมชาติอย่างเดียวกัน ก็เพราะทั้งปรมาตมัน และชีวาตมันเป็นสรรพัญญู
(Omniscient) สรรพภาวูติ (Omnipresent) สรรพเดชา (Omnipotent) เป็นอมตะ คือไม่เกิด ไม่ตาย
และเที่ยงแท้รันธรร เหล่านี้เป็นต้น ที่ต่างกันก็เพียงแต่ชีวาตมันยังถูกจำกัดด้วยร่างกาย มีร่างกาย
เป็นที่คุมขัง ตกอยู่ในอำนาจกิเลสยังถูกอวิชชาครอบงำ จึงยังเสวยสุข เสวยทุกข์ ดีใจ และเสียใจ
เพราะฉะนั้น ชีวาตมันจึงยังถูกจำกัดด้วยเทศะ และกาละ (Space and time) และยังคงอยู่ใน
อำนาจกิเลส เป็นคณน้ำที่ยังมีตะกอนอยู่ ยังไม่เป็นที่น้ำกลั่น ดังนั้นจึงมี ๔ สภาวะคือ

๑. สภาวะขณะตื่นอยู่ เรียกว่า วิสวะ ชีวาตมันจะรู้และผลิตผลิตต่อรูป เสียง กลิ่น
รส และผัสสะโดยผ่านทางอายตนะภายในหรือประสาทสัมผัส
๒. สภาวะขณะฝัน เรียกว่า ไตชสะ ชีวาตมันจะรู้และผลิตผลิตกับธรรมารมณ์โดย
ผ่านทางมนัส

^{๑๔}ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๔๑ - ๔๕.

๓. สภาวะขณะหลับสนิทไม่ฝัน เรียกว่า ปราชญา ชีวาตมันมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความสุขแท้ โดยไม่เกี่ยวกับเรื่องภายนอกและภายใน
๔. สภาวะที่เสวยปีติสุข เรียกว่า อาตมัน ชีวาตมันจะไม่รับรู้อารมณ์ทั้งภายนอกและภายใน กลายเป็นอาตมันซึ่งรวมเป็นหนึ่ง ไม่แบ่งเป็นสองอีกต่อไป อาตมันนี้แหละคือปรมาตมัน^๕

ในอุปนิษัตมีคำพูดหรือข้อความสำคัญอยู่ประโยคหนึ่งเรียกว่า มหาวากย์ แปลว่า คำพูดที่ยิ่งใหญ่หรือสำคัญ ได้แก่อข้อความว่า “อาตมันคือพรหมัน” คือ “ตตฺ ตฺวมฺ อสิ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “ท่านคือสิ่งนั้น” แปลเป็นความหมายว่า อาตมันคือ พรหมัน จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า อาตมันย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอาตมันสากลหรือพรหมัน พรหมันหรือ ปรมาตมัน ซึ่งเป็นอันติมะสัจจะนั้นเป็นองค์สัมบูรณ์ คำที่แสดงลักษณะของพรหมันมีอยู่ ๓ คำคือ

๑. สัตต คำว่า “สัตต” หมายถึง ความมีอยู่ของพรหมัน คือ แสดงให้รู้ว่าพรหมันนั้นเป็นสิ่งที่มียู่จริงไม่ใช่ไม่มีอยู่ คำนี้แสดงถึงภววิสัย (Existence) ในคัมภีร์อุปนิษัตมีข้อความบางตอนได้กล่าวถึงการกำเนิดของโลกว่า อันดับแรกเกิดเป็นไฟ ต่อจากนั้นเกิดเป็นน้ำ เป็นดิน และเกิดเป็นโลก ตามลำดับ ถาอุปนิษัต กล่าวว่ทุกสิ่งเกิดมาจากไฟ บางคัมภีร์กล่าวว่าเกิดมาจากอวกาศก่อน มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับคำว่า “สัตต” คือในขั้นแรกถือว่ามี “อสัตต” และ “สัตต” เกิดจาก อสัตต หรือเรียกว่า ภาวะ (ความมีอยู่) เกิดจากอภาวะ (คือความไม่มีอยู่) หมายความว่า ความมีเกิดจากความไม่มี

๒. จิต คำว่า “จิต” เป็นคำตอบที่ว่า พรหมันมีอยู่ในลักษณะอย่างไร คือการอธิบายหรือบอกให้ทราบว่า พรหมันนั้นมียู่ในลักษณะที่เป็นจิตบริสุทธิ์ หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์

๓. อานันตะ เป็นคำที่แสดงถึงคุณลักษณะของจิตบริสุทธิ์ หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์ว่ามีสภาพเป็นความสุขหรือความบันเทิงสูงสุด ที่เรียกว่า “นิรามิสสุข” คำทั้งสาม คือ สัตต จิต และอานันตะ จึงเป็นคำที่แสดงถึงภาวะลักษณะขององค์สัมบูรณ์ คือ พรหมัน^๖

^๕สุนทร ฌ รังษี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๔๑.

^๖ธนู แก้วโอภาส, **ปรัชญา-ศาสนา ตะวันออก : ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

คัมภีร์อุปนิษัตได้กล่าวถึงเรื่อง อาตมันไว้ในหลายลักษณะ คือ

๑. แต่ละสัตว์มีอาตมันอยู่หนึ่ง และรักอาตมันนั้นอย่างยิ่ง รักยิ่งกว่าบุตรภรรยาและทรัพย์สมบัติใดๆ ความรักที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่ตนเองเท่านั้น แต่อยู่ที่อาตมันในสรรพสัตว์ คนหนึ่งจะต้องรักคนอื่นๆก็เพราะคนอื่นๆเหล่านั้นมีอาตมันความรักอาตมันเป็นสาเหตุให้รู้ อาตมัน และเป็นสาเหตุให้บรรลุมฤตภาพด้วย

๒. อาตมันที่ยิ่งใหญ่เป็นปรมาตตสัจจะ เป็นปรพรมที่ครอบงำสรรพสิ่ง มีอยู่ในสรรพสิ่งและสรรพสิ่งเป็นแกนของเอกภาพ เป็นเหตุแห่งความเคลื่อนไหวของสสารทั้งปวง อาตมันนั้นมีทั้งสร้างและไม่สร้างโลก เป็นทั้งบุคลาธิษฐาน และธัมมาธิษฐาน

๓. อาตมัน หรือพรหมัน นี้คือความรู้ที่บริสุทธิ์ ต่างจากความรู้ในเวลาผัน และความรู้ทางอินทรีย์ การรู้จักภาวะของตนเองอย่างชัดเจนเป็นความจริงที่สิ้นสุดประการหนึ่ง

๔. ความสุขที่สูงสุดเข้าถึงได้ด้วยการรู้จักอาตมันอย่างสมบูรณ์ ซึ่งต่างจากความสุขที่เกิดจากความรักสัตว์ และสรรพสิ่งในโลกอันเป็นความสุขชั่วคราว และเป็นความสุขที่มีขอบเขตจำกัดที่เจือด้วยความทุกข์ ความโศกเศร้าอยู่ด้วย และตกอยู่ในกระแสแห่งความแก่และความตาย

จากข้อความที่กล่าวถึงเรื่องลักษณะของพรหมันและอาตมัน ตามคำสอนของคัมภีร์อุปนิษัตนั้นแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ปรากฏมีอยู่ในโลกนี้ทั้งที่เป็นตัวตน คือ อาตมัน และสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนคือ อนาตมัน แต่เพื่อให้เราเข้าใจชัดเจนถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า องค์สัมบูรณ์ หรือตัวตนสากล กับตัวตนย่อย จึงเรียกชื่อใหม่ กล่าวคือ ตัวตนสากลเรียกชื่อว่า “ปรมาตมัน” ส่วนตัวตนย่อยเรียกว่า “ชีวาตมัน” ปรมาตมันไม่ได้จำกัดด้วยสิ่งใดเป็นอิสระ ส่วนชีวาตมัน หรือตัวตนย่อยนั้นถูกจำกัดด้วยร่างกายมนุษย์ ทุกคนมีชีวาตมันเป็นแกนกลางของชีวิต ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง และสลายในที่สุด

ส่วนชีวาตมันคงอยู่ในสภาพเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีการสลายไปเหมือนร่างกาย ชีวาตมันเป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมัน (อาตมันสากล) เมื่อร่างกายดับสลายลง (ตาย) ชีวาตมัน หรืออาตมันก็จะหาร่างใหม่เพื่ออาศัยอยู่ในฉาน โทคยะ อุปนิษัต มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า ชีวาตมันเกิดจากการผสมของดิน น้ำ ลม ไฟ และส่วนหนึ่งของอาตมันสากล^{๑๑}

^{๑๑} สุวรรณ เพชรนิล, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า ๓๐-๓๑.

ส่วนพรหมัน อุปนิษัต แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑. พระพรหมระดับสูงสุดหรือระดับประเสริฐ (Para Brahman) เป็นระดับสูงสุดหนึ่งเดียว เป็นนามธรรม อยู่เหนือกาลและเทศะ เหนือดิน น้ำ ลม ไฟ เหนือความทุกข์และความเศร้าโศกต่างๆ เป็นอนันตภาวะ เป็นอมตะ เป็นสิ่งเที่ยงแท้นิรันดร เป็นความสมบูรณ์สูงสุดซึ่งอยู่เหนือคุณลักษณะทุกอย่าง เรียกว่า นิรคุณะ และอยู่เหนือคุณวิเศษทั้งหลาย เรียกว่า นิรวิเศษะ เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจใช้คำพูดบรรยายได้เป็น อนิรวจนียะ เพราะการพูดถึงคุณลักษณะหรือคุณวิเศษของพระองค์ ก็เท่ากับไปจำกัดความไม่จำกัดของพระองค์ ซึ่งทรงเป็นทุกอย่าง ถ้าจะต้องพูดถึงคุณสมบัติของพระองค์ก็พูดได้บ้าง แต่ให้พูดด้วยประโยคปฏิเสธ

ดังที่ชาชนวุตถะ ได้กล่าวไว้ในพหูพรรณย อุปนิษัตวว่า สิ่งที่ไม่มีการเสื่อมสลายซึ่งผู้ฉลาดเคารพบูชา เป็นสิ่งที่ไม่หยาบ ไม่ประณีต ไม่สั้น ไม่ยาว ไม่มีเงา ไม่มีอารมณ์ ไม่มีอากาศ ไม่มีช่องว่าง ไม่มีอุปทาน ไม่มีรส ไม่มีกลิ่น ไม่มีรูป ไม่มีคำพูด ไม่มีจิต ไม่มีแสงสว่าง ไม่มีลมหายใจ ไม่มีหู ไม่มีปาก ไม่มีข้างนอก ไม่มีข้างใน ไม่มีกินอะไร แต่ไม่ถูกอะไรกิน^{๑๘} พรหมถึงแม้จะอยู่เหนือคุณสมบัติต่างๆ แต่ก็ปรากฏฐานของคุณสมบัติและสิ่งต่างๆ ดังในเกนอุปนิษัต กล่าวไว้ว่า สิ่งที่ใช้คำพูดอธิบายไม่ได้ แต่เพราะสิ่งนี้การพูดจึงมีขึ้นได้ สิ่งที่เกิดคิดไม่ถึง แต่เพราะสิ่งนี้การคิดของจิตจึงเป็นไปได้ สิ่งที่ยังมองด้วยตาไม่เห็น แต่เพราะสิ่งนี้การเห็นของตาจึงเป็นไปได้^{๑๙}

สิ่งซึ่งไม่ใหญ่แต่ก็ใหญ่กว่าสิ่งที่ใหญ่ที่สุด สิ่งซึ่งไม่เล็กแต่ก็เล็กกว่าสิ่งที่ย่อยที่สุด สิ่งซึ่งไม่ไกลแต่ก็ไกลกว่าสิ่งที่ย่อยที่สุด สิ่งซึ่งไม่ใกล้แต่ก็ใกล้กว่าสิ่งที่ย่อยที่สุด สิ่งซึ่งไม่เคลื่อนไหวแต่ก็เคลื่อนไหวได้ไวกว่าสิ่งที่ย่อยไหวได้เร็วที่สุด สิ่งซึ่งเป็นความไม่เที่ยงแต่ก็ทำให้มีความเที่ยงแท้เกิดขึ้น^{๒๐}

๒. พระพรหมระดับต่ำหรือระดับไม่ประเสริฐ (Apara Brahman) เป็นพระพรหมที่มีรูปร่างแต่เป็นร่างทิพย์ จึงไม่อาจมองเห็นได้ มีคุณสมบัติต่างๆ มากมาย พรั่งพร้อมด้วยคุณวิเศษทั้งหลาย เป็นสรรพปัญญา สรรพปาฏิ สรรพเดช เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เป็นผู้รักษาโลก

^{๑๘} สุนทร ณ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๔๕.

^{๑๙} สุนทร ณ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๔๕.

^{๒๐} Jadunath Sinha, **Outline of Indian philosophy**, (calcutta : Sinha publishing House private LTD, 1963) pp.23-24. อ้างใน พัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, ๒๕๔๕, หน้า ๑๐.

และสรรพสิ่ง เป็นเจ้ากฎแห่งกรรม และกฎแห่งศีลธรรม พระพรหมระดับนี้คือ พระอิศวรหรือ พระวิษณุ หรือมีพระนามอื่นตามแต่ลัทธิิกายนั่นๆ จะเรียกขานกัน พระองค์ทรงเป็นเทพเจ้าสูงสุด ทรงประทับอยู่ในที่ทั่วไป ไม่ว่าเบื้องบนหรือเบื้องล่าง ก่อนและหลัง ทิศตะวันออก ตะวันตก เหนือและใต้

ดังนั้นพระองค์จึงมีท้องฟ้าเป็นพระเศียร มีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นพระเนตร มีทิศทั้ง ๔ เป็นพระกรรณ มีอากาศเป็นลมหายใจ มีโลกเป็นพระหฤทัย มีแผ่นดินเป็นพระบาท มีจักรวาลเป็นพระกาย เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นพระพรหม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นพระพรหมจริงๆ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระพรหมเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะ พระพรหมมีลักษณะเป็นทั้ง อันตรภาวะ (Immanent) คือสิ่งสถิตอยู่ในสรรพสิ่ง และ อุดรภาวะ (Transcendent) คือ อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง ดูกลิ่นหอมมีอยู่ในดอกไม้ แต่ดอกไม้ก็ไม่ใช้กลิ่นหอม การสะท้อนเงามีอยู่ในกระจก แต่กระจกก็ไม่ใช้ตัวสะท้อนเงา หรือกระแสไฟฟ้ามีอยู่ในสายไฟ แต่สายไฟก็ไม่ใช้กระแสไฟฟ้า พระพรหมระดับนี้มีคุณสมบัติและคุณวิเศษมากมาย คนสามารถ พรรณนาถึงพระองค์ได้ด้วยการใช้ประโยคยืนยันแต่จะพรรณนาอย่างไรก็ไม่จบสิ้น

เพราะฉะนั้นพระพรหมแบบนี้จึงทรงมีคุณสมบัติและคุณวิเศษเพิ่มมากขึ้นทุกทีตามที่คนคิดขึ้น ส่วนที่ว่าพระพรหมสถิตอยู่ในที่ทุกแห่ง ก็มีอุปมาดังเกลือที่ละลายอยู่ในน้ำ ดังในฉาน โทกยะ อุปนิษัตกล่าวไว้ว่า เสวตเกตุ ได้ถามบิดาถึงเรื่องปรมาตมัน หรือพระพรหมที่สถิตอยู่ในที่ทั่วไปได้อย่างไร บิดาจึงบอกให้เสวตเกตุใส่เกลือลงในภาชนะซึ่งมีน้ำอยู่ครึ่ง วันรุ่งขึ้น บิดาได้บอกให้ให้เสวตเกตุไปหยิบเกลือก้อนนั้นมา เสวตเกตุจึงไปหยิบเกลือ แต่ไม่อาจหยิบเกลือได้เพราะเกลือละลายหมดแล้ว บิดาจึงให้เสวตเกตุชิมน้ำในภาชนะนั้น เสวตเกตุชิมแล้วบอกว่าเค็ม บิดาบอกให้ชิมตรงกลาง และตรงกันภาชนะตามลำดับ เสวตเกตุก็บอกว่าเค็มเหมือนกัน บิดาจึงสอนเสวตเกตุว่า ปรมาตมันสถิตอยู่ในทั่วไปทุกแห่ง ก็ทำนองเกลือที่ละลายอยู่ในน้ำนั่นเอง

พรหมันหรือพระพรหมทั้ง ๒ ระดับ คือ ปรพรหมและอปรพรหมก็ถือกันว่าเป็นพระพรหมองค์เดียวกัน เพียงแต่มี ๒ ด้าน ดุจในเหรียญเดียวกันมีทั้งหัวทั้งก้อยฉะนั้น พระพรหมทั้ง ๒ ระดับนั้น ปรพรหมเป็นระดับสูงสุด มีความสมบูรณ์สูงสุด จึงเป็นเรื่องที่ กำหนดไม่ได้และอธิบายด้วยคำพูดไม่ได้ แต่ก็ เป็นมูลรากของสรรพสิ่ง เป็นที่มาของสรรพสิ่ง แม้แต่พระอิศวรซึ่งเป็นอปรพรหม ก็เป็นการสำแดงออกให้ปรากฏของ ปรพรหมเช่นกัน พรหมันจึงเป็นเรื่องสูงสุดสำคัญที่สุด ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับพรหมันจึงเป็นความรู้ประเสริฐสุด ที่สามารถ

สิ่งที่เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นำไปสู่โมกษะได้ ดังในฉานโทกยะ อุปนิษัท นารทะได้บอก สันตฤคมารว่า “ข้าพเจ้า แม้มีความรู้ในฤคเวท สามเวทและยฺชรวาท แต่ด้วยความรู้ดังกล่าวข้าพเจ้าก็รู้เพียงมันตระ และตำราศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ข้าพเจ้ายังไม่รู้จักพรหมันเลย... ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า ผู้ที่รู้จักพรหมันเท่านั้นจึงจะสามารถหลุดพ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวงได้”^{๒๑}

ในมณฑกอุปนิษัทมีข้อความว่า “มีความรู้อยู่ ๒ อย่างที่ควรรู้อย่างแท้จริง คือ ความรู้อย่างสูง (ปรวิทยา) และความรู้อย่างต่ำ (อปรวิทยา) ความรู้อย่างสูงได้แก่ความรู้ในเรื่องพรหมันอันเป็นอมตะ ส่วนความรู้อย่างต่ำได้แก่ ความรู้ในพระเวททั้งหลาย” ในคัมภีร์ภควัทคีตา พระกฤษณะได้สอนท้าวอรชุนว่า ผู้ที่รู้จัก พรหมันอย่างแท้จริง ก็แทบจะไม่ต้องรู้เกี่ยวกับพระเวทเลย ทั้งนี้ก็เพราะการเรียนรู้พระเวทจนเชี่ยวชาญเพียงไร ก็ไม่อาจบรรลุโมกษะได้ แต่ตรงกันข้ามการรู้จักพรหมันอย่างแท้จริงเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีความรู้ในเรื่องพระเวทเลย ก็สามารถบรรลุโมกษะได้^{๒๒}

กล่าวคือพระพรหมในสมัยพระเวทเป็นอปรพรหม เป็นปฐมเหตุของโลกเป็นผู้สร้างผู้รักษาและผู้ทำลายเป็นเจ้าของสรรพสิ่ง ส่วนอุปนิษัท เป็นปรพรหมเป็นความจริงสูงสุดเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ ไม่อาจวัดได้ บรรยายไม่ได้ พุดถึงลักษณะที่แท้จริงไม่ได้เป็นพื้นฐานของความรู้ทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ ดังนี้

๑. พรหมันมีอยู่ชั่วนิรันดร์ (Ever-identical) ไม่เปลี่ยนแปลง(Unchanging) ไม่เปลี่ยนแปลงรูป (Immutable) ไม่มีเบื้องต้นและที่สิ้นสุด
๒. พรหมันเป็นภาวะสูงสุด อีกทั้งเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวงเรียกว่าเป็นความจริงปรมาตถ์ก็ได้
๓. พรหมันดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง (Self-abiding) ไม่อยู่ในกรอบของกาละเทศะอยู่นอกเหนือกรอบของกาล
๔. พรหมันเป็นหลักการแห่งเอกภพ เป็นหนึ่ง มีแก่นสาร ในตัวเอง
๕. วัตถุหรือสสารก็เป็นของนิรันดร์เพราะมาจากพรหมันแต่รูปลักษณะภายนอกที่เห็นเป็นลักษณะชั่วคราว เป็นภาพมายาที่ไม่ควรยึดติด

^{๒๑}พิน คอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๒๒}พิน คอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๓๑.

๖. พรหมัน ไม่อาจทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามลำพัง เช่นรับรู้อารมณ์ หรือคิดจะต้องเกี่ยวข้องกับอายตนะภายนอกเสมอ คือมีกายห่อหุ้ม มีใจทำหน้าที่เป็นทางผ่านให้พรหมันแสดงตัวตน หรือเจตนาออกมา แต่การที่พรหมันกับร่างกายมารวมกันอยู่ก็ทำให้เกิดความผูกพันหรือผูกมัด จึงทำให้เกิดความทุกข์

๗. การเวียนว่ายตายเกิดแห่งพรหมันผ่านร่างกายนับจำนวนไม่ถ้วนเป็นคำอธิบายถึงความชั่วร้ายทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก (คือจะต้องละจากภาวะเช่นนี้เสีย)

๘. นอกจากการใช้คำเรียก “อาตมัน-พรหมัน” ในฐานะเป็นความจริงในแง่ที่เป็นตัวรู้กับสิ่งที่ถูกรู้ แล้ว พรหมันยังมีชื่อเรียกตามบริบทการใช้ชื่อหลายชื่อเช่น เมื่อกล่าวถึงตัวตนสากล หรือตัวตนที่ไม่ถูกจำกัด เรียกว่า “พรหมัน” หรือ “ปรมาตมัน” แต่เมื่อกล่าวถึงตัวตนสากล หรือตัวตนที่ถูกจำกัด หรือพรหมันที่แฝงอยู่ในแต่ละบุคคล เรียกว่า “อาตมัน” หรือ “จิตวาตมัน”^{๒๓}

๒.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

สังสารวัฏ มีลักษณะเป็นมายาหรืออภิปา ซึ่งมิวิวัฒนาการจากความหมายเดิมมาเรื่อยๆ มีความหมายคล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามแนวคิดต่างๆ กัน มายาอาจหมายถึงความลวงตาทั้งหลายในจักรวาล เป็นอำนาจของพระเจ้า เป็นเหตุ เป็นสิ่งที่รับรู้ได้ในโลก เป็นประภคต หรือธรรมชาติเป็นความวิเศษ มายาในแง่จิตวาตมันมีชื่อเรียกว่า อภิปา คือความไม่รู้ อภิปาหรือความไม่รู้นี้เองที่เป็นเหมือนม่านคอยปิดบัง มิให้จิตวาตมันไม่รู้อาตมันจริงๆ ตนเองเป็นสิ่งที่เดียวกับองค์สัมบูรณ์ คือพรหมัน ด้วยเหตุนี้ อภิปา (มายา) จึงเป็นสาเหตุให้จิตวาตมันต้องติดข้องหรือเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ

ขณะที่เวียนว่ายตายเกิดนี้ จิตวาตมันก็ประกอบกรรมดี กรรมชั่ว เมื่อทำกรรมแล้วก็ได้รับผลของกรรม (วิบากกรรม) คือความสุข ความทุกข์ หมุนเวียนกันไป เมื่อใดจิตวาตมันสามารถทำลายอภิปาเสียได้ เมื่อนั้นจิตวาตมันก็จะหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวง แล้วคืนสู่สภาพที่แท้จริงของตน อันเป็นสภาพอย่างเดียวกันกับพรหมัน การหลุดพ้นนี้เรียกว่าสภาวะแห่งโมกษะ การที่จะเข้าสู่สภาวะสูงสุดต้องทำลายอภิปาให้ได้เสียก่อน

^{๒๓}สุมาลี มหาณรงค์ชัย, อินฺดู-พุทธ จุดยีนที่แตกต่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒-๖๓.

ลักษณะของมายามีความหมายหลายอย่าง คือ

๑. อำนาจสูงสุดของเทพเจ้า ในอุปนิษัตก็ถือว่า มายาเป็นอำนาจของพระอิศวร ทำให้พระอิศวรมหาเทพใช้มายาสร้างโลกและสรรพสิ่งขึ้นมา เช่นสร้างมนุษย์จากดิน แล้วทรงระบายนมหยาดใจให้เป็นชีวาตมันเข้าไปอาศัยในร่างกายมนุษย์

๒. ประกฤต หรือ วัตถุธาตุ ที่เทพเจ้าทรงใช้เพื่อสร้างโลกและสรรพสิ่งขึ้นมาเช่น ตอนหิรัณยครรพ์ พระอิศวร ทรงเดินร่ำอย่างสนุกสนานตำราญพระทัยอยู่นั้นก็เป็นเหตุให้เกิดโลกและสรรพสิ่งขึ้นมา ปางที่พระศิวะ หรือพระอิศวรทรงเดินร่ำนี้เรียกว่า ปางศิวนาฏราช ศาสนาฮินดูจึงมีการสร้างปางศิวนาฏราชกันมากเพื่อไว้สักการบูชา

๓. อวิชชา หรือ ความโง่เขลาที่คอยปิดบังไม่ให้ชีวาตมันรู้ความจริงว่าตนเองกับพรหมันเป็นอย่างเดียวกัน มายาหรืออวิชชา เป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้สรรพสัตว์ต้องติดอยู่ในสังโยชน์ คือ ผูกมัดให้ติดอยู่ในสังสารวัฏเวียนว่ายตายเกิดไม่สามารถบรรลุถึงโมกษะได้

ในอุคเวทกล่าวว่ “ โดยมายา พระอินทร์จึงเปลี่ยนรูปร่างได้หลายลักษณะ ” คือพระอินทร์เป็นรูปได้หลายรูป โดยใช้มายาในรูปร่าง ถ้าหากไม่มีมายาเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วความคิดในเรื่องอาตมัน ความจริงแท้อันติมะ ความไม่จริงทางประสบการณ์ทางโลกซึ่งแยกออกจากอาตมัน และความเป็นหน่วยเดียวกันของปรากฏการณ์ที่อภิปรัชญาในคัมภีร์อุปนิษัตก็ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ในคัมภีร์อุคเวท คำว่า “มายา” อาจหมายถึงอำนาจพิเศษนอกเหนือธรรมชาติ หรือความฉลาดแกมโกง อำนาจความตั้งใจที่ลึกลับ^{๒๔}

มายาหรืออวิชชา เป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้สรรพสัตว์ต้องติดอยู่ในสังโยชน์คือ ผูกมัดให้ติดอยู่ในสังสารวัฏเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นเหตุให้มีอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่าเป็นอหังการหรือตัวเรา มมังการ หรือตัวตนของเรา จึงทำให้เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองหรือชีวาตมันเป็นอย่างเดียวกับร่างกาย ประสาทสัมผัส ใจ และปัญญา เพราะอุปาทานจะทำอะไรก็ ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นของเรา เอาใจเข้าไปผูกมัดเข้าไปด้วยจึงทำให้เสวยสุขทุกข์ ดีใจ เสียใจ ไปตามการกระทำนั้นๆ นี้แหละเป็นสาเหตุที่ทำให้สรรพสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ส่วนเมื่อตายแล้วมีความเป็นไปอย่างไร

ในอุปนิษัตก็ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อคนตายแล้ว ชีวาตมันหรือวิญญาณจะออกจากร่างเก่า ไปถือเอาร่างใหม่ คุณคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่า แล้วสวมใส่ชุดใหม่ก็ฉนั้นนั่น แต่ก่อนที่ชีวาตมันจะ

^{๒๔}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๗.

ที่ร่างเก่าก็จะต้องไปหาร่างใหม่สำหรับอาศัยให้ได้เสียก่อนจึงจะทิ้งร่างไป ทำนองเดียวกันคนจะทิ้งเสื้อผ้าชุดเก่าก็ต้องมีชุดใหม่ไว้เรียบร้อยแล้ว ส่วนร่างใหม่จะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ชีวิตมันทำไว้ ดังนั้นคนตายไปแล้วอาจไปเกิดเป็นเทวดา เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเปรต หรืออะไรก็ได้ ชายอาจเกิดเป็นหญิง หญิงอาจเกิดเป็นชาย หรือแม้เกิดเป็นคนก็แตกต่างกันไปอีก เกิดเป็นคนสมประกอบ คนพิการ คนสวย คนอัปลักษณ์ คนมี และคนจน เหล่านี้ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับบุญและบาปที่ได้กระทำไว้

อุปนิษัตบอกไว้ว่า ชีวิตและความเป็นไปในชาตินี้ เป็นผลของกรรมในอดีตชาติ ส่วนชาติหน้าจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับกรรมในปัจจุบัน ในพุทธทศวรรษอุปนิษัตกล่าวไว้ว่า อย่ทำอะไรในชาตินี้ จะไปติดกับชีวิตมัน ตลอดจนถึงการกระทำทุกอย่างแม้จะไม่ใช่นุญหรือบาป เช่น การใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน และความถนัดต่างๆ ก็จะติดไปกับชีวิตมันด้วย^{๒๕}

๒.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

คัมภีร์พราหมณะได้กล่าวถึงวิธีการที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นหรือ โมกษะ ซึ่งได้แก่การบำเพ็ญเพียรตามขั้นตอนที่เรียกว่า อาศรม ๔ อาศรม หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพราหมณ์วัยต่างๆ โดยกำหนดเกณฑ์คนไว้ ๑๐๐ ปี แบ่งช่วงการใช้ชีวิตไว้ ๔ ตอน ตอนละ ๒๕ ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วง เรียกว่า อาศรม (วัย) อาศรมทั้ง ๔ ช่วงมีดังนี้

อาศรมที่ ๑ ปฐมวัย เรียกว่า พรหมจรยอาศรม เริ่มตั้งแต่อายุ ๗ – ๒๕ ปี ผู้เข้าสู่อาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี คือ วัยศึกษาเล่าเรียน คนที่ยังโสด หมายถึงเด็กชายในวรรณะต่างๆ ซึ่งจะเริ่มเรียนจากอายุแตกต่างกันไปคือ^{๒๖}

วรรณะพราหมณ์ เริ่มเรียนเมื่ออายุ ๗ – ๘ ขวบ

วรรณะกษัตริย์ เริ่มเรียนเมื่ออายุ ๑๐-๑๑ ขวบ

วรรณะแพศย์ เริ่มเรียนเมื่ออายุ ๑๑-๑๒ ขวบ

ก่อนที่จะเข้าสู่ความเป็นพรหมจารี จะต้องเข้าสู่พิธีที่เรียกว่า อุปนัยัน หรือ อุปนายณะ คือพิธีนำเด็กเข้าสู่สถานศึกษาของครูเด็กจะได้รับการคล้องด้วยด้ายศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า ยัชโญปวีต โดยครูเป็นผู้คล้อง ครูจะสอนสิ่งที่จำเป็น เป็นอันเสร็จพิธี ถือได้ว่าได้ประกาศตนเป็นพรหมจารี

^{๒๕} ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาตะวันออก, หน้า ๓๔.

^{๒๖} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปวงปรัชญาตะวันออก, หน้า ๓๔.

หลังจากนั้น พรหมจารีก็จะประพฤติพรหมจรรย์ ศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสำนักครู เป็นเวลา ๑๒ ปี มีหน้าที่ดังนี้

๑. ตั้งใจเรียนวิชาการในวาระของตน
๒. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์
๓. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ
๔. ไม่คบกับเพศตรงกันข้าม
๕. เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องทำพิธี “ เกสนตสันสกา ” (ตัดผม) และพิธี “ครูทักษิณา” มอบสิ่งตอบแทนครูอาจารย์

ผู้ที่ทำหน้าที่ครบทั้ง ๕ ข้อนี้แล้วถือเป็นพรหมณ์โดยสมบูรณ์จากฐานะ พรหมจารี และจะมีสิทธิพิเศษ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ศึกษาคัมภีร์พระเวทได้
๒. สอนพระเวทแก่คนอื่นได้
๓. ทำพิธี ยัคณัม (เกี่ยวกับการบริจาคน้ำ) ได้
๔. รับทานจากผู้ศรัทธาได้
๕. บริจาคทานแก่คนยากจน (ผู้อยู่ในวาระต่ำ) ได้^{๒๗}

อาศรมที่ ๒ (มัชฌิมวัย) เรียกว่า “คฤหัสถ์ธำศรม” อยู่ในช่วงอายุ ๒๕-๕๐ ปี เมื่อผ่านการประพฤติพรหมจรรย์ และปฏิบัติตามกฎระเบียบจนจบแล้วก็บำเพ็ญตนเป็นผู้ครองเรือน คือ

๑. ช่วยพ่อแม่ทำงาน
๒. แต่งงานมีครอบครัว
๓. ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว

ข้อที่ควรประพฤติอีกอย่างก็คือ การบูชาเทวดาในเวลาเช้าและค่ำ ปฏิบัติตามธรรมเนียมของผู้ครองเรือน หากต้องการบำเพ็ญเพียรในขั้นสูงขึ้นไปอีก ก็จะต้องออกจากหมู่บ้าน ไปสู่ป่า

อาศรมที่ ๓ (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า “วานปรัสถธำศรม” อยู่ในช่วงอายุ ๕๐-๙๕ ปี มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติดังนี้

^{๒๗} พล.อ.ต.ประทีป สาวาโย, สิบเอ็ดศาสนาของโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๒.

๑. มอบสมบัติให้บุตรธิดา
๒. บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม
๓. ออกบวชปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า วานปรัสถ์ (ตามศรัทธาไม่บังคับ)
๔. ทำประโยชน์แก่สังคมด้วยการเป็นครูอาจารย์

โดยมากผู้ออกบวชมักจะทิ้งครอบครัวไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในที่สงบ การบำเพ็ญเพียรยังไม่แก่กล้าพอที่จะเข้าสู่สภาวะแห่งการหลุดพ้นจึงออกไปอยู่ป่า เพื่อบำเพ็ญเพียรให้เกิดฌานสมาบัติ อาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ ปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไป

อาศรมที่ ๔ คือ สันยัสตาศรม อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป สำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น (โมกษะ) จะออกบวชเป็น “สันยาสี” เมื่อบวชแล้วจะสึกไม่ได้ คำว่า สันยาสี แปลว่า ผู้แสวงหาธรรม ผู้สละโลกออกไปสู่ป่า คือ ผู้ที่เป็นนักบวชออกแสวงบุญจาริกไปตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่น้ำคงคาตอนต้นน้ำ และแม่น้ำคงคาตอนที่เป็นที่น้ำที่เมืองพาราณสี ซึ่งถือว่าเป็นเมืองของพระศิวะ จาริกไปยังสถานที่ประดิษฐานวิษณุบาท (รอยพระบาทของพระวิษณุ) ที่เมืองคยา ซึ่งถือว่าเป็นเมืองของพระวิษณุ

การบวชของสันยาสี ตามคติของศาสนาพราหมณ์นั้น ถือได้ว่าเป็นผลบุญสูงสุด พิธีบวชเริ่มจากการเชิญพราหมณ์ผู้ใหญ่มาประชุมแล้วประสงค์จะขอบวช ก็ประกาศตนให้ที่ประชุมทราบ แล้วที่ประชุมก็จะกำหนดวันบวช ครั้นถึงวันบวชผู้บวชก็จะทำพิธีอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์ เตรียมผ้า ๑๐ ผืน ย้อมสีเหลือง ๔ ผืน สำหรับตนเองให้นุ่งห่ม อีก ๖ ผืนจะให้แก่พราหมณ์ผู้ใหญ่ที่มาร่วมพิธี สิ่งของประจำตัวผู้บวชได้แก่ ไม้เท้า ภาชนะรับอาหาร หนังกวางผู้บวชจะดื่มปัญจกาวิ^{๒๔} แล้วเข้าสู่พิธีบวชครุคนเดียวจะทำพิธีโดยการสวดมนต์บูชาพระเจ้า แล้วสอนให้ผู้บวชว่าตาม สอนแนวปฏิบัติให้แก่ผู้บวช แล้วผู้บวชจะโกนผม ห่มผ้า สวดมนต์ หลังจากนั้นก็จะให้สิ่งของมี ผ้าขาว เงิน ดอกไม้จันทน์แก่พราหมณ์คนอื่นๆ ที่มาร่วมงาน

กิจวัตรของสันยาสี ได้แก่ การสวดมนต์เช้า-เย็น การทำพิธีลอยบาปคือ อาบน้ำ ดื่มน้ำ และสวดมนต์ตามคัมภีร์พระเวท บูชาเทพเจ้า แล้วใช้ขี้เถ้าทาตัว ปัจจุบันจะใช้ทาหน้าเท่านั้น รับประทานอาหารเพียงวันละมื้อ โดยการขอรทาน สำหรับผู้ที่อยู่นั้นจะทำเป็นเพิงชั่วคราวพอกัน

^{๒๔}ปัญจกาวิ คือของดีที่ได้จากวัว ๕ อย่าง คือน้ำมันวัว มูลวัว ปัสสาวะวัว เนยใส และนมเปรี้ยว.
(อังงใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แตกกันฝนเท่านั้น และมักจะหาที่อยู่ใกล้กับฝั่งแม่น้ำ เพื่อสะดวกในการทำพิธีลอยบาป การปฏิบัติของสันยาสีมักกำหนดไว้เป็นขั้นตอนคือ

การปฏิบัติโยคะของสันยาสี ๔ ขั้นตอน

๑. โสถกัม คือ การบำเพ็ญเพียร โดยการแยกจิตออกจากกายให้จิตไปอยู่กับทิพย์โลก
๒. สมิปลัม คือ การเข้าฌานชำระจิตใจให้สะอาดจนสามารถมองเห็นพระเจ้า
๓. สรุษัม คือ การชำระจิตใจให้สนิทแน่วแน่ เพื่อให้ตัวเองกลืนกลายเป็นลักษณะอันเดียวกันกับพระเจ้า
๔. สยุษัม คือ การเข้าถึงพระเจ้าจนตัวเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของสันยาสี เรียกว่า การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง คือโมกษะ อันเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของปรัชญาพระเวท^{๒๕}

การปฏิบัติธรรม คือ ความดีสูงสุด (Summum Bonum) ความดีสูงสุดตามทรรศนะของปรัชญาพระเวท คือ การนำเอาอามันเข้าสู่ปรมาตมัน เพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏแห่งชีวิต หรือการเวียนว่ายตายเกิด การดำเนินชีวิตให้ถึงความดีสูงสุด คือโมกษะนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักปฏิบัติ ๔ ระดับ ที่เรียกว่า “อาศรม ๔” ดังกล่าวแล้วนั้น การเข้าถึงโมกษะนักปราชญ์กล่าวไว้ ๔ ทาง ประกอบกันคือ

๑. กรรมโยคะ
๒. ชญาณโยคะ
๓. ภักติโยคะ
๔. ราชโยคะ (บำเพ็ญทางจิตอย่างเดียว)

คำว่า โยคะ หมายถึง “เอกภาพ” หรือ “การที่จิตเข้าถึงความสมดุลกับอันติมัสัจจะ” โยคีผู้เห็นความสำคัญของจิตจึงจำกัดกิเลสของตนบรรลุลความสงบ แม้ในท่ามกลางความหนาว ความร้อน ความทุกข์ โยคีผู้เห็นชัดแจ้งด้วยตนเองย่อมชื่นชมอยู่กับตน ย่อมบรรลุลความสุขอันประณีต ที่พึงบรรลุได้ด้วยเหตุผลเหนือประสาทสัมผัส ดำรงอยู่ในสัจจะที่ไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าไม่หวั่นไหวเพราะความทุกข์ ไม่ว่าจะปรากฏยิ่งใหญ่สักเพียงใด โยคีย่อมดำรงอยู่ในปรัชญาแห่งเหตุผล เป็นผู้ไม่หวั่นไหว เพราะภาวะชัดแจ้งใดๆ จัดว่าเข้าถึงฐานะสูงสุดแห่งพรหมเป็นฐานะที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

^{๒๕} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สโตนโตรี, ๒๕๑๕), หน้า ๓๒-๓๓.

หลักปฏิบัติที่ปรัชญาฮินดูถือว่าเป็นแก่นกลางนำไปสู่ความหลุดพ้นคือชญาณโยคะ

ชญาณโยคะ โดยสารัตถะสำคัญหมายถึง “ทางแห่งความรู้” จุดมุ่งหมายของโยคีคือการรู้แจ้งชัดซึ่งตนเอง แต่จะเป็นไปไม่ได้ถ้าขาดความรู้ โยคีจะต้องขึ้นชมอยู่กับความรู้จนกว่าจะเข้าถึงจุดหมายที่สูงสุด วิธีการแสวงหาความรู้ นั่นคือ ต้องเอาชนะพลังแห่งอินทรีย์ประสาทด้วยความอดทน ต้องเว้นสิ่งฟุ่มเฟือยที่คนสามัญถือว่าจำเป็นแก่ชีวิต อยู่เหนือพลังตัณหา การคิดในความสุขทางอารมณ์ สามารถกำจัดได้ด้วยการเข้าถึงความรู้ที่ถูกต้อง ปรัชญาภควัทคีตา กล่าวถึง ความสำคัญของความรู้ไว้ว่า แม้ผู้มีบาปมากก็สามารถข้ามสาครแห่งสงสารได้ด้วย นาวา คือ ความรู้ ไฟที่กำลังเผาไหม้เชื้อเพลิงให้หมดไปได้ฉับใด ผู้เข้าใจความรู้เท่านั้นเป็นเอกภาพกับอันติมสัจจะ ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง และเป็นพื้นฐานของความจงรักภักดีที่ถูกต้องด้วย

กรรมโยคะ

กรรมโยคะ หมายถึง “ ทางเข้าถึงอันติมสัจจะด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง ” ต้องเข้าถึงชญาณโยคะ คือมีความรู้ก่อน กรรมโยคะจึงจะปรากฏชัด คือเห็นความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ บุคคลไม่สามารถสลัดหน้าที่ของตนให้พ้นได้ เอกภพนี้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละบุคคล อุดมคติของปรัชญาภควัทคีตาไม่ใช่การปฏิเสธหน้าที่ คือไม่ได้หมายถึงการหนีโลก หรือสละโลกเท่านั้น แต่หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยเจตจำนงอย่างแท้จริง ทั้งต้องทำในทางที่จะไม่ผูกพันตนด้วย

ปรัชญาภควัทคีตา ไม่ได้สอนให้ทิ้งหน้าที่ แต่ให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีตัณหา อุปาทาน ไม่หวังผลที่พึงเกิดขึ้นในหน้าที่ ผลในหน้าที่ไม่ใช่หน้าที่ของเรา เราจะต้องไม่ติดใจในผลของการปฏิบัติหน้าที่ เราต้องปฏิบัติหน้าที่ แต่ในขณะที่เดียวกันต้องไม่ติดใจในผลของการปฏิบัติหน้าที่นั้น ฉะนั้นจะต้องมีความรู้ที่ถูกต้องจึงสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตบริสุทธิ์ที่เรียกว่า “ นิสกามกรรม ” คือการทำงานนั้นจึงเป็นเพียงการแสดงออกซึ่งปฏิกิริยาที่บริสุทธิ์เท่านั้นผู้ที่เข้าถึงความสมบูรณ์ แล้วจะไม่ทำอะไรเพื่อมุ่งหวังเป็นประโยชน์ต่อตนเองจะทำความดีเพื่อคนอื่น ๆ อย่างเช่นเทพเจ้าไม่มีอะไรเพื่อตนเอง ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษยชาติผู้สมบูรณ์ย่อมทำงานเพื่อสงเคราะห์โลก ไม่ใช่เก็บเกี่ยวผลด้วยตนเอง

บุคคลพวกนี้ย่อมคิดเห็นว่าตนเป็นเครื่องมือทำประโยชน์ในนามของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของบาปย่อมไม่ซึมซับในผู้นั้น เหมือนหยาดน้ำไม่ซึมซับในใบบัวผู้เข้าถึงความสมบูรณ์ย่อมดำรงชีวิตอยู่เพื่อมนุษยชาติ ประจวบคองอาทิตย์ที่อยู่เพื่อโลก อาจมีผู้สงสัยว่าการปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีตัณหาอุปาทานจะเป็นไปได้หรือไม่ ก็เครื่องยนต์ปราศจากวิญญาณ ตัณหา อุปาทาน ยังทำงานได้

อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเรื่องยืนยันได้ว่า ประสิทธิภาพของงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับความอยากเสมอไป เป็นไปได้ที่คนเราจะปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพสูงโดยไม่ต้องมีต้นเหตุอุปาทาน

ภักติโยคะ

“ภักติ” หมายถึง การมอบใจไว้กับสิ่งสูงสุดของตน หรือการมีใจแน่วแน่อยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของเป็นลักษณะของความเคารพ ถ้าขาดความรู้ที่ถูกต้อง ความภักดีก็เกิดขึ้นไม่ได้ผู้มีความรู้ถูกต้องเท่านั้นจึงจะมีความภักดีที่ถูกต้องได้และสามารถมอบตนไว้ในพระผู้เป็นเจ้าของอย่างสมบูรณ์ พระผู้เป็นเจ้าของรับรองว่า “ผู้ภักดีต่อเราไม่ดับสูญ แม้คนบาปเมื่อภักดีต่อเราก็กลับเป็นคนดีได้ จะประสบสันติอย่างสมบูรณ์” พระผู้เป็นเจ้าของตรัสไว้อีกว่า “จงปล่อยใจของท่านมายังเราเถิด อย่าได้เศร้าโศกเลย เราจะปลดปล่อยท่านจากบาปทุกประการ” พระผู้เป็นเจ้าของเมตตาผู้มีความภักดีในพระองค์ ทรงนำให้ข้ามพ้นสาครแห่งการเกิด การตาย ความภักดีในพระเจ้าของเป็นความภักดีที่สูงที่สุด ผู้ภักดีในพระองค์เท่านั้นที่จะรู้ว่าพระองค์ควบคุมเอกภพนี้

ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด ถ้าปราศจากความรู้ โมกษะจะเกิดขึ้นไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้าของมอบอำนาจความรู้แก่ผู้ภักดีพระองค์จนกว่าผู้นั้นสามารถเข้าถึงพระองค์ ความรู้ทำบุคคลให้บริสุทธิ์ไม่มีอะไรบริสุทธิ์เท่ากับความรู้^{๓๐} เมื่อบริสุทธิ์ขึ้นด้วยปัญญาเขาจะรักษาตัวให้อยู่ในระดับแห่งความดี ดังนั้นจึงเป็นผู้ควบคุมจิตใจได้ และตั้งอยู่ในสมาธิเสมอ โดยไม่ยึดติดกับอายตนะภายนอกเพื่อสนองประสาทสัมผัส จึงเป็นการอิสระจากการยึดติด และความเกลียดชังในกิจกรรมของตนเอง บุคคลที่ไม่ยึดติดเช่นนี้

โดยธรรมชาติชอบอยู่ในที่สันโดษไม่รับประทานอาหารมากเกินไปจนเป็นความจำเป็นควบคุมกิจกรรมของร่างกายและจิตใจของตนเองได้ ไม่มีอหังการ เพราะไม่ยอมรับร่างกายเป็นของตัวเอง และไม่ปรารถนาที่จะทำให้ร่างกายอ้วนท้วนแข็งแรงไม่ยอมรับเอาสิ่งของวัตถุต่างๆ มากมาย เนื่องจากไม่มีแนวความคิดแห่งชีวิตและร่างกาย จึงไม่มีความหึงหวงโศก อย่างผิดๆ มีความพึงพอใจกับทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาจากพระกรุณาธิคุณของพระเจ้า ไม่มีความโกรธที่ไม่ได้สนองประสาทสัมผัส และไม่พยายามได้มาซึ่งอายตนะภายนอก เมื่อเป็นอิสระจากอหังการโดยสมบูรณ์ และไม่ยึดติดกับสิ่งของวัตถุทั้งหลายนั้นคือระดับความรู้แจ้งแห่งตนของพรหมัน

^{๓๐} สติธิต วังศ์สุวรรณรงค์, **ปรัชญาตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๘.

๒.๕ สถานะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

เมื่อเป็นอิสระจากแนวคิดแห่งชีวิตทางวัตถุ เขาจะมีความสงบ ไม่มีความเร่าร้อน^{๓๑} ความเร่าร้อนของมนุษย์ กระทำเพื่อประโยชน์เฉพาะตน ตัดหาอันเห็นแก่ตัวของมนุษย์ได้บังคับความกระ้างแฉ่งเสีย มิให้เขามองเห็นวิญญูณของตนเอง เพราะมุ่งแสดงแต่ความคับแคบเมื่อใดเรารู้แจ้งถึงวิญญูณ เราก็ได้เห็นภาวะภายในอันสว่างเสียดั่ง อตฺตทิกฺขิตฺติ (ตัวเขา-ของเรา) และมีความสัมพันธ์กับภาวะทั้งหมด เมื่อรู้ซึ่งถึงขั้นนี้เรียกว่า “การรู้แจ้งตน” (Self-realization) ผู้รู้แจ้งตนอย่างนี้ถือว่าเข้าถึงโมกษะหรือความหลุดพ้นแล้ว แต่ยังคงมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ก็เป็นชีวิตสมบูรณ์แบบคือเปลี่ยนสภาพเป็นเทพในร่างมนุษย์กลายเป็นอภิมนุษย์ (Superman) ผู้ไม่มีกิเลส ตัณหา มีใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่นตลอดไป เพราะรู้ว่าทุกๆ ชีวิตเป็นละอองอนุของพระเจ้าสูงสุด

ดังนั้นทุกๆ ชีวิตจึงเป็นผู้รับใช้นิรันดร เขาจะไม่มองตามแนวคิดทางวัตถุว่าบางคนสูง หรือบางคนต่ำ สถานะที่สูงกว่า และต่ำกว่านั้นไม่ถาวรพระสาวกผู้รู้แจ้งจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการปรากฏหรือไม่ปรากฏ ทั้งไม่ยึดมั่นสำหรับบุคคลเช่นนั้น ทั้งก้อนหินหรือทองคำมีค่าเท่ากันนี้คือระดับพรหมัน^{๓๒}

ภักวทคีตา กล่าวถึงหลักการสถานะหลังการหลุดพ้นซึ่งมีความภักดีต่อพระเป็นเจ้าคือ

๑. เป็นผู้ไม่เกลียดชังต่อสรรพสัตว์ มีเมตตากรุณาโดยแท้ ปราศจากอหังการ มมังการ สม่่าเสมอในทุกข์และสุข คอยแต่จะให้อภัย

๒. เป็นผู้สันโดษเนื่องนิจ เป็นผู้ประกอบในสมาธิ บังคับจิตใจได้ มีความตั้งใจมั่นคง มีใจและปัญญาแน่นแฟ้น ในอนาคตภักดีต่อเรา เขาผู้นั้นยอมเป็นที่เคารพของเรา

๓. เป็นผู้ไม่เดือดร้อนจากผู้อื่น และผู้อื่นไม่เดือดร้อนจากโลก ผู้ใดพ้นจากความยินดี ความยินร้ายผู้นั้นเป็นที่รักของเรา

๔. ผู้ใดไม่มุ่งต่ออะไร บริสุทธี ขมกข่ม่น วางเฉย พ้นจากความกลัว สละเสียดั่ง ความปรารถนาทุกสิ่ง ภักดีต่อเรา ผู้นั้นเป็นที่รักเรา

๕. ผู้ใดวางตัวสม่่าเสมอในศัตรูและมิตร ในการได้รับการนับถือและการดูหมิ่นมีความสม่่าเสมอในหนาว ร้อน สุข ทุกข์ เว้นจากการคลุกคลี คนที่วางตนให้เท่ากัน ไม่นินทาและ

^{๓๑} กฤษณะ สังคิตทาน, ภควิท-คีตา แปล ฉบับเดิม เล่ม ๑-๒, กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาร, ๒๕๔๑, โสตก ๕๓, หน้า ๕๕๕.

^{๓๒} กฤษณะ สังคิตทาน, ภควิท-คีตา แปล ฉบับเดิม เล่ม ๑-๒, กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาร, ๒๕๔๑, โสตก ๕๓, หน้า ๕๖๐.

สรรเสริญ มีความนิง มีความสันโดษ ไม่ติดที่อยู่ มีความมั่นคง มีความรักดีผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของเรา

๖. ส่วนผู้ใดตั้งมั่นในศรัทธา นับถือเราเป็นอย่างยิ่ง มีความรักดี บำเพ็ญ อมฤตธรรมตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้นั้นเป็นยอดที่รักของเรา

ในปรัชญาภควัทธิดา พระกฤษณะตรัสกับอรชุนว่าอรชุน! ในโลกนี้มีคนอยู่สี่จำพวกที่เคารพเรา สี่จำพวกนี้ได้แก่ คนที่ตกอยู่ในห้วงทุกข์หนึ่ง, ผู้แสวงหาความรู้หนึ่ง, ผู้แสวงหาสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตหนึ่ง, และผู้มีปัญญาารู้แจ้งอีกหนึ่ง ในคนทั้งสี่ประเภทนี้ คนประเภทสุดท้าย ซึ่งได้แก่ผู้มีปัญญาารู้แจ้งนับเป็นผู้ประเสริฐ บุคคลประเภทนี้เป็นผู้อุทิศตัวต่อเราเพียงหนึ่งเดียว และเพราะความรักดีต่อเรา เขาจึงปฏิบัติโยคะธรรม สำเสมอ ไม่ให้ขาดตก เราโปรดปรานคนประเภทนี้มากกว่าใครอื่นในโลก^{๓๓}

ดังนั้น รักดีโยคะคือ ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าเป็นทางตรงกว่าทุกสาย กล่าวคือเมื่อผู้ใดมอบกายถวายชีวิตต่อพระเป็นเจ้าโดยสิ้นเชิงแล้ว ผู้นั้นจะได้วิเวกญาณ (ความรู้ที่ทำให้แยกได้ว่าอะไรแท้ อะไรเทียม) ไวราคยะ(ไม่มีความกำหนัดยินดี) และชญาณ (ญาณ:ความหยั่งรู้) ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้ามีความสำคัญมากกว่าความรู้ตามคัมภีร์ ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้านั้นต้องแสดงออกทางด้านบริการสังคม การรักเพื่อนมนุษย์ (Philanthropy) เป็นของดีแน่ แต่ควรเป็นส่วนหนึ่งของการรับใช้พระเป็นเจ้า เพราะผู้ที่รักเพื่อนมนุษย์อย่างจริงจังนั้นจะต้องกำจัดความถือตัว ความกำหนัดยินดี ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ให้หมดไปก่อนจะบริการเพื่อนมนุษย์

ต่อจากนั้นจะต้องพัฒนาความรู้ลึกในเรื่องความไม่ยึดมั่น และความไม่กำหนัดยินดี หรือการสละโลกที่เขยือว่า เป็นเรื่องของนักพรตเสียใหม่คือให้ถือว่า ความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าย่อมสำแดงออกมาในรูปของการประกอบคุณงามความดีต่างๆ เช่น การรับใช้สังคม การให้ความรู้ ซึ่งเป็นการจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าแล้วผู้นั้นก็เข้าถึงซึ่งโมกษะ

คำว่า โมกษะ แปลตามตัวว่า การหลุดพ้น กล่าวคือ พ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏ หมายถึง การรู้แจ้งถึงภาวะของตัวเองว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน รวมถึงการเข้าถึงภาวะที่เป็นพรหมันนั้นด้วย การรู้และการเข้าถึงภาวะเช่นนี้ทำให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิดและถือว่าการเกิดใหม่ คือ เกิดรวมอยู่กับพรหมันก็ได้ สวามี วิเวกานันทะ อธิบายโมกษะไว้ ๒ ชั้น ชั้นแรกเรียกว่าชีวันมุกติ คือการหลุดพ้นขณะมีชีวิตอยู่ หมายความว่า เมื่อรู้แจ้งว่าตัวเองเป็น

^{๓๓} สมภาร พรหมทา,ภควัทธิดา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน), (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

อย่างเดียวกับพรหมันแล้ว ก็ยังดำรงชีวิตอยู่ในโลก มีร่างกายอันไม่จีรังยั่งยืนห่อหุ้มคลุมอาตมัน อยู่ต่อไป ตามผลแห่งกรรมเก่า แต่มีชีวิตอยู่เหนือโลก ไม่ติดข้องกับโลกธรรมทั้งหลาย มีแต่จะ ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่อยากได้ใครดีเหมือนชาวโลกอื่นๆ ครั้นหมดกรรมเก่าแล้ว ร่างกายอันเป็นผลแห่งกรรมเก่าก็แตกสลายไปอาตมันก็หลุดพ้นจากการยึดเกาะของร่างกาย กลับเป็นอิสระตลอดกาล ตอนนี้อาตมันเข้าถึงโมกษะขั้นสุดท้าย เรียกว่า วิเทหภูมิ^{๓๔}

^{๓๔}อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๖๗-๖๘.

บทที่ ๓

แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฝ่ายอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

แนวคิดในปรัชญาฝ่ายอัสติกะทั้ง ๖ สำนักนั้น ต่างก็ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาอุปนิษัตด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่การตีความทางแนวคิดของแต่ละสำนักไม่เหมือนกันในทางภาคทฤษฎีเท่านั้น แต่ในทางภาคปฏิบัติมีความเห็นสอดคล้องกันทุกสำนัก กล่าวคือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการหลุดพ้นเหมือนกันทุกสำนัก คือ โมกษะ

๓.๑ ปรัชญามีมางสา

๓.๑.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

ปรัชญามีมางสามิถรรสนะว่าโลกนี้ไม่มีใครสร้างและไม่มีการทำลาย โลกนี้จะดำรงอยู่ เช่นนี้ตลอดไป จะไม่มีกาลใดๆ ที่จะทำให้สากลจักรวาล มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากที่มันเป็นอยู่ในขณะนี้ได้ ประภากร ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่สำคัญของปรัชญามีมางสาได้กล่าวถึงความมีอยู่ของสิ่งที่แท้จริง ที่เป็นเหตุของการเกิดสรรพสิ่งนั้น คือ ปทารณะ หรือสิ่งที่แท้จริงนั้นมีอยู่ ๓ ประเภท คือ สสาร (ทริพยะ) คุณสมบัติ (คุณะ) การกระทำ (กรรมะ) สากลภาพ (สมานยะ) อนุสยภาพ (ปรตันตฺรตา) พลัง (ศักติ) ความคล้ายคลึง (สาทฤศยะ)

ส่วนกุมาริลคณาจารย์ อีกคนหนึ่งของมีมางสา ถือว่าปทารณะมีเพียง ๕ คือ สสาร (ทริพยะ) คุณสมบัติ (คุณะ) การกระทำ (กรรมะ) สากลภาพ (สมานยะ) และการปฏิเสธ สำหรับการปฏิเสธมี ๔ ชนิด หรือ ๔ ชั้น คือ^๑

๑. ความไม่มีอยู่ก่อน
๒. ความไม่มีอยู่ในภายหลัง
๓. ความไม่มีอยู่ที่เนื่องกัน
๔. ความไม่มีอยู่โดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ตามทั้งประภากรและกุมาริลมีถรรสนะตรงกันในข้อที่ยอมรับว่ามีชีวะตมันอยู่เป็นจำนวนมาก และชีวะตมันนี้เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ (นิตยะ) มีอยู่ทั่วไป (สรวคตะ) กระจายอยู่ทุกหนทุกแห่ง (วิญ) ไม่มีขอบเขตจำกัด (วยาปกะ) เป็นสสาร (ทริพยะ) ซึ่งเป็นองค์ประกอบ

^๑ สุนทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๗.

พื้นฐานของความรู้สึกรู้ตัวหรือสัมผัสปัญญาชีวิตมัน เป็นผู้เสวยทุกข์ สุขและเป็นผู้กระทำกรรม^๒ ซึ่งเหตุให้เกิดของสังสารวัฏ

๓.๑.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

มีมาสาเชื่อว่า การที่ชีวิตมันต้องมาเสวยความสุข ความทุกข์และเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสารวัฏนั้นก็เพราะเหตุที่ชีวิตมันต้องมาเกี่ยวข้องกับร่างกาย อินทรีย์ จิต และความเข้าใจ เพราะฉะนั้น ชีวิตมันจึงเป็นผู้รู้ ผู้เสวยอารมณ์ และเป็นผู้กระทำกรรม ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันของร่างกายกับชีวิตมันดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากกรรม (การกระทำ) อันเป็น ต้นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตลอดไป จากเหตุดังกล่าวการที่จะกำจัดการเวียนว่ายตายเกิด ให้สิ้น ไปได้ก็ต้องงดเว้นจากกรรมต้องห้าม

เมื่อไม่มีกรรมก็จะทำให้ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของชีวิตมันกับร่างกาย อินทรีย์ จิต และความเข้าใจสิ้นสุดลงโดยอัตโนมัติ จากนั้น ชีวิตมันก็จะกลับคืนสู่สภาวะแห่งสสาร บริสุทธิปราศจากคุณสมบัติทุกอย่างและก็จะไม่มีแม้ความรู้สึกรู้ตัว และความรู้สึกรู้เป็นสุข สถานะเช่นนี้เรียกว่า “สถานะแห่งโมกษะ”

ลัทธิมีมาสาแบ่งกรรมหรือการกระทำออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. กรรมที่ต้องทำ กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่ต้องกระทำ กรรมชนิดนี้อาจจะไม่ ก่อให้เกิดบุญ แต่การงดเว้นไม่กระทำอาจทำให้เกิดบาปหรือมีโทษได้ กรรมที่ต้องกระทำนี้ยัง แบ่งออกไปได้อีก ๒ อย่าง คือ

๑.๑ กรรมที่ต้องทำประจำวัน (นิตยะ) เช่นการสวดมนต์

๑.๒ กรรมที่ต้องกระทำตามโอกาสที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ (ในมิตติกะ) ได้แก่ การบูชาัญญาบางอย่างที่กำหนดไว้ในคัมภีร์พระเวท

๒. กรรมที่ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ กรรมชนิดนี้คือการบูชาัญญาบางอย่าง การกระทำบูชา ัญญนี้ กระทำก็ได้ไม่เกิดบาปเกิดโทษแต่อย่างใด การทำกรรมชนิดนี้ได้แก่การบูชาัญญาบางอย่าง ซึ่งปรัชญามีมาสา และปรัชญาฮินดูระบบอื่นๆ ถือว่าจะทำให้เกิดในสวรรค์ กระทำก็ได้ ไม่ กระทำก็ได้นี้มีชื่อเฉพาะว่า “กามยะ”

๓. กรรมที่ต้องห้าม กรรมชนิดนี้ห้ามไม่ให้กระทำเพราะถ้าหากขึ้นกระทำก็จะ ก่อให้เกิดบาป ตายแล้วก็จะต้องไปเกิดในนรก กรรมชนิดนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “ประทีฆิวาระ”

^๒สุนทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ; หน้า ๒๖๗-๒๖๘.

มีกรรมอีกชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ กรรมชนิดนี้เรียกว่า “ กรรมล้างบาป ” (ปรายัมจิตตะ) คือถ้าหากใครฝ่าฝืนกระทำกรรมที่ต้องห้าม (ประตัมยิตตะ) ลงไปแล้วแต่หากต้องการจะให้ผลของกรรมที่ต้องห้ามนั้นหมดไป หรือมีผลน้อยลง ก็ให้ทำกรรมล้างบาปที่เรียกว่า “ ปรายัสจิตตะ ” นี้ แล้วผลของกรรมต้องห้ามก็จะหมดไปหรือน้อยลงตามลำดับ” ดังนั้นผู้ปรารถนาจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏจึงควรข้ามกรรมระดับบุญและบาป และข้ามระดับสวรรค์และนรกเสีย

๓.๑.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

ทัศนะของลัทธิมิมางสาขอมรับความจริงมีอยู่ ๒ อย่าง คือ วัตถุกับจิต ที่เกี่ยวข้องเป็นลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิด มิมางสาขอมรับว่าวัตถุและจิตมีอยู่จริง (นอกนั้น ไม่มีอยู่จริง) ประภากและกุมาริตที่เป็นเจ้าลัทธิต่างก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่าชีวาตมันมีอยู่เป็นจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน และชีวาตมันเหล่านี้เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ มีอยู่ทั่วไปและกระจายกันอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีขอบเขตจำกัด เป็นสสารซึ่งเป็นองค์ประกอบของความรู้สึกรู้ตัว ซึ่งชีวาตมันเป็นผู้รู้ ผู้เสวยสุข ทุกข์ และเป็นผู้กระทำกรรม ชีวาตมันเป็นสิ่งที่แตกต่างจากร่างกาย แตกต่างไปจากประสาทสัมผัส และแตกต่างจากจิตใจ และความเข้าใจ

ชีวาตมันเป็นผู้เสวยอารมณ์ ส่วนร่างกายเป็นตัวนำ หรือเป็นอุปกรณ์ หรือเป็นเครื่องมือในการเสวยอารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ภายในและภายนอกเป็นสิ่งที่ ชีวาตมันรับรู้ในการเสวยอารมณ์ ลักษณะของจิตที่มีมิมางสาเชื่อว่าอาตมันหรือจิตวิญญาณไม่ตายเป็นสภาพถาวร เป็นทรัพย์นิรันดร สามารถรับรู้และเก็บผลของกรรมที่ทำไว้ในโลกนี้ไว้ได้ เมื่อร่างกายแตกสลายไป อาตมัน (จิตวิญญาณ) ในร่างนั้นจะออกไปจากร่าง (วัตถุ) ไปเข้าร่างใหม่ อาตมันที่ทำการกรรมดีอย่างสูงจะไปสวรรค์ และเชื่อว่าสิ่งที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รุ้รส และได้รับกายสัมผัสนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง

อย่างไรก็ตามชีวาตมันนั้นเป็นสิ่งที่ปราศจากสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวหรือสัมปชัญญะเป็นคุณสมบัติที่มีขึ้นโดยบังเอิญในเวลาที่ชีวาตมันมารวมกับร่างกายดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติที่แท้จริงของชีวาตมันคือความสามารถในการเสวยอารมณ์ สุขทุกข์ และมีเจตนาหรือเจตจำนงซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของกุศลและอกุศลที่ชีวาตมันได้เคยกระทำไว้ในเวลาบรรลุมกษะซึ่งเกิดขึ้นการกุศลและอกุศลหมดสิ้นไป ชีวาตมันจะดำรงอยู่ในภาวะของ

๑ศุนทร ณ รั้งยี, ปรัญญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิต, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๗๒-๒๗๓.

สสารที่บริสุทธิ์ ซึ่งปราศจากคุณสมบัติทุกอย่าง ในภาวะเช่นนี้ชีวิตมันจะไม่มีทั้งความรู้สึกตัว และความรู้สึกเป็นสุข^๔

ปรัชญามีบางสาขามองว่า ความรู้สึกตัวหรือเจตนาเป็นคุณสมบัติอันแท้จริงของ วิญญาณ (ชีวิตมัน) แต่ยอมรับว่า ความรู้สึกตัวเกิดขึ้นในวิญญาณนั้น ก็เพียงเมื่อวิญญาณอยู่ ร่วมกับร่างกายและในเมื่อวัตถุภายนอกเข้ามากระทบอวัยวะความรู้สึกตัวเท่านั้น

๓.๑.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

ทรรศนะมีบางสาขามองว่าวิธีการที่จะเข้าสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ คือ โมกษะ การที่เข้าถึงโมกษะได้ก็ต้องเข้าถึงด้วยการทำลายกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าถึงสวรรค์และนรก เสีย ผู้แสวงหาโมกษะจะต้องอยู่เหนือบุญและบาป อยู่เหนือสวรรค์และนรก แม้จะทำหน้าที่ใน ชีวิตประจำวันก็ถือว่าเป็นการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำอะไรก็ด้วยการปล่อยวาง ไม่ยึดติด ไม่ยึดมั่น ไม่ติดใจในผลผลิตที่เกิดจากหน้าที่ที่กระทำลงไปแล้ว และถือว่าการกระทำหน้าที่ดังกล่าว เป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระเวท โดยสมบูรณ์แล้ว และเป็นเหตุให้บรรลุโมกษะ ดังกล่าวนั่นเอง^๕

ข้อสังเกต ในระยะแรกปรัชญามีบางสาขามองเฉพาะเรื่องกรรมและธรรมซึ่งมี จุดมุ่งหมายในระยะแรกจึงอยู่ที่สวรรค์ แต่ภายหลังจุดมุ่งหมายได้เปลี่ยนมาเป็นการหลุดพ้นจาก ทุกข์ทั้งปวงหรือโมกษะ และการปฏิบัติขั้นสูงสุดก็คือการกระทำตามหน้าที่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ เป็นการกระทำด้วยการปล่อยวาง เป็นการบริการเพื่อพระผู้เป็นเจ้า การกระทำเหล่านี้ เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่หรือแก่ชาวโลก

๓.๑.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

โมกษะ คือ สภาวะที่วิญญาณหรืออาตมันหลุดพ้นจากกฎแห่งกรรมและกิเลสซึ่งเป็น เหตุผูกพันอาตมันไว้กับร่างกาย ให้เวียนว่ายตายเกิด เมื่ออาตมันหลุดพ้นแล้วก็จะคงสภาพเดิม คือ บริสุทธิ์ ไม่มีความรู้สึกใดๆ ไม่ทุกข์ ไม่สุข คืออยู่เหนือสุข-ทุกข์ เป็นสภาพที่มีอยู่ (Being) คงสภาพนี้ไปชั่วกาลนิรันดร (Eternal)

ข้อสังเกต ทรรศนะมีบางสาขามองหลังถือว่า จุดสุดยอดของความดีนั้นคือ โมกษะ ไม่ใช่ สวรรค์ และอธิบายว่า การทำความกรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว ถ้าทำด้วยเจตนาหวังผลตอบแทนแล้ว ก็

^๔ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕) หน้า ๑๕๐-๑๖๐.

^๕บุญมี แทนแก้ว และคณะ, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

ย่อมทำให้ผู้ทำต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป ผู้ที่เข้าใจดีว่า ความสุขทางโลกียวิสัยนั้นเป็นความสุขผสมด้วยทุกข์ ไม่ใช่สุขล้วนๆ เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วเขาก็จะเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตแล้วพยายามควบคุมกิเลสตัณหาของตนได้เด็ดขาด ก็จะตัดชาติตัดภพต่อไปได้ เพราะสิ้นกรรมแล้ว นับว่าเขาได้เข้าถึงโมกษะอย่างแท้จริง นี่แหละคือความดีสูงสุดของคนเรา ตามทรรศนะของมีมangsa^๖

๓.๒ ปรัชญาเวทานตะ

๓.๒.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

ทรรศนะปรัชญาเวทานตะได้เสนอหลักการที่สำคัญที่สุดไว้ว่า พระเจ้าสูงสุดเป็นทั้งเหตุทางวัตถุและทางปัญญาของสกลโลก ในสกลโลกนี้มีสิ่งเดียวเท่านั้นที่เที่ยงแท้ เป็นอมตะดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ นอกจากนี้ไม่มีอะไรอีก คำว่า “สิ่งเดียว” นั้น คือพระเจ้าสูงสุด การที่สิ่งทั้งหลายปรากฏขึ้น มีขึ้น หรือเป็นไปอยู่ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ก็เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า นั่นคือ พระองค์ทรงปรารถนาจะเป็นหลายสิ่งและบังเกิดผลไปบุคลัย พระองค์จึงกลายจากสิ่งหนึ่งเดียวเป็นหลายสิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงเป็นจิตที่รู้สึกและรู้เหตุ รู้ผล ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไร้ความรู้สึก

ปรัชญาเวทานตะได้อธิบายเรื่องสิ่งหนึ่งมาเป็นหลายสิ่งต่อไปว่า ต้นเหตุแห่งสกลโลกอันทรงอานุภาพ ทรงปัญญาสูงสุดและมีความรู้สึกนี้ ย่อมอยู่ในสภาวะที่จะรู้สึกมีความสุข พระองค์คือบุรุษผู้มีสติทั้งรู้เรื่องดังที่เห็นได้ในดวงอาทิตย์ และดวงตาของมนุษย์ พระองค์คืออากาศธาตุที่ให้กำเนิดสรรพสิ่ง และที่สรรพสิ่งสลายลงเป็นธาตุนั้น พระองค์คือปรมาณและอาดมันที่ทรงปัญญา เที่ยงแท้ เป็นอมตะและมีความสุข

พระพรหมคือ พระเป็นเจ้าสูงสุด เป็นสิ่งประเสริฐสุดโดยประการทั้งปวง และแทรกซึมกายของคนเราแต่ละคน พระองค์ทรงสถิตอยู่ในส่วนลึกที่สุดของสิ่งทั้งปวง พระองค์ทรงครอบงำ และควบคุมสกลโลกให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ ปรัชญาเวทานตะจึงยืนยันว่าเหตุกับผลเป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นสิ่งที่เหมือนกัน และกล่าวต่อไปว่า ผลหาใช่อะไรอื่นที่แตกต่างไปจากเหตุของมันไม่ พรหมมีสภาวะเป็นหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้เป็นอื่นจากอาดมันที่สถิตอยู่กับกาย พรหมคือ อาดมัน และอาดมันก็คือพรหม อย่างไรก็ตาม พรหมก็มีได้สร้างเฉพาะสิ่งที่พระองค์

^๖ อคิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๓๑๖.

ต้องการหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพระองค์ท่านนั้น หากแต่พระองค์ทรงสร้างสิ่งอื่นๆ ไว้ด้วย^๑

ปรัชญาเวทานตะเปรียบเทียบการเปลี่ยนรูปของพระเป็นเจ้าว่า โลกย่อมแสดงเพรชหิน พลอย ฯลฯ ให้ปรากฏได้ และดินอย่างเดียวกันก็สามารถให้กำเนิดพืชนานาชนิดได้ อาหารชนิดเดียวกันสามารถแปลงเป็นสิ่งที่งอกขึ้นออกมาจากกาย เช่น ขน เล็บ ฯลฯ ได้ ฉะนั้น พรหมก็ย่อมแปลงตัวไปได้ต่างๆ หลายอย่าง หลายประการ โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือ หรือปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยแต่อย่างใด พรหมมีมหิทธานุภาพยิ่ง สามารถกระทำการทั้งปวงได้โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมืออวัยวะใดๆ พรหมสร้างสกลโลกขึ้นมาจากเจตนารมณ์ของพระองค์ สกลโลกหาได้เกิดเองจากธรรมชาติหรือสิ่งอื่นใดไม่^๒

๓.๒.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

ทรรศนะปรัชญาเวทานตะเกี่ยวกับธรรมชาติชีวิตคนบางคนมีความสุข บางคนมีความทุกข์ บางคนก็มีทั้งความสุขและความทุกข์ การที่บุคคลมีสภาพแตกต่างกันดังกล่าวนี้ เป็นเพราะผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่เขากระทำไว้ต่างหาก ไม่ใช่เกิดจากการดลบันดาลของพระพรหม กรรมวิบากย่อมตกแต่งภพใหม่ให้แก่ทุกคน คนเราจึงเป็นไปตามผลของกรรมในอดีตคือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม เปรียบเหมือนเมฆฝน ย่อมโปรยเม็ดฝนไปทั่วโดยไม่เจาะจงและไม่บังคับ แม้กระนั้นพืชที่งอกด้วยน้ำฝนก็แตกต่างกันไปตามเมล็ดพันธ์ของมัน พรหมก็เปรียบได้กับเมฆฝน พืชที่งอกคือนรชน เมล็ดพันธ์คือวิบากที่เป็นกุศลและอกุศล ที่นรชนทำไว้นรชนจึงย่อมเป็นไปตามกรรมที่ทำได้เป็นไปตามพรหมลิขิตไม่

ทรรศนะของสังกกราจารย์เห็นว่า มนุษย์ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ กายกับอาตมัน กายหรือรูปที่มองเห็นด้วยตาได้นั้น ก็เหมือนกับวัตถุสิ่งของอื่นๆ คือไม่ใช่เป็นของจริงจัง ไม่จีรังยั่งยืน เป็นเพียงอาการปรากฏหลอกลๆ เป็นภพมายา จึงไม่ใช่ตัวตนแท้ของมนุษย์ และเป็นส่วนประกอบภายนอกเท่านั้น ท่านสังกกราจารย์แบ่งกายมนุษย์ออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. กายหยาบ ที่เรียกว่า ภูตกาย ได้แก่ กายที่เรามองเห็นกันอยู่นี้เป็นกายชั้นนอก กายหยาบนี้แตกได้ ตายได้ เหมือนวัตถุอื่นๆ

๒. กายละเอียด เรียกว่า สุขุมกาย ประกอบด้วยอินทรีย์ ๖ คือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ (ส่วนมนินทรีย์ ท่านเรียกว่า อันตกรณะ) และชีวิตินทรีย์ ซึ่งท่านเรียกว่า ปราณ สุขุมกายนี้ ท่านว่าไม่ตาย สุขุมกายนี้ห่อหุ้มอาตมันไว้ พอกายหยาบหรือ

^๑ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๑.

^๒ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

ภูตกายแตก ที่เรียกว่าตาย อาตมันจะออกจากภูตกายพร้อมด้วยสุขุมกายไปหาภูตกายใหม่อีก เป็นอย่างนี้เรื่อยๆ ไปจนกว่าอาตมันจะหยุดเวียนว่ายตายเกิด^๕

ธรรมชาติของรามานูจ เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ ก็คือ อวิชชา และกรรม ท่านรามานูจได้อธิบาย ความสัมพันธ์ระหว่างจิตตัมกับกรรมเป็นสิ่งที่ มีเบื้องต้นไม่ปรากฏ เราจึงไม่อาจสาวย้อนหลังไปถึงจิตตัมเริ่มทำกรรมตั้งแต่เมื่อใด และ อย่างไรได้ ด้วยเหตุนี้กระบวนการของชีวิตไม่มีเบื้องต้น แต่มีที่สิ้นสุดเมื่อบรรลุโมกษะและกัด้วย อำนาจกรรมจึงทำให้จิตตัมต้องมาเวียนว่ายตายเกิด รับสุขรับทุกข์ไปจนกว่าจะบรรลุโมกษะ

จิตตัมซึ่งมีธรรมชาติบริสุทธิ์ต้องมาเศร้าหมองด้วยกิเลสอันเกิดมาจากการเข้าใจ ผิด คิดว่าตัวเองกับร่างกายเป็นอย่างเดียวกัน จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเรา ตัวเขา ทำให้เกิด อหังการ มมังการ จึงดีใจ เสียใจ เสวยสุข เสวยทุกข์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอย่างตลอดไป จนกว่า อวิชชา หรือการรู้ความจริงจะเกิดขึ้นว่าตัวเองกับร่างกายนั้นต่างกัน ตัวเองมีธรรมชาติเป็นอมตะ มาจากพรหมันก็จะมุ่งปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะต่อไป^๖

๓.๒.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

ปรัชญาเวทานตะให้ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของลักษณะการเวียนว่ายตาย เกิดระหว่างพรหมกับอาตมันไว้ว่า อาตมันมีการบังเกิดและกลืนเข้าสู่ที่เดิมหรือมีการเกิดดับ การเกิดดับนี้เป็นไปเฉพาะกายของนรชน ซึ่งเป็นวัตถุเท่านั้น ส่วนอาตมันหาได้เกิดดับ เหมือนกับร่างกายไม่ จิตตัมเหมือนประกายไฟ แต่ละเม็ดที่แตกออกมาจากเปลวไฟกองใหญ่ ที่กำลังลุกโชนอยู่ แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของส่วนใหญ่อีกก็เป็นไฟเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ จิตตัมจึง เทียงแท้ ไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ การปรากฏขึ้นของจิตตัม ไม่ใช่การเกิดและไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกสร้าง ไว้แต่เดิม จิตตัมคือสิ่งที่รู้โดยตลอดกาล และมีความรู้สึกตลอดไป มิใช่รู้โดยเฉพาะตอนที่ มีมโน(ใจ) กับพุทธิ (ความรู้) มารวมกันเท่านั้น

จิตตัมเป็นสิ่งที่มิพหุติกรรม ไม่ใช่สิ่งที่เฉื่อยเฉยซึ่งต่างจากปรัชญาสาขายะ พหุติกรรมของจิตตัมไม่ใช่ลักษณะที่จำเป็น หากเกิดได้ตามโอกาสอันวย ตัวอย่างเช่น ช่าง ไม่มีเครื่องมือช่างอยู่ในมือ ย่อมทำงานไป และทรมาณกายไป แต่เมื่อช่างมีวางเครื่องมือเสียก็ ย่อมได้หยุดพัก ก็เกิดความเบาใจ ฉันทใจ จิตตัมเมื่อรวมอยู่กับเครื่องมือ คือ อายตนะ และ

^๕ อติศกดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๓๖๐.

^๖ ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

อินทรีย์ต่างๆ ก็ฉันทันนั้น ย่อมมีพฤติกรรมเช่นเดียวกัน และเมื่อวางสิ่งเหล่านั้นลงแล้วก็ย่อมหยุดพักและเกิดความเบาใจขึ้นได้

ลักษณะของสังสารวัฏเกิดจากเหตุต่อไปนี้ คือ เมื่อพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดให้กำเนิดสรรพสิ่ง พระองค์ได้ทรงบันดาลให้สรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้อนุภาพแห่งมายา อันเป็นเหตุให้สิ่งเหล่านั้นไม่รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของตัวเอง คำว่า มายา หมายถึงอำนาจลึกลับของพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด อำนาจลึกลับนี้เองทำให้มนุษย์ทั้งหลายลืมนิยามธรรมชาติที่แท้จริงของตนไป จึงเกิดความรู้สึกนึกคิดไปว่า แต่ละสิ่งแต่ละอย่างมีอยู่โดยอิสระของมัน แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วสกลโลกเกิดจากมายาที่บดบังความจริงไว้^{๑๑} ส่วนมายาเองก็เป็นความลวง และหาความจริงเบื้องหลังมิได้ ย่อมไม่มีความจริงอยู่เบื้องหลังสิ่งทั้งปวงนอกจากพระพรหม ก็คือ ผลของมายาอันลึกลับทั้งสิ้น

ตราบใดที่มนุษย์ยังถูковиทยาหรืออวิชชาครอบงำและปิดบังไม่ให้รู้ธรรมชาติอันแท้จริงของตน เขาก็จะเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด และจะได้รับความสุข ความทุกข์ ตามผลกรรมของตน จนกว่าจะสามารถทำลายอภิญญา หรืออวิชชาเสียได้ มายาก็จะหมดอำนาจในการบดบังความจริง เมื่อไม่ถูกมายาครอบงำและปิดบังแล้ว เขาก็จะรู้สึกว่ามีอะไรอีกนอกจากพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด^{๑๒}

สรรพสิ่งในสกลโลกจะได้รับคุณ ๓ ประการ จากพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด คุณทั้ง ๓ ประการมีดังนี้

๑. สัตตะ คือคุณที่ช่วยบรรเทาทำให้เบาใจและก่อให้เกิดสุข
๒. รัชะ คือคุณเป็นกลางๆ ที่ช่วยให้มีชีวิต แต่มักจะชักนำไปให้ทำอกุศลกรรม
๓. ตมะ คือคุณต่ำสุดทำให้หนัก เป็นอุปสรรคและทำให้เกิดโทมนัส โมหะ

และความหลงกลวง

คุณทั้ง ๓ ประการนี้จะมีผลต่อภพในทุภพ ตามขันธสันดานของเขาเอง ขึ้นอยู่กับว่าเขาจะได้รับคุณอันไหนมากน้อยยกกว่ากัน ภพจึงได้รับความสุข ความทุกข์ ความสมหวัง ความผิดหวัง ความหลงผิด ทำให้ภพต้องประสบกรรมต่างๆ ตลอดเวลาที่เวียนว่ายตายเกิดในหลายภพหลายชาติ จนกว่าจะได้ทำลายอภิญญา หรืออวิชชา มายาจึงจะสิ้นสุด วิญญาณหรืออาตมันก็จะบริสุทธิ์ ไปรวมอยู่กับพระเจ้าสูงสุด คือพระพรหม

^{๑๑}พิน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๘๑.

^{๑๒}ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

เวทาคะได้บรรยายลักษณะการเกิดไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ ก่อนที่จะเกิดชีวิตมันไปสู่ดวงจันทร์ก่อน จากนั้นก็เข้าสู่ภาวะใหม่ซึ่งคล้ายคลึงกับอากาศ-ลม ไอ-หมอก-เมฆ และฝน สิ่งเหล่านี้ เกิดขึ้นจากกันตามลำดับ ต่อมาฝนก็ตกลงสู่พื้นดิน ข้าวหรือพืชต่างๆ ก็ดูดชีวิตมันเข้าไป ในการนี้กินเวลาเดียวเดี๋ยวนั้น ต่อมาสัตว์ต่างๆ ก็กินพืชเข้าไป แล้วเมื่อสัตว์ผสมพันธุ์กัน ชีวิตมันก็เคลื่อนเข้าสู่มดลูก จากนั้นก็เกิดกายและชีวิตใหม่ขึ้นในโลก^{๑๑}

๓.๒.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

การเข้าถึงพระพรหม คือ การบรรลุโมกษะหรือมukti ได้แก่ การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยวิธีการดังต่อไปนี้

มuktiในปรัชญาเวทาคะมี ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นไม่มีตัวตน ได้แก่ การเข้าไปรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมอย่างสมบูรณ์

๒. ชั้นไม่สมบูรณ์ ได้แก่ การไปสู่พรหมโลกหรือสวรรค์ชั้นสูงๆ

๓. ชั้นชีวิตมukti ได้แก่ การบรรลุอิทธิวิสัยระหว่างมีชีวิตอยู่คือการได้มาซึ่งอิทธิฤทธิ์ต่างๆ แต่จะบรรลุมuktiได้อย่างไร? เวทาคะได้อ้างถึงมรรควิธี ๓ ประการ คือ

วิธีแรก มuktiจะได้มาด้วยการบำเพ็ญบุญในศาสนา เช่นการประกอบการบูชาัญหรือพิธีกรรมอื่นๆ และด้วยการประกอบพิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ทางศาสนา มukti อาจได้มาด้วยการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์พระเวท ด้วยวิริยะอุตสาหะอย่างเคร่งครัด

วิธีที่สอง ให้มีศรัทธาหรือความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างจริงใจ ดังข้อความที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ภควัดคีตาว่า “ผู้ใดกระทำความดีเพื่อเรา ใส่ใจในตัวเรา ไม่เห็นแก่ประโยชน์และไม่มีอริต่อสัตว์โลกใดๆ ผู้นั้นแลย่อมมาสู่เรา” คำกล่าวนี้เป็นของพระกฤษณะซึ่งเป็นองค์พรหมนั่นเอง

วิธีที่สาม ปรัชญาเวทาคะมีทรรศนะว่า อวิชชาคือ ความไม่รู้จริงในพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดและธรรมชาติของมนุษย์กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าจึงเป็นหนทางนำไปสู่

^{๑๑}นงเยาว์ ชาตุนรงค์, ปรัชญาอินเดียโบราณ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๘.

สังขธรรม ดังนั้น นรชน จำเป็นต้องสร้างวิญญาณ คือปัญญาขึ้นมา เพื่อญาณจะได้เข้าถึงวิญญาณ ส่วนลึกที่สุดอันเป็นมรรควิธีการหลุดพ้นในบั้นปลาย^{๔๔}

พรตศนะเวทานตะได้ชี้ให้เห็นว่าทุกสิ่งคือพรหม นรชนจึงหาไขอื่นไกลไม่ หากเป็นพรหมนั่นเอง สกนโลกก็คือพรหม เวทานตะบอกว่า ความปรารถนาทั้งปวงของมนุษย์ก็ดี ความสุขและความทุกข์ทั้งหลายของมนุษย์ก็ดี ล้วนไม่ใช่ของจริงทั้งนั้น ของจริงในสกนโลกคงมีแต่อย่างเดียวคือพรหมมันเป็นสิ่งแท้จริงเป็นสัต (Being) เป็นจิต (Consciousness) และเป็นอานันตะ (Bliss)^{๔๕} หากนรชนมีความปรารถนาบรรลุนิยามอันยิ่งใหญ่และปรารถนาที่จะทำลายอวิชชา จำเป็นต้องปฏิบัติตามขั้นตอนอันเป็นการเตรียมตัวตามวิธีปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ฟังศึกษาพระเวทและเวทานตะทั้งหลาย

๒. ฟังสละกามทั้งปวงให้สิ้น เช่น สละสังกมเพื่อหวังผลในสวรรค์ หรือละเว้นกรรมอื่นใดที่บัพญญติห้ามไว้

๓. ฟังกระทำพิธีกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ โดยการบูชาด้วยปราณและมโน (บูชาด้วยชีวิตและจิตใจ) ฟังทำใจให้ปลอดจากโทษทั้งปวงและแน่วแน้อยู่ในพรหม

๔. ฟังดำเนินตามวิธีการ ๔ วิธี คือ

๔.๑ มองให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่จริงกับสิ่งที่ไม่จริง กล่าวคือ จะต้องมองให้เห็นตามความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรจริง นอกจากพระพรหม

๔.๒ ต้องงดเว้นโดยไม่หวังผลในการกระทำทั้งปวงในโลกนี้และโลกหน้า

๔.๓ ทำจิตใจให้ปลอดจากความรู้สึกที่มุ่งไปสู่พระพรหมเช่นต้องอดทนต่อความเย็นและความร้อน ความสุขและความทุกข์ โดยมองให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้ไม่แตกต่างกันเลย

๔.๔ ตั้งความปรารถนาให้สูงยิ่งที่จะหลุดพ้นจากตัวของตัวเอง และกลืนเข้าไปในพรหมอันเป็นขั้นสุดท้าย

เมื่อปฏิบัติตนดังกล่าวเป็นผลสำเร็จแล้ว นรชนจะบรรลุนิยามปัญญาเพียงพอที่จะเรียนสูงยิ่งขึ้นไปอีก จึงพึงไปหาอาจารย์พร้อมด้วยของถวาย ขอบวาระณาตัวเป็นศิษย์ก่อน แล้วศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของอาจารย์ก็สามารถบรรลุนิยามขั้นสูงขึ้นไปได้ตามลำดับ วิธีบรรลุนิยาม

^{๔๔}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, *ปรัชญาอินเดีย*, หน้า ๑๖๖.

^{๔๕}ศรีธัญย์ วงศ์คำจันทร์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, (กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕.

เช่นนั้นคือ การบำเพ็ญสมาธิเพ่งพระอิศวร กระทั่งบรรลุสมาธิ เสด็จพระอุปนิษัตกกล่าวว่า การบำเพ็ญสมาธิเป็นรากเหง้าของสมาธิในพระเป็นเจ้าสูงสุด ปรัชญาเวทานตะเรียกการบำเพ็ญสมาธิด้วยชื่อต่างๆ กัน ปรัชญานี้ได้กล่าวถึงฐานะของผู้ปฏิบัติในการออกแสวงหาความวิเวก และการปฏิบัติตนอื่นๆ ที่จำเป็นในการบำเพ็ญสมาธิ

เวทานตะ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีต่างๆ ที่พึงใช้ในการบรรลุสมาธิอันยิ่งใหญ่ ตามที่เวทานตะประสงค์จะให้เกิดขึ้นให้สมบูรณ์ที่สุด วิธีดังกล่าวมีดังต่อไปนี้^{๑๖}

๑. การรับฟัง ได้แก่ ฟังคำสอนของอาจารย์ด้วยความตั้งใจ ด้วยการกำหนดไว้ในใจ ซึ่งคำสอนของเวทานตะเกี่ยวกับพรหมตั้งแต่ต้นจนจบประการหนึ่ง และปฏิบัติท่องบ่นเป็นนิมิตประการหนึ่ง จะต้องจดเว้นไม่ได้แย้งข้อความที่อาจารย์สอนประการหนึ่ง การนึกถึงผลอันจะบังเกิดขึ้นจากญาณประการหนึ่ง และการชื่นชมเมื่อได้รับคำอธิบายของอาจารย์ประการหนึ่ง

๒. ความสนใจ ได้แก่ ความสนใจและเอาใจใส่ในพระเจ้าสูงสุด ด้วยการบูชาสักการะและเคารพในพระองค์

๓. การเพียรเพ่ง ได้แก่ การเพียรเพ่งตามคำสอนของอาจารย์ เช่น การเพียรเพ่งพระอิศวร เป็นต้น

๔. การบำเพ็ญสมาธิ ได้แก่ การทำจิตใจให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง โดยนึกถึงพระพรหมเป็นอารมณ์ การบำเพ็ญสมาธิทำตามขั้นตอนดังนี้

๔.๑ จดเว้นจากการทำร้าย การพูดปด การลักขโมย หรือการทำตนให้บริสุทธิ์ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ และการไม่เชื่อฟังครูบาอาจารย์

๔.๒ การนั่งในท่าพิเศษ เช่น นั่งขัดสมาธิ

๔.๓ การกำหนดลมหายใจเข้าออกหรือการปฏิบัติแบบโยคะ

๓.๒.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

ทรงสนะเวทานตะกล่าวว่า เมื่อความเชื่อมั่นในอภิปรัชญาปรากฏอยู่ตลอดเวลาที่ยังศึกษาเวทานตะ สมาธิที่ทบทวนอยู่ที่สัจจะนั้น และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง จะสามารถถอนความเชื่อถืออดีตเหล่านั้นออกไปได้ เมื่อกำจัดความเชื่อที่ผิดๆ ออกไปแล้ว อาจารย์ผู้สอนก็จะบอกศิษย์ผู้ปฏิบัติว่า “ท่านเป็นพรหม” และจะให้ศิษย์ศึกษาภาวนาถึงสัจจะนี้อย่างแคล้วคล่องจนเกิดความชำนาญ และในที่สุดก็จะเกิดความรู้ประจักษ์ขึ้นแก่ตนเองว่า “ข้าพเจ้า

^{๑๖} ทงหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๖๗.

เป็นพรหม” ความแตกต่างระหว่างอาตมันกับพรหมันหรือพรหมก็ไม่ปรากฏเป็นอันเข้าถึง โมกษะอย่างสมบูรณ์^{๑๓}

ผลในการรับรู้ปรัชญาเวทानตะ บุคคลทั้งหลายที่ปลงใจศึกษาเวทानตะด้วยความ ประสงค์จะกลืนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับพรหม จะได้รับผลตอบแทนหลายประการ

ผลตอบแทนนี้มีกล่าวระบว่ามี ๓ ชั้น ตามอนิสถส์และญาณของผู้ปฏิบัติ คือ

๑. ผลชั้นต่ำสุด ได้แก่ ผู้ประกอบขัญญกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ดังที่ระบุไว้ใน พระเวท นรชนเหล่านี้เมื่อตายจะไปสู่สวรรค์ชั้นอินทรเทพ และจะอยู่ที่นั่นกระทั่งสิ้นบุญจึง กลับมาเกิดในโลกอีก

๒. ผลชั้นกลางๆ ได้แก่ ผู้สัการบูชา และบำเพ็ญทานเพื่ออำนวยการประโยชน์แก่ พรหมแต่ยังไม่บรรลุญาณอันสมบูรณ์ นรชนเหล่านี้ เมื่อตายจะไปสู่พรหมโลกและมี ฤทธานุภาพเหมือนพรหมทุกประการ

นรชน ๒ จำพวกนี้ยังต้องเกิดใหม่อีก แต่กุศลที่แต่ละคนทำไว้ทำให้เกิดในชาติใหม่ เป็นจำนวนไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดแต่ละครั้ง นรชนก็มีสถานะสูงขึ้นทุกทีจนกระทั่ง สามารถบรรลุโมกษะได้ในบั้นปลาย

๓. ผลชั้นสูงสุด ได้เฉพาะแก่ผู้บรรลุญาณอันสมบูรณ์ในพระเป็นเจ้าสูงสุดด้วยการ บำเพ็ญทาน ดังนั้น การเวียนว่ายตายเกิดตลอดจนสุขทุกข์ของนรชนจะสิ้นไป นรชนจะประสบ ความสงบสุขล้วนๆ จะบรรลุโมกษะ และจะได้อันเป็นที่พอใจ คือ พรหม นั่นเอง^{๑๔}

๓.๓ ปรัชยานายะ

๓.๓.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

ทรรศนะของนายะเห็นว่า พระเป็นเจ้า คือ ตัวการณะชั้นปฐมของโลก พุคกลับกัน อีกก็คือว่า โลกเป็นการิยะ (ผล) ของพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าเป็นการณะ (เหตุ) ของโลก ที่เรียกว่า การณะของโลกก็เพราะว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้รักษาโลก และเป็น ผู้ทำลายโลก คำว่า ผู้สร้างโลกในที่นี้ หมายถึงเพียงว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้จัดสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้า รวมกันอย่างมีระเบียบ คือตามมติของนายะเห็นว่า ก่อนแต่จะมีโลกอันมีระเบียบตามลักษณะ

^{๑๓}วิล เพียรพิจารณา, ประวัติและผลงานของนักปรัชญาอินเดีย, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยา ลงกรณ์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๔.

^{๑๔}สมักร บุราวาส, ปรัชญาพรหมณ์สมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐๒.

ของเหตุผลและกฎทางศีลธรรม ดังที่เราอาศัยอยู่นี้ ท่านว่า เดิมทีมีองค์ภาวะหลายอย่างซึ่งตั้งอยู่ เป็นอยู่อย่างนิรันดร ไม่มีใครสร้าง

เช่นเดียวกับพระเป็นเจ้าเอง และมีมาพร้อมๆ กับพระเป็นเจ้า สิ่งเหล่านี้ คือ (๑) ธาตุ ทั้ง ๔ ชนิด มี ดิน น้ำ ไฟ และลม (๒) อากาศ (๓) อวกาศ (space) (๔) กาล (๕) มโนหรือมโนส (๖) อตตะหรือชีวาตมัน เมื่อรวมกับพระเป็นเจ้าเข้าด้วยกันเป็น ๗ ชนิด แต่องค์ภาวะเหล่านี้ต่างก็ กระจัดกระจายกันหาได้รวมตัวกันดังที่เราเห็นนี้ไม่ พระเป็นเจ้าได้จัดให้สิ่งที่มีเหล่านี้รวมตัว กันตามระเบียบแห่งกฎศีลธรรม จึงมีโลกแห่งศีลธรรมเกิดขึ้น นยายะถือเอาสาเหตุข้อนี้แหละจึง เรียกพระเป็นเจ้าว่าผู้สร้างโลก หมายความว่า พระเป็นเจ้าไม่ได้สร้างโลกขึ้นมาจากความไม่มี อะไรเลย จนกลายมาเป็นโลกอันอุดมสมบูรณ์ด้วยพืช สัตว์ และคน ดังที่บางศาสนาเชื่อถือกัน

คำว่าผู้สร้างในที่นี้ ถ้าจะเปรียบเทียบกับนายช่างผู้เก็บดอกไม้ซึ่งมีอยู่แล้ว ในสวน มาร้อยเข้าเป็นระเบียบเดียวกัน หรือเหมือนกับนายช่างผู้สร้างเรือน ที่ประกอบส่วน ต่างๆ ของโครงเรือนเข้าด้วยกัน จนได้รูปเรือนขึ้น ที่ว่าพระเป็นเจ้าเป็นผู้รักษาและเป็นผู้ทำลาย นั้น นยายะหมายเพียงว่าโลกแห่งความเป็นระเบียบนี้ดำรงอยู่ได้ ก็เพราะเจตจำนงของพระเป็น เจ้า トラบใดที่พระเป็นเจ้ายังประสงค์ให้ องค์ภาวะต่างๆ ดำเนินอยู่ในระเบียบแห่งศีลธรรม トラบนั้นก็ยังมิโลกแห่งศีลธรรมอยู่ โดยลักษณะนี้จึงเรียกว่าผู้รักษา และเมื่อใดพระเป็นเจ้าทรง ปลดปล่อยไปทำลายระเบียบแห่งโลกนี้ เมื่อนั้นโลกก็จะสลายตัวออก องค์ภาวะต่างๆ

ดังกล่าวจะกระจัดกระจายกันอยู่ดังเดิม กฎทางศีลธรรมและระเบียบทางเหตุผลจะ สิ้นไป โดยลักษณะนี้จึงเรียกว่าผู้ทำลายโลก หน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพระเป็นเจ้า ตามทรรศนะของนยายะคือ หน้าที่ควบคุมดูแลทางความประพฤติของคนและสัตว์ให้ดำเนิน ไป ตามหลักศีลธรรมโดยหน้าที่นี้พระเป็นเจ้ามีชื่ออีก ๒ ชื่อ คือ

๑. ประโยชกกรรตา ได้แก่ ผู้แนะนำให้คนและสัตว์ทำแต่สิ่งดี เว้นชั่ว เหมือนบิดา ผู้มากด้วยเมตตา แนะนำตักเตือนบุตรน้อยของตนอยู่เป็นประจำ

๒. กรรมผลทาทา ได้แก่ ผู้จัดแบ่งผลแห่งการกระทำให้แก่คนและสัตว์ตามกฎแห่ง กรรมอย่างยุติธรรมที่สุด เหมือนบิดาผู้รักบุตร ให้รางวัลบุตรเมื่อเขาทำดี และลงโทษเมื่อเขาทำ ชั่ว ฉะนั้น การที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลสำเร็จแค่ไหน เพียงใดหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับหน้าที่ของ พระเป็นเจ้านี้เอง^{๑๕}

^{๑๕} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

๓.๓.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

ชีวาตมันหรือวิญญาณของแต่ละบุคคล เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเองและดำรงอยู่ชั่ววันรันคร ทั้งมีจำนวนเหลือคณาเช่นเดียวกับปรมาณู ชีวาตมันเป็นมูลฐานแห่งสัมปชัญญะหรือความรู้สึกตัว สัมปชัญญะไม่ได้เป็นคุณสมบัติที่ติดตัวของชีวาตมัน แต่เป็นคุณสมบัติจรที่มีขึ้นภายหลัง ดังจะเห็นได้ในขณะที่หลับสนิท ที่ปราศจากความฝัน ชีวาตมันจะไม่มีสัมปชัญญะ ชีวาตมันเป็นผู้รับรู้อารมณ์ เสวยอารมณ์ และเป็นผู้กระทำความกรรมและเสวยผลกรรมตราบที่ ชีวาตมันยังเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ชีวาตมันจะมีมนัสหรือจิตเป็นสื่อกลางในการรับรู้ อารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัส ดังนั้นร่างกายก็ตาม มนัสก็ตาม ต่างก็เป็นอุปกรณ์ ในการรับรู้โลกภายนอกของชีวาตมัน แต่เมื่อชีวาตมันบรรลุมโภคะแล้ว ชีวาตมันก็จะแยกออกจากมนัสอย่างเด็ดขาด

ส่วนการเกิดของแต่ละคนก็เพราะชีวาตมันมาอาศัยอยู่ในร่างกาย และการตายก็คือ การที่ชีวาตมันมาสัมพันธ์แยกตัวไปจากร่างกาย เพื่อออกไปหาร่างใหม่อาศัยต่อไป การที่ ชีวาตมันมาสัมพันธ์กับร่างกายนี้เอง เป็นเหตุที่ทำให้ชีวาตมันสำคัญผิด คิดว่าร่างกายคือ ชีวาตมัน จึงทำให้เกิดอุปาทาน ความยึดมั่น ถීමัน นี้แหละคือบ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง และนี่เอง ที่เป็นสังโยชน์ หรือการติดข้อง เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอันเนื่องมาจาก อวิชานั่นเอง^{๒๐}

นักปราชญ์ฮินดูชื่อว่า วยาสะ อธิบายว่า ความสำคัญผิดย่อมนำมาซึ่งความลำเอียง ความลำเอียงย่อมนำความเหี้ยมแข็งใจ ริษยา ความเห็นผิด ความประมาทอหังการและโลก ตามลำดับ บุคคลย่อมนประกอบประทุษกรรมมาทำร้าย ลักข โมข และประพฤติดิในกามด้วยกาย ก็เป็นคนทุจริตหยาบคายร้ายกาจ การกระทำเหล่านี้เป็นอกุศลกรรม แต่เมื่อบุคคลประพฤติ พร้อมด้วยกาย เช่น การให้ทาน เมตตา กรุณา เป็นผู้มีสัจย์ บำเพ็ญประโยชน์ กล่าวแต่คำที่เป็น สาระ สาธยายพระเวท และมีอุเบกขา ย่อมยังธรรมคือกุศลให้บังเกิด เหตุฉะนี้ อกุศลและกุศลจึง เป็นกรรมสร้างทุกติและสุคติให้มีขึ้น การเกาะเกี่ยวด้วยชาติ คือ ความเกิดย่อมเป็นทุกข์ท้าน กล่าวว่ อาหารเมื่อคลุกเคล้ากับน้ำผึ้งและยาพิษก็ควรละทิ้งเสีย เพราะเป็นความบันเทิงสุข แต่มี ทุกข์เจือปนอยู่ด้วย^{๒๑}

^{๒๐}พิน คอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

^{๒๑}ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, วรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

๓.๓.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

ธรรมชาติของปรัชญานายะ ถือว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของปรมาณูเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วคลี่คลายออกมาจากสิ่งที่เป็นเหตุอย่างฝ้ายสัตกการยวาท เชื่อถือ สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นี้มีคุณสมบัติเป็นของตนเอง นายะมีทรรศนะว่าชีวิตมันเป็นมูลฐาน หรือที่ตั้งแห่งสัมปชัญญะหรือความรู้สึกร่างกาย สัมปชัญญะไม่ได้เป็นคุณสมบัติติดตัวของชีวิตมัน หากเป็นคุณสมบัติที่มีขึ้นโดยบังเอิญหรือมีขึ้นในภายหลัง ที่ว่าเป็นคุณสมบัติโดยบังเอิญนี้ก็เพราะในเวลาบุคคลนอนหลับสนิทที่ปราศจากการฝันชีวิตมันจะไม่มีสัมปชัญญะ ชีวิตมันเป็นตัวผู้รับรู้อารมณ์ ผู้สวຍอารมณ์ผู้กระทำการ และผู้สวຍผลของกรรม ชีวิตมันไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้าอย่างที่ปรัชญาบางระบบของอินเดียเชื่อถือ นายะถือว่าพระเป็นเจ้าเป็นบรมอาตมัน ชีวิตมันแต่ละคนมีลักษณะเป็นหนึ่งที่ปราศจากส่วนย่อย ความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เป็นคุณสมบัติของชีวิตมัน แม้จะเป็นสิ่งที่เล็กแต่เมื่ออยู่ในร่างกาย มันก็สามารถแผ่ความรู้สึกไปได้ทั่วทุกส่วนของร่างกาย ในเวลาที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ชีวิตมันแต่ละคนต่างก็มีจิตหรือมโนสเป็นสื่อกลางในการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัส มโนสก็ดี ร่างกายอันเป็นที่ตั้งของประสาทสัมผัสก็ดี เป็นอุปกรณ์ในการรับรู้โลกภายนอกของชีวิตมันแต่ในเวลาบรรลุมกษะชีวิตมันจะแยกออกเด็ดขาดจากมโนส การติดข้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารของชีวิตมันเกิดจากอวิชชาและกรรม โมกษะหรือความหลุดพ้นเกิดขึ้นโดยอำนาจของอวิชชาและการทำลายกรรมให้หมดไป ปรัชญานายะถือว่าพระเวทเป็นผลงานของพระเป็นเจ้า เพราะฉะนั้นข้อความในคัมภีร์พระเวทจึงปราศจากข้อผิดพลาดโดยประการทั้งปวง

อาตมันเป็นมูลฐาน หรือเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ตัวหรือสัมปชัญญะ มิใช่คุณสมบัติติดตัวของอาตมันมาแต่เดิม แต่มันเกิดขึ้นมาภายหลังหรือโดยบังเอิญ สังเกตได้จากเวลานอนหลับสนิทที่ปราศจากการฝัน อาตมันจะไม่มีสัมปชัญญะ อาตมันเป็นผู้รับรู้อารมณ์ สวຍอารมณ์ เป็นผู้กระทำการ และเป็นผู้สวຍผลแห่งกรรม คุณสมบัติของอาตมันก็คือ ความรู้สึกและการรับรู้อารมณ์ต่างๆ เมื่ออาตมันอาศัยร่างกายอยู่นั้น แม้มันจะเป็นสิ่งที่เล็ก แต่ก็สามารถแผ่ความรู้สึกไปได้ทุกส่วนของร่างกาย ขณะที่ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ อาตมันแต่ละคนก็จะมโนสหรือมโนสเป็น สื่อกลางการรับรู้อารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัส มโนสและร่างกายเป็นเครื่องมือของอาตมันในการรับรู้ภายนอก

แต่เมื่อใดอาตมันเข้าสู่ภาวะแห่งโมกษะแล้ว อาตมันก็จะแยกออกจากมโนส เมื่อมโนสเป็นอณูที่ละเอียดประณีตและเล็กที่สุดเช่นเดียวกับอณูอย่างหนึ่ง อาตมันก็เป็นวิญญู คือมีอยู่ทั่วไป

ชั่ววินาที และไม่สามารถทำลายให้สูญสลายได้ ปรัชญาขยาย กล่าวหาว่า อาตมมันเป็นตัวการอันหนึ่งซึ่งมีความพอใจหรือไม่พอใจในอารมณ์ พยายามที่จะให้ได้มาซึ่งอารมณ์ปรารถนา และหลีกเลี่ยงจากอารมณ์ที่ไม่ปรารถนาและร่วมเสวยสุขและทุกข์จากผลแห่งกรรมซึ่งตนเองได้ทำไว้ การติดข้องที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏของอาตมมันเกิดจากอวิชชาและกรรม การที่จะบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นได้ก็ด้วยอศัยวิชชา คือความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะแห่งสังขารแล้วจึงจะสามารถทำลายกรรมให้หมดไป

การหลุดพ้นจากทุกข์ตามทฤษฎีของนยายะ คือการที่อาตมมันพ้นจากความผูกพันของร่างกายและประสาท ถือว่าปลอดจากสุข ปลอดจากทุกข์ กลายเป็นสภาพบริสุทธิ์ คล้ายกับคนที่หลับสนิทไม่มีการฝัน มีคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ อภัย คือปลอดจากความกลัว อชรัม คือปลอดจากความแก่ชรา และอมฤตยุม คือปลอดจากความตาย^{๒๒}

๓.๓.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

วิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่โมกษะก็ด้วยปัญญา^{๒๓} คือรู้ความจริงว่าชีวาตมมันของตนเป็นสภาวะที่เป็นอมตะมีความสำคัญเหนือสิ่งใดๆ ส่วนการที่ชีวาตมมันต้องมีทุกข์ก็เพราะมาเกี่ยวข้องกับร่างกาย มีร่างกายเป็นที่กักขังทำให้เข้าใจผิดคิดว่า ร่างกายเป็นตัวตนจริงๆ หรือเห็นร่างกายกับชีวาตมมันเป็นอย่างเดียวกัน จึงเกิดอุปาทานอันเป็นที่มาของกิเลสทั้งปวง ส่วนวิธีปฏิบัติเพื่อการรู้แจ้งมัจฉาชีวาตมมันก็มีดังนี้

วิธีปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งตน นยายะได้เสนอไว้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ให้เรียนรู้ลักษณะอันแท้จริงของตน หรืออาตมมันจากคัมภีร์พระเวท ขั้นนี้เรียกว่า สรวณะ (ป.สวณะ)

ขั้นที่ ๒ ให้คิดใคร่ครวญ ไตรตรอง ตามที่เล่าเรียนมาด้วยหลักเหตุผล ขั้นนี้เรียกว่า มนนะ

ขั้นที่ ๓ ให้เข้าสมาธิเพ่งพิจารณาให้เห็นลักษณะแท้ของอาตมมันซึ่งจะทำให้แยกตัวออกจากสิ่งที่ไม่ใช่อาตมมันได้ ขั้นนี้เรียกว่า นิธิชยาสนะ

นยายะกล่าวต่อไปอีกว่า ถึงแม้ว่าเราจะได้ปฏิบัติตามขั้น ๓ ขึ้นดังกล่าวแล้วก็ตาม ก็หาใช่ว่าจะได้ประสบผลสำเร็จทุกคนไปไม่ ทั้งนี้เพราะยังมีเงื่อนไขอยู่ว่าถ้าพระเป็นเจ้าไม่โปรด ผู้ปฏิบัติก็ไม่สำเร็จ ถ้าพระเป็นเจ้าโปรดจึงจะสำเร็จ เพราะพระเป็นเจ้าเป็นผู้นำทาง เมื่อ

^{๒๒} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพฯ : พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๒๓} ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๔๕.

ขาดผู้นำทางเสียแล้ว ผู้ปฏิบัติก็ไม่อาจดำเนินถูกทางได้ จึงไม่สำเร็จผลในการปฏิบัติ พระเป็นเจ้าจึงมีบทบาทอันสำคัญติดตามมาอีกเปลาะหนึ่ง และในฐานะนักศึกษา เราก็จำเป็นต้องศึกษาหาความจริงว่าพระเป็นเจ้าที่ว่าเป็นใคร เข้ามาเป็นผู้นำทางปฏิบัติของเราได้อย่างไร^{๒๔}

๓.๓.๕ สภาวะหลังจากการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

สภาวะที่ดับทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างสิ้นเชิง จึงเป็นสภาวะที่อิสระสมบูรณ์ที่อยู่เหนือความยินดี ยินร้าย หรือตลอดทั้งบุญและบาป แต่ผู้ที่หลุดพ้นโมกษะได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าจะทรงโปรดหรือไม่ถ้าพระองค์ทรงโปรดก็เข้าได้ถ้าไม่โปรดก็เข้าไม่ได้ เพราะพระเป็นเจ้าทรงเป็นผู้นำทางเมื่อขาดผู้นำทางเสียแล้วดังนั้นพระเจ้าจึงความสำคัญมาก ทรศนะของนยายะยกย่องพระเป็นเจ้าว่าทรงสมบูรณ์ด้วยประการทั้ง ๖ คือ (๑) ความเป็นใหญ่ (๒) ความมีอำนาจ (๓) ความรุ่งเรือง (๔) ความงาม (๕) ความรู้ (๖) ความมีอิสรภาพ^{๒๕}

สรุปว่าทรศนะหลักการหลุดพ้นขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าเพียงอย่างเดียว การหลุดพ้นเป็นสภาวะที่ปลดปล่อยตนออกจากความหลงผิดและถอดอารมณ์ทั้งปวงออกผู้ปฏิบัติก็จะพ้นจากกรรมในที่สุด ไม่มีความยินดียินร้าย ต่อโลกทั้งหลายทั้งปวง ก็จะบรรลุโมกษะ คือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เป็นการสิ้นสุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ข้อสังเกตสภาวะหลังการหลุดพ้น ปรชญา นยายะ พึ่งเพียงพระเป็นเจ้าในสมาธิเท่านั้น และกล่าวถึงเรื่องนี้ไม่มากนัก

๓.๔ ปรชญาไวเศมิกะ

๓.๔.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

ปรชญาไวเศมิกะเชื่อในทฤษฎีปัจจุอาการ อันเป็นทฤษฎีที่ถือว่าผลมิได้มีอยู่ก่อนแล้ว ในสิ่งที่เป็นเหตุ หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ โดยสิ่งที่เกิดทำให้เกิด โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ จัดเป็นสถานที่สำหรับฝึกอบรมบ่มนิสัยทางศีลธรรมของวิญญูณ หรืออาตมันทั้งหลาย ทฤษฎีเรื่องโลกของไวเศมิกะก็ดำเนินไปตามทรศนะทางจิตของปรชญาอินเดียทั้งหลาย แต่เนื่องด้วยไวเศมิกะมีความเห็นว่า อุบัติกาลของโลกก็ดี ย่อมขึ้นอยู่กับการรวมตัวกันและแยกตัวออกของธาตุ หรือปรมาณู ๔ อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงเรียกกันว่า “ทฤษฎีปรมาณูของโลก”

^{๒๔} อคีสกคิ์ ทองบุญ, ปรชญาอินเดีย, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๒๕} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๕.

แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีปรมาณูของไวเซยิกะมีความเห็นว่า การที่ปรมาณูทั้ง ๔ ชนิด จะรวมตัวกันเข้าก็ดี จะแยกจากกันก็ดี ย่อมเป็นไปตามกฎทางจิต และระเบียบทางศีลธรรม อยู่หนึ่ง ทรัพย์อีก ๕ อย่าง คือ อากาศ กาล เทสะ มนัส และอาดมัน ที่ไวเซยิกะรับรองว่ามีอยู่ อย่างนิรันดรนั้นไม่ใช่เป็นปรมาณูทางวัตถุ อย่างเช่น ดิน น้ำ ไฟ ลม นี้แสดงว่าไวเซยิกะมิใช่พวกวัตถุนิยมแต่เป็นขั้นหนึ่งของปรัชญาจิตนิยม

ทฤษฎีปรมาณูของไวเซยิกะมีความเห็นว่า เบื้องหลังแห่งการปฏิบัติการของปรมาณูทั้งหลาย ยังมีเจตจำนงในทางก่อ (Creative Will) และเจตจำนงในการทำลาย (Destructive Will) ของพระมหেশ্বর ผู้ซึ่งจะบันดาลให้เกิดการสร้างและการทำลายขึ้นตามอำนาจแห่งบุญและบาปของวิญญาณ หรือชีวาตมันทั้งหลาย ที่ได้สะสมอบรมเข้าไปในชาติและภพต่างๆ และเป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่จะจำแนกผลให้แก่ชีวาตมันนั้นๆ ด้วย^{๒๖}

ทฤษฎีวิวัฒนาการของโลก ไวเซยิกะเชื่อว่าจักรวาลนี้เป็นระบบหนึ่งของวัตถุลิ่งของพืช และสัตว์ มีชีวิต มีร่างกาย พร้อมด้วยอินทรีย์และจิต มีสติปัญญาและมีความรู้สึกรู้จักคิด ทั้งหมดนี้อาศัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อยู่ห่าง กาล เทสะ และอากาศ สิ่งมีชีวิตนั้นเมื่อว่าโดยลักษณะแท้จริงแล้วก็คือ ชีวาตมันหรือวิญญาณซึ่งเป็นผู้เสวยสุข หรือทุกข์ในโลกนี้ตามแต่ลักษณะของแต่ละคน คือสุดแล้วแต่ว่าจะเป็นคนฉลาดหรือคนโง่ เป็นคนมีศีลธรรมหรือไร้ศีลธรรมนั่นเอง และระเบียบนี้แหละที่จิตเส้นให้ชีวิตของคนเราคำเนินไปตามครรลองของมัน ระเบียบนี้มีใช่เป็นเพียงระเบียบทางวัตถุเท่านั้น แต่เป็นกฎทางศีลธรรมด้วย^{๒๗}

๓.๔.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

ไวเซยิกะเป็นปรัชญาประเภทพหุสังนิยม (Pluralistic realism) เช่นเดียวกับนยายะ เพราะถือว่าสิ่งที่เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสเป็นสิ่งที่มียู่จริง ดังนั้นสิ่งที่มียู่จริงจึงมีอยู่อย่างมากมายนับไม่ถ้วน ไวเซยิกะเรียกสิ่งที่มียู่จริงว่า ปทาระยะ (Category) แปลว่า สิ่งที่น่ามาแสดงให้รู้ได้ด้วยคำพูด หรือเมื่อว่าโดยใจความก็คือ สิ่งต่างๆที่มีอยู่ในโลกนั่นเอง ปทาระยะ

^{๒๖} Dr.Chandradhar Sharma : op.cit. p. 184 ; Satischanda Chatterjee and Dhirendramohan Datta : **An Introduction to Indian Philosophy**, (University of Calcutta, 1960), pp. 243-244. (อ้างในอดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย, หน้า ๒๒๘).

^{๒๗} อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๒๘.

มี ๗ อย่าง คือ^{๒๘} (๑) ทรพียะหรือสสาร (Substance) (๒) คุณะหรือคุณสมบัติ (Quality) (๓) กรรมหรือการเคลื่อนไหว (Action) (๔) สมานยะหรือลักษณะร่วมสากล (Generality or Universality) (๕) วิเศษยะหรือลักษณะเฉพาะ (Paricularity) (๖) สมวายะหรือความแนบเนื่อง (Inherence) (๗) อภาวะหรือความไม่มี (Non-existence)

ในบรรดาปหาระทั้ง ๗ อย่างนี้ ตั้งแต่ ๑-๖ กณาทะ ผู้สถาปนาลัทธิไวเศมิกะเป็นผู้บัญญัติไว้ ส่วนข้อที่ ๗ อาจารย์รุ่นหลังของสำนักไวเศมิกะได้เพิ่มเข้ามา ธรรมชาติของสัตว์จึงมีทรพียะหรือสสารเป็นตัวยืนโรงคงที่ให้คุณสมบัติต่างๆ ได้อาศัย ทรพียะนี้ไวเศมิกะได้จำแนกไว้ว่ามี ๕ ชนิดด้วยกันคือ^{๒๙} ดิน (ปฐวี) น้ำ (อาโป) ลม (วาโย) ไฟ (เตโช) อากาศ (Ether) กาละ (Time) เทสะ (Space) มนัสหรือใจ (Mind) และอาตมัน (Self) ในบรรดาทรพียะทั้ง ๕ อย่างนี้ ทรพียะ ๕ ชนิดแรก เรียกว่า ภูต เป็นวัตถุธาตุ (Physical elements) จึงรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสแต่ละอย่างมีคุณสมบัติเฉพาะตน

ในบรรดาทรพียะทั้ง ๕ ชนิด มีมนัสหรือใจ (mind) และอาตมัน (self) มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ มนัสหรือใจ เป็นอายตนะหรืออินทรีย์ภายในอย่างหนึ่ง จึงเป็นรูปธรรม มนัสเป็นเครื่องมือของอาตมันในการรับรู้ ความรู้สึกภายในต่างๆ เช่น ดีใจ เสียใจ รัก ชังเกลียด โกรธ และสุข ทุกข์ เป็นต้น ในการรับรู้แต่ละครั้งจะเริ่มที่ชีวาตมันก่อน โดยอาตมันมีเจตจำนงจะรู้อะไรก็จะใช้เครื่องมือสำหรับเรื่องนั้นๆ คิดต่อ อย่างเช่น ชีวาตมันอยากเห็นรูป ชีวาตมันก็จะสัมผัสกับมนัส มนัสก็จะสัมผัสกับตา และตาก็จะสัมผัสกับรูป ดังนั้น มนัสก็ตาม อายตนะภายในทั้งหลายก็ตาม เป็นเพียงเครื่องมือของอาตมัน สำหรับติดต่อกับโลกภายนอก เพราะมนัสมีสภาพเป็นปรมาณู เราจึงไม่อาจรู้ถึงความมีอยู่ของมันด้วยประสาทสัมผัสได้แต่ก็รู้ได้ด้วยการอนุมานเช่นกันดังนี้^{๓๐}

๑. ในการรับรู้ความมีอยู่ของวัตถุภายนอก เราต้องอาศัยประสาทสัมผัส เช่น ตา เป็นต้น จึงจะรู้ได้ฉันใด การรับรู้อารมณ์ภายใน เช่น ความดีใจ เสียใจ เป็นต้น ก็ต้องอาศัยเครื่องมือในการรับรู้ นั่นก็คือมนัสฉันนั้น

^{๒๘}Changradhra Sharma, **A Critical Survey of Indian Philosophy**, (Varanasi : Motital Banarsidass) 1964) p.176.

^{๒๙}Ibid P. 176, (อ้างใน ฟีน ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**), หน้า ๑๗๕.

^{๓๐}Satischandra Chatterjee, **An Introduction to Indian Philosophy**, (Calcutta : University of culcutta, 1968), p. 229, (อ้างใน อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**), หน้า ๑๖๔.

๒. ประสาทสัมผัสของเราคือตา หู จมูก ลิ้น และกาย ย่อมสัมผัสกับสิ่งที่เป็นคู่ของมัน และอาจเกิดพร้อมกันได้ เช่นขณะอ่านหนังสืออยู่ที่ฟังเพลงได้ แต่ความเป็นจริงเรารับรู้แต่ละอย่างไม่พร้อมกัน ข้อนี้แสดงว่าจะต้องมีอะไรอยู่เบื้องหลังคอยจัดฉากอยู่นั่นก็คือมันสำนัตนเอง เพราะถ้าฟังแต่ประสาทสัมผัสไม่อาจทำอย่างนั้นได้

อาตมมันเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของคน ตลอดทั้งสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย อาตมมันเป็นผู้บงการกระทำทุกอย่างไม่ว่าทางกาย วาจา และใจ และเป็นผู้รับผลของการกระทำนั้นๆ ดังนั้นอาตมมันจึงเป็นผู้เสวยสุข ทุกข์ ดีใจ และเสียใจ เป็นต้น จึงรับผลบุญ-บาป และการเวียนว่ายตายเกิดต่อไป อาตมมันมี ๒ อย่าง คือ ชีวาตมันและปรมาตมัน ชีวาตมันคือวิญญาณของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ดังนั้นชีวาตมันจึงมากมายนับไม่ถ้วน แต่มีคุณสมบัติแตกต่างกันไปตามชนิดของร่างกายที่ชีวาตมันเข้าไปอาศัย ด้วยเหตุนี้ชีวาตมันในเทพ คน สัตว์ และในต้นไม้ จึงมีความแตกต่างกัน ส่วนปรมาตมันมีหนึ่ง แต่ก็เป็นที่มาหรือผู้สร้างสากลจักรวาลและสิ่งทั้งปวง

ส่วนการมีอยู่ของชีวาตมันก็พอรู้ได้ด้วย การอนุমান จากความรู้สึกทางจิต เช่นความสุข ความทุกข์ ความเกลียด ความโกรธ ความรัก ความชัง เป็นต้น โดยไม่มีผู้สุข ผู้ทุกข์ ผู้เกลียด ผู้โกรธ ผู้รัก ผู้ชัง เป็นต้น ดังนั้นขณะที่เราอ่านหนังสืออยู่ ชีวาตมันนั้นแหละกำลังอ่านอยู่ จะปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้อ่านไม่มี มิแต่การอ่าน^{๓๐}

๓.๔.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

วรรณคดีปรัชาญาไวเศมิกะได้กล่าวโดยภาพรวมถึงลักษณะของสังสารวัฏว่าเกิดจากเจตจำนงของพระเจ้า คือ พระมหেশวร (อิศวรใหญ่) ซึ่งพระองค์เป็นผู้ควบคุมความเป็นไปของจักรวาล เพื่อให้เป็นสถานแห่งการเสวยสุขและทุกข์ของเหล่าสัตว์ เนื่องจากกระบวนการสร้างและการทำลายโลกเป็นสภาวะที่กำหนดไม่ได้ (อนาถิ) เราจึงไม่สามารถพูดถึงการสร้างโลกของพระเจ้าครั้งแรกได้ แต่การสร้างโลกใหม่เกิดขึ้นหลังการมีโลกถูกทำลายลง เมื่อพระเจ้าทรงมีเจตจำนงที่จะสร้างโลกขึ้นมาใหม่ เจตจำนงของพระองค์นี้เองที่ส่งแรงกระตุ้นไปสู่ผลรวมของบุญ-บาป ซึ่งชีวาตมันทั้งปวงได้กระทำไว้ในขณะที่ดำรงอยู่ในโลก

เจตจำนงหรือที่เรียกว่า “ อทฤษฏะ ” (อำนาจที่มองไม่เห็น) ก็จะเริ่มทำงานในรูปแบบการสร้างสรรคค์ของพระเจ้า นั่นคือ เริ่มที่เจตจำนงของพระเจ้าได้สัมผัสกับบรรดาวิญญาณที่มีพลังแห่งอทฤษฏะแฝงอยู่ ทำให้ปรมาณูของธาตุลมเริ่มมีการเคลื่อนไหวก่อนปรมาณูชนิด

^{๓๐} อคิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชาญาอินเดีย, (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๖.

อื่นๆ ปริมาณของธาตุลมก็รวมกันเข้าเป็นหยาด หรือ ไตรอัค จากนั้นก็เกิดเป็นลมขึ้นมา ลมจึงเป็นการสั่นสะเทือนของอากาศ ความเคลื่อนไหวก็เกิดขึ้นที่ปริมาณของธาตุน้ำ การรวมตัวกันเป็นธาตุน้ำก็เกิดขึ้น น้ำที่เกิดขึ้นมีอยู่ในลมแล้วก็เคลื่อนตัวไปด้วยแรงของลม ลำดับต่อไป

ความเคลื่อนไหวก็เกิดขึ้นที่ปริมาณของดิน แล้วดินก็เกิดขึ้น ดินลอยอยู่บนแผ่นน้ำอันกว้างใหญ่ แล้วความเคลื่อนไหวก็เกิดขึ้นที่ปริมาณของธาตุไฟ ปริมาณของธาตุไฟก็รวมตัวกันเป็นแสงสว่างปรากฏแสงเรืองรองอยู่ในสายน้ำ และในลำดับสุดท้าย พระมเหศวรก็จะทรงตั้งเจตจำนงให้ใจโลกปรากฏขึ้น ภายในใจโลกนี้ พระองค์จะทรงบันดาลให้พระพรหม ซึ่งเป็นวิญญูณ โลกอุบัติขึ้น พร้อมกับประทานคุณสมบัติเหล่านี้คือ ปรีชาญาณ ความไม่ติดข้องและความเป็นใหญ่ให้แก่พระพรหม และทรงมอบหน้าที่ในการสร้างโลกให้แก่พระพรหม หลังจากนั้นพระพรหมก็จะทรงสร้างมนุษย์และสิ่งต่างๆ ขึ้นในโลก และให้เป็นไปตามบุญ-บาป

ที่ชีวะตามันทั้งหลายได้กระทำไว้ในอดีต แล้วให้สัตว์โลกเหล่านั้นเสวยสุข-ทุกข์สมควรแก่กรรมของตน การสร้างโลกของพระเจ้ากับการทำลายโลกของพระเจ้าจะสลับกันไป การสร้างเริ่มจากการทำลายโลก เวลาแห่งการสร้างจนกระทั่งถึงการทำลายโลกถือว่าเป็นวัฏจักร เรียกว่า“กัลป์” การสร้างและการทำลายจะสลับกันไปอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด^{๓๒}

ไวเศษิกะได้แบ่งลักษณะสามัญออกเป็น ๓ ชนิด หรือ ๓ ชาติ คือ

๑. ปราชาติ คือ ลักษณะสามัญขึ้นกลางซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดลักษณะสามัญขึ้นสูงต่อไป ปราชาตินี้ ท่านว่ามีประจำอยู่ในทรัพย์ นั่นก็คือความเป็นทรัพย์

๒. ปราปราชาติ คือ ลักษณะสามัญขึ้นกลาง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดลักษณะสามัญขึ้นต่ำอีกต่อไป ท่านว่าปราปราชาติมีประจำอยู่ในสัตว์และวัตถุ ลักษณะสามัญดังกล่าวนี้เรียกว่า ความเป็นสัตว์และความเป็นวัตถุ

๓. อปราชาติ คือ ลักษณะสามัญขึ้นต่ำ เพราะเกิดมาจากขึ้นกลาง มีประจำอยู่ในคนและสัตว์เดรัจฉานที่เรียกว่า ความเป็นคน และความเป็นสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีประเภทแยกย่อยออกอีกมากมาย เช่น โค ควาย ม้า ลา ช้าง เป็นต้น^{๓๓}

^{๓๒}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๓๓}อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

๓.๔.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

วิธีการของไวเศษิกะก็คล้ายกับปรัชญาระบบอื่นในปรัชญาฮินดูก็คือ การทำลายอวิชชา ด้วยวิद्याหรือวิชา การรู้แจ่มแจ้งในสังขารมคือจะต้องศึกษาพระเวทโดยความเคารพ การรู้แจ่มแจ้งในสมมุติสัจจะ และปรมาตมสัจจะ รู้จักโลก รู้จักอาตมมันว่าต่างกันแล้วพยายามแยกอาตมมันให้ออกจากความเศร้าหมองทั้งปวง โดยหยุดทำกรรมด้วยอำนาจตัณหา อุปาทาน บุญ และบาปก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อผลแห่งบุญ-บาปใหม่ไม่มี และผลแห่งบุญ-บาปเก่าก็หมดไป และในที่สุดก็จะหมดบุญ-บาปทั้งปวง ครั้นผลของกรรมเก่าหมดและกรรมใหม่ไม่มี ชีวิตมันก็จะสลัดตนเองจากบ่วงทั้งปวง กลับคืนสู่สภาพบริสุทธิ์ของตนดั้งเดิม

๓.๔.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

โมกษะคือภูมิที่อยู่ของผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลส ดังนั้น โมกษะจึงเป็นสภาวะที่อยู่เหนือบุญและบาป พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง และพ้นจากสังสารวัฏ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ผู้ที่บรรลุมอกษะแล้ว พ้นจากบ่วงร่างกายและจิตใจแล้วคุณสมบัติเหล่านั้นก็จะไม่มีอยู่ในชีวิตมันอีกต่อไป ชีวิตมันก็จะมีความบริสุทธิ์ ผ่องใส สะอาด สงบ ตลอดไป^{๓๔}

๓.๕ ปรัชญาสาขขยะ

๓.๕.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

ทรรศนะปรัชญาสาขขยะเชื่อว่าประภคติเป็นธรรมชาติลึกลับมหัศจรรย์เกิดขึ้นเองเป็นมูลเหตุของโลกและสรรพสิ่ง และโดยที่มันเป็นรากเหง้าที่มองไม่เห็นของสรรพสิ่งจึงได้ขนานนามว่า ประภคติ และโดยเหตุที่ประภคติเป็นสิ่งแรกของสากลจักรวาล จึงได้ชื่อว่า ประธาน และโดยเหตุที่มันเป็นธาตุที่ละเอียดอ่อนที่สุด ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่ก็พออนุมานถึงการมีอยู่ของมันได้จึงเรียกว่า อนุมานะ และโดยที่มันไม่มีสติปัญญา ไม่มีความรู้สึกรู้จัก จึงเรียกว่า ชขะ และโดยเหตุที่มันมีพลังอำนาจอย่างไม่มีขอบเขตอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า ศักติ^{๓๕} สิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจาก ประภคติ ต้องขึ้นกับสิ่งอื่น ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น

สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมามีจำนวนมาก แต่ก็เป็อนิจจังอีกทั้งมีการเกิดและการแตกสลาย แต่ตัวประภคติเองไม่ถูกสร้าง มีอิสระ และมีความสมบูรณ์ เพราะประภคติมีหนึ่ง แต่ก็มีอยู่ชั่วนิรันดร์ ทั้งการสร้างและการทำลาย การเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ คือการคลี่คลายขยายตัวของ

^{๓๔} ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาฮินดู, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

^{๓๕} Chandradhra Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy, (Varanasi : motilal Banarsidass, 1964), pp.152-153, (อ้างใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาฮินดู, หน้า ๑๕๔.

ประภคติ ส่วนการสูญสลายก็คือ การที่สิ่งต่างๆ แปรสภาพกลับคืนสู่ประภคติอีก สาขขะได้ให้ เหตุผลถึงการมีอยู่ของประภคติไว้ดังนี้^{๓๖}

๑) ทุกสิ่งในโลกล้วนแต่เป็นสิ่งที่จำกัด ไม่มีอิสระ มีเงื่อนไข มีที่สิ้นสุด ทั้งมีมากมาย และเป็นอนิจจัง ข้อนี้ถ้าสืบสาวไปหาต้นตอเรื่อยๆ ก็น่าจะเป็นว่า สิ่งทีจำกัดมาจากสิ่งที่ไม่จำกัด สิ่งที่ไม่อิสระมาจากสิ่งทีอิสระ สิ่งมีเงื่อนไขมาจากสิ่งทีไม่มีเงื่อนไข สิ่งทีสิ้นสุดมาจากสิ่งทีไม่มี สิ้นสุด สิ่งมากมายมาจากสิ่งหนึ่ง สิ่งทีเป็นอนิจจังมาจากสิ่งทีเป็นนิจจัง นั่นก็คือประภคตินั่นเอง ดังนั้นประภคติจึงเป็นบ่อเกิดของจักรวาล

๒) สิ่งทั้งหลายในโลกจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ ๓ อย่าง คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ ไม่สุข หรือดี ชั่ว ปานกลาง เป็นต้น ข้อนี้แสดงว่าต้องมีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกันนั่นก็คือ ประภคตินั่นเอง ทีมีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ สัตตวะ รัชส และตมัส

๓) ผลย่อมมาจากเหตุ เหตุเป็นสิ่งที่ไม่จำกัด แต่ผลเป็นสิ่งที่จำกัด ผลจะดำรงอยู่โดย ตัวเองไม่ได้ โลกนี้เป็นผลทีจำกัด จึงจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับเหตุทีไม่จำกัด นั่นก็คือประภคตินั่นเอง

๔) ทุกอย่างในโลกดำเนินไปอย่างมีระเบียบ ไม่ใช่ไร้ระเบียบ เช่นการโคจรของ ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ เป็นต้น หรือโลกนี้มีเอกภพ ข้อนี้ก็แสดงว่าทุกอย่างมาจากเหตุเดียว เพราะถ้ามีเหตุหลายอย่าง ทุกอย่างก็ไร้ระเบียบ จึงไม่อาจทำให้โลกมีเอกภพได้ เหตุเดียวนั่นก็ คือประภคตินั่นเอง

๕) ผลทุกอย่างเกิดมาจากการทำงานของเหตุทีมีพลังศักดิ์ การวิวัฒนาการหมายถึง การสำแดงออกของเหตุทีซ่อนเร้น ได้เปิดเผยตัวออกมาให้ปรากฏ ตัวทีไปกระตุ้นให้เกิด วิวัฒนาการก็คือ ประภคตินั่นเอง

ปรัชญาสาขขะกล่าวว่าประภคติประกอบด้วยคุณ ๓ ประการ หรือเรียกว่า “ ไตรคุณ ” คือ สัตตวะ รัชส และตมัส ประภคติยึดคุณทั้งสามนี้เข้าไว้ในลักษณะสมคูลแต่ คุณสมบัติทั้งสามนี้มีใช้สมบัติหรือลักษณะการ ในความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งดูเหมือนคุณทั้ง สามนี้เป็นธาตุยืน ซึ่งทรงประภคติไว้เหมือนกับเชือกสามเกลียวประกอบเข้าเป็นเชือกเส้นเดียว และก่อให้เกิดวิวัฒนาการเกิดเป็นโลกและสรรพสิ่งในโลก

^{๓๖} Ibid pp.153-154.

คุณ ๓ ประการ หรือไตรคุณ มีอธิบายดังนี้

๑. สัตตวะ แปลว่า ความจริงแท้หรือความมีอยู่ เป็นมูลฐานก่อให้เกิดความดี ความสุข ความแจ่มใส ความพอใจ ความเบา ความมีประกายสดใส ความเจิดจ้าแห่งแสงสว่าง เป็นต้น กล่าวกันว่าสี่ของสัตตวะ คือสี่ขาว

๒. รัชส แปลว่า ความเศร้าหมอง เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว (จลนภาพ) ความกระปรี้กระเปร่า ความเจ็บปวด และความกระวนกระวาย รัชสนี้เป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดความเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงขึ้น กล่าวกันว่าสี่ของรัชส คือสี่แดง

๓. ตมัส แปลว่า ความมืด เป็นมูลฐานแห่งความรู้สึกเฉยๆ การปราศจากความรู้สึกสนใจ ความโง่เขลา ความรู้สึกสับสน ความหดหู่ ซึมเศร้า เหงาหงอย เป็นต้น กล่าวกันว่า สี่ของตมัส คือสี่คล้ำ^{๓๖}

คุณะทั้ง ๓ ประการนี้ ปรัชญาสาขายะกล่าวว่าเป็นเนื้อสาร เป็นธาตุแท้ของประภคติสรรพสิ่งในโลกประกอบด้วยคุณ ๓ ประการนี้ สรรพสิ่งที่เกิดจากประภคติเป็นสิ่งดี ชั่ว บริสุทธฺิ์ไม่บริสุทธฺิ์ หรือเป็นกลางๆ ก็ขึ้นอยู่กับคุณทั้ง ๓ ประการ ว่าคุณชนิดใดจะเด่นมากน้อยกว่ากัน คุณะทั้ง ๓ ประการมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่คงที่แม้เพียงขณะใดขณะหนึ่ง คุณทั้ง ๓ แม้จะมีสภาวะที่ขัดแย้งกัน แต่ก็อยู่ร่วมกัน ไม่อาจแยกจากกันได้ และการทำงานร่วมกันของคุณะทั้ง ๓ เหมือนไส้ตะเกียง น้ำมัน และเปลวไฟที่ลุกไหม้ไส้ตะเกียง ทั้ง ๓ อย่าง ถึงแม้จะขัดแย้งกัน แต่ก็ทำให้แสงสว่างเกิดขึ้น เพราะคุณทั้ง ๓ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ๒ ลักษณะ คือการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพเดิมของตน เรียกว่า สรูปปริณามะ คือ เมื่อสิ่งต่างๆ สลายตัว ทำให้สัตตวะกลับไปสู่สัตตวะ รัชสเปลี่ยนกลับสู่รัชส แล้วคุณแต่ละอย่างจะหมุนอยู่ในวงจรของตนไม่สับสน และหมุนอยู่ในลักษณะสมดุลกัน กับอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า วิรูปปริณามะ เป็นการแปลไปสู่ภายนอก คุณทั้ง ๓ เกิดหมุนสับสนปะปนกัน จึงเกิดการไม่สมดุล โดยเริ่มต้นที่รัชสก่อนแล้วไปกระทบกับคุณอีก ๒ อย่าง อันเป็นเหตุให้เกิดวิวัฒนาการเป็นสิ่งต่างๆ ขึ้นมา^{๓๗}

^{๓๖} ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๖.

^{๓๗} ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๕.

๓.๕.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

สิ่งแรกที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคตก็คือ มหัต หรือพุทธิ คำว่า “มหัต” แปลว่า ยิ่งใหญ่ หมายถึงเชื้อเคิมที่ใหญ่ที่สุดของสากลโลก และคำว่า “พุทธิ” แปลว่าสติปัญญาหรือแสงสว่างหน้าทีของพุทธิคือ ทำให้เกิดความมั่นใจและการตกลงใจ และทำให้บุคคลมองเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองกับโลกภายนอก พุทธิเป็นความคิดสร้างสรรค์ของโลกให้วิวัฒนาการไปเรื่อยๆ พุทธิเกิดจากสัตตวะของประภคตในภาวะบริสุทธิ์ มันจะประกอบด้วยคุณลักษณะฝ่ายดี เช่น ความรู้ ความไม่หลงผิด ความไม่มีอุปาทาน คุณธรรม เป็นต้น แต่เมื่อมันถูกตัณหาครอบงำ เมื่อนั้นมันก็จะแสดงคุณลักษณะที่ไม่ดีออกมา เช่น ความโง่เขลา ความหลงผิด ความริษยา ความอาฆาต เป็นต้น

พุทธิมีสถานะเป็นวัตถุที่ละเอียดอ่อน และส่องใส มันจะใกล้ชิดกับปุรุชเสมอ และมันสะท้อนภาพของปุรุช ซึ่งเป็นสิ่งที่มีสัมปชัญญะให้ปรากฏในตัวของมัน พุทธิจึงปรากฏเสมือนเป็นสิ่งที่สัมปชัญญะไปด้วย หน้าทีอันสำคัญอีกประการหนึ่งของพุทธิก็คือ การช่วยให้ปุรุช สามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองและประภคต อันเป็นสาเหตุให้ปุรุชบรรลุโมกษะ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ผลผลิตอันที่สองที่วิวัฒนาการมาจากประภคตก็คือ อหังการหรือความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน อหังการเกิดจากการเปลี่ยนรูปของพุทธิ

หน้าทีของอหังการก็คือ มีความรู้สึกว่าเป็นเรา (มมังการ) เป็นของเรา (อภิมานะ) ทำให้รู้สึกว่าเป็นผู้กระทำการ เป็นผู้เสวยผลของกรรม เป็นผู้ได้รับสุข ทุกข์อันเป็นวิบากกรรม ซึ่งความรู้สึกทั้งหมดนี้เป็นความหลงผิด ในสถานะที่เป็นจริงนั้นไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้สึกนี้เกิดจากการนำตัวเองเข้าไปเปรียบเทียบกับตัตตวะหรือสัจภาวะ(ความแท้จริง)ว่าตนเป็นเช่นนั้น ปุรุช จึงเข้าใจผิดว่าตนเองเป็นกัตตา (กระทำ) เมื่อความหลงผิดเกิดขึ้นแล้ว มันก็จะกระตุ้น หรือผลักดันให้คนทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ตามความคิดและความเห็นของตนเอง

ปรัชญาสาขะแบ่งอหังการออกไว้ ๓ ชนิด ตามลักษณะของไตรคุณคือ

๑. สาทวิกะ เมื่อมีลักษณะของสัตตวะเด่นกว่าคุณสมบัติอื่น อหังการชนิดที่ ๑ ทำให้เกิดมโนสหรือใจ และองค์อวัยวะอื่นๆ อีก ๑๐ ชนิด คือ พุทธินทรีย์ ๕ (ญาณนทรีย์ ๕) หรืออวัยวะสำหรับการรับรู้ ๕ ชนิด คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการถูกต้องสัมผัส และกรรมนทรีย์ ๕ หรืออวัยวะสำหรับกระทำ ๕ ชนิด คือ ปาก, มือ, เท้า, ทวารหนัก และอวัยวะสืบพันธุ์

๒. ราชสะ เมื่อมีลักษณะรชศเด่นกว่าคุณชนิดอื่นๆ อหังการชนิดที่ ๒ นี้ เกี่ยวเนื่องกับอหังการ ชนิดที่ ๑ และชนิดที่ ๓ ทำหน้าที่เป็นพลังงานให้สัตตวะ และตัมสให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลิตผลตามลักษณะของตน

๓. ตามสะ เมื่อมีลักษณะของตัมสเด่นกว่าคุณชนิดอื่นๆ อหังการชนิดที่ ๓ นี้ ทำให้เกิดมูลธาตุอันละเอียดอ่อน เรียกว่า ตันมาตรา ๕ ชนิด ซึ่งทำให้เกิดมหาภูต ๕ ชนิด เป็นสิ่งที่คู่กัน จับคู่เป็น ๕ คู่ ดังนี้

ตันมาตรา ๕	↓	มหาภูต ๕	↓
๑) มูลธาตุพื้นฐานแห่งเสียงทำให้เกิด	→	๑) อากาศธาตุ ซึ่งมีเสียงเป็นคุณสมบัติ	
๒) มูลธาตุพื้นฐานแห่งการสัมผัสทำให้เกิด	→	๒) ธาตุลมซึ่งมีเสียงและการสัมผัสเป็นคุณสมบัติ	
๓) มูลธาตุพื้นฐานแห่งการเห็น ทำให้เกิด	→	๓) ธาตุไฟซึ่งมีเสียง, การสัมผัสและสีเป็นคุณสมบัติ	
๔) มูลธาตุพื้นฐานแห่งการรู้รส ทำให้เกิด	→	๔) ธาตุน้ำซึ่งมีเสียง, การสัมผัส, สี, และรสเป็นคุณสมบัติ	
๕) มูลธาตุพื้นฐานแห่งการได้กลิ่นทำให้เกิด	→	๕) ธาตุดินซึ่งมีเสียง, การสัมผัส, สี, รส และกลิ่นเป็นคุณสมบัติ	

กระบวนการแห่งวิวัฒนาการเป็นวัฏธาตุทางกายภาพต่างๆ ออกมาจากประภคิตี แบ่งออกได้เป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นจิตภาพ (Psychical) และชั้นกายภาพ (Physical) ดังนี้^{๖๕}

๑. ในชั้นจิตภาพ สิ่งที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคิตีจะเริ่มด้วยพุทธิ จากพุทธิเป็นอหังการ จากอหังการเป็นอวิยะ ๑๑ ประเภท คือ มนัส อวิยะรับรู้ ๕ อย่าง และอวิยะสำหรับการกระทำ ๕ อย่าง

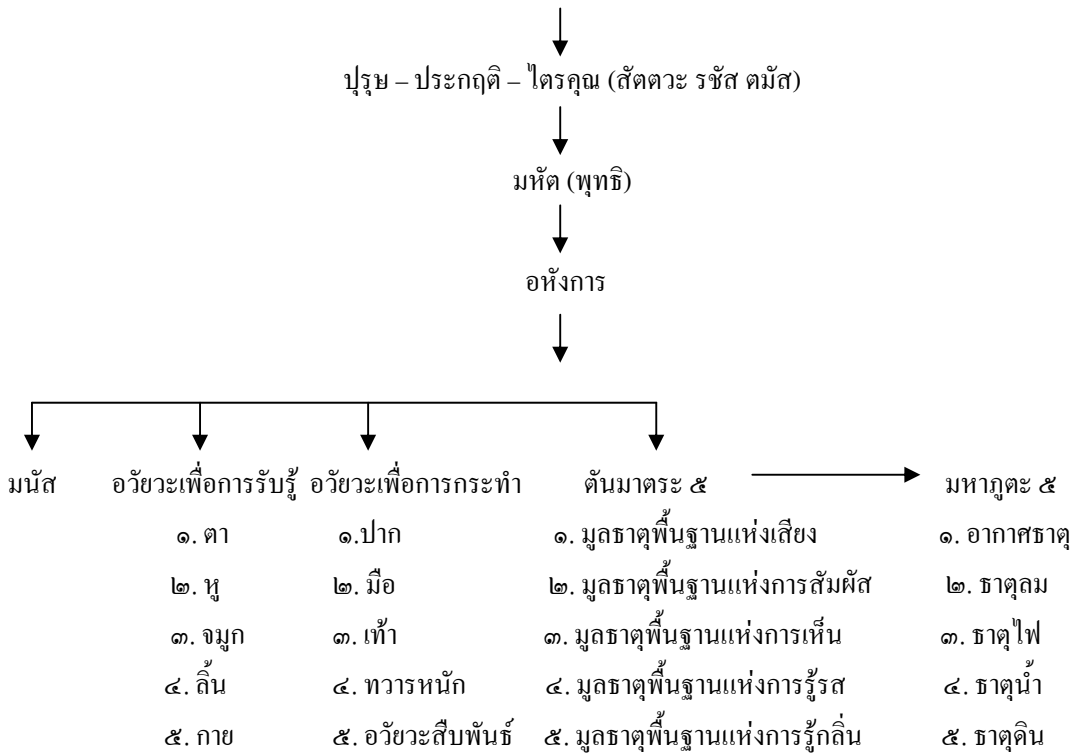
๒. ชั้นกายภาพ ชั้นนี้จะประกอบด้วยวิวัฒนาการของประภคิตีเป็นตันมาตรา ๕ หรือ มูลธาตุพื้นฐานอันละเอียดอ่อน ๕ ประการ จากตันมาตรา ๕ วิวัฒนาการต่อไปเป็นธาตุที่หาย

^{๖๕} ทอหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาตะวันออก, หน้า ๖๗.

ที่เรียกว่า มหาภูต ๕ อย่าง คือ อากาศธาตุ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ จากนั้นก็เป็น
สิ่งต่างๆ ซึ่งเกิดจากการผสมของธาตุหยาบทั้ง ๕^{๔๐}

ต้นมาตระเป็นมูลธาตุที่ละเอียดอ่อน ซึ่งไม่สามารถรับรู้ได้โดยทางประสาทสัมผัส
จึงจัดเข้าไว้ในสิ่งที่ปราศจากลักษณะเฉพาะตนที่รับรู้ได้ ส่วนมหาภูต ๕ จัดเข้าเป็นสิ่งที่
มีลักษณะเฉพาะตนที่สามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส

แผนภูมิแสดงการวิวัฒนาการของประภคติในปรัชญาasangขะ^{๔๑}

หากกล่าวโดยสรุปตามทรรศนะของปรัชญาasangขะ วิวัฒนาการของประภคติเป็น
สี่ต่างๆ ตามกระบวนการข้างต้น ประภคติจะวิวัฒนาการมาเป็นสิ่งต่างๆ ๒๓ อย่าง รวม
ประภคติเข้าอีกเป็น ๒๔ อย่าง และถ้ารวมปุรุขเข้าไปอีกก็รวมเป็น ๒๕ อย่าง โลกและสรรพสิ่ง
ในโลกจะประกอบขึ้นด้วยสิ่งต่างๆ ใน ๒๕ อย่างเหล่านี้ ซึ่งอาจจะครบทั้ง ๒๕ อย่าง ถ้าเป็น
สิ่งมีชีวิต แต่สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็ประกอบขึ้นไม่ครบทั้ง ๒๕ อย่าง เพื่อให้มีความเข้าใจกระบวนการ
ของสิ่งต่างๆ ทั้ง ๒๕ อย่างเหล่านั้น จึงมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๔๐}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๔๑}ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๗.

ตัดตวาระที่ ๑ อวยกัตม ได้แก่ สิ่งที่มีมองเห็นด้วยตา แต่รู้ว่ามิอยู่ ถือว่าเป็นธาตุดั้งเดิมของสิ่งทั้งปวง หมายถึง สสาร (Matter) ในสมัยปัจจุบัน

ตัดตวาระที่ ๒-๖ มหาภูตะ ได้แก่ สิ่งที่มีมองเห็นด้วยตา สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ (Being) ๕ อย่าง คือ อากาศ, ลม, ไฟ, น้ำและดิน

ตัดตวาระที่ ๗-๑๑ ต้นมาตระ ได้แก่ สิ่งภายนอก (อาจนะภายนอก) ที่เข้ามาสัมผัสกับตัวเรา ๕ อย่าง คือ เสียง, สัมผัส, การเห็น, การรู้รส, การรู้กลิ่น

ตัดตวาระที่ ๑๒-๑๖ พุทธิอินทรีย์ หรืออวัยวะสำหรับการรับรู้ ๕ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้นและกาย

ตัดตวาระที่ ๑๗-๒๒ การรับรู้ ๖ อย่างคือ จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญาน

ตัดตวาระที่ ๒๓ อหังการ ได้แก่ การยึดมั่นในตัวตน และยึดสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของตนเอง การยึดมั่นเหล่านี้เกิดมาจาก ตัดตวาระที่ ๑๗ - ๒๒ (คือการรับรู้ ๖ อย่าง)

ตัดตวาระที่ ๒๔ พุทธิได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ อันเนื่องมาจากตัดตวาระที่ ๑๗-๒๓ คือ การรับรู้ ๖ อย่าง อหังการ ๑ รวมเป็น ๗ อย่าง

ตัดตวาระที่ ๒๕ ปุรุษ ได้แก่ สิ่งที่เป็นจิต ซึ่งปรัชญาสาขางขะถือว่าเป็นตัวตนที่แท้จริง อันสถิตอยู่ในประภคติ (กาย) และก่อให้เกิดชีวิตขึ้น^๒

จากกระบวนการของตัดตวาระหรือสัจภาวะข้างต้น ทรรศนะสาขางขะจะกล่าวถึงความจริงแท้ว่ามี ๒ อย่าง คือ ประภคติกับปุรุษ จึงถูกจัดให้เป็นปรัชญาประเภททวินิยม ถ้าพิจารณาจากทรรศนะของปรัชญาสาขางขะที่ว่า ปุรุษ (จิต) เท่านั้นเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เพียงสิ่งเดียว ปรัชญาสาขางขะก็ถูกจัดเข้าในประเภทเอกนิยม

๓.๕.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

ปรัชญาสาขางขะมีทรรศนะเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด มีลักษณะเช่นเดียวกันกับปรัชญาอินเดียระบบอื่นๆ เป็นเพราะ อชญาณ (อวิชชา) คือ ความโง่เขลา ความไม่เข้าใจ ความไม่รู้จริงในประภคติ ไม่ได้แยกปุรุษออกจากประภคติ จึงทำให้บุคคลต้องประสบความทุกข์ยากลำบาก สภาพของชีวิตจึงเต็มไปด้วยความทุกข์ ปรัชญาสาขางขะได้แบ่งทุกข์ที่คนเราประสบอยู่ออกเป็น ๓ ประเภท คือ

^๒ พลตรี เดช คุลวรรธนนะ, *เรียนพุทธศาสนาอย่างปัญญาชน*, เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ฉนศ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓-๒๔.

๑. อาชยตมิกทุกข์ ได้แก่ ทุกข์อันมีสาเหตุมาจากร่างกายและจิตใจ เช่น ทุกข์เพราะอาหารต่างๆ ซึ่งเป็นทุกข์กาย และทุกข์เพราะมีความสะดุ้งหวาดกลัว ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นทุกข์ทางใจ

๒. อาชเภทิกทุกข์ ได้แก่ ทุกข์อันมีสาเหตุมาจากธรรมชาตินอกร่างกาย เช่น ทุกข์เพราะถูกสัตว์หรือคนเบียดเบียน เป็นต้น

๓. อาชิไทวิกทุกข์ ได้แก่ ทุกข์อันมีสาเหตุมาจากอำนาจเหนือธรรมชาตินอกกายเรา เช่น ทุกข์เนื่องมาจากถูกผีสิง หรือเทวดาบันดาล เป็นต้น^{๔๓}

แต่อย่างไรก็ดี ปรัชญาสาขางยะกล่าวสรุปไว้ว่า ความทุกข์ใหญ่ของมนุษย์ คือ ทุกข์อันเกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่สิ้นสุด ท่านกล่าวว่า สาเหตุของมหันตทุกข์นี้คือ อวิทยา (ignorance) นั่นเอง คำว่า อวิทยา สาขยะ หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง หรือไม่มี ญาณ (discrimination) ที่สามารถแยกได้ว่าส่วนไหนของตัวเราเป็นเพียงประภคติ ส่วนไหนเป็นปุรุช การที่คนเราไม่สามารถจะแยกประภคติออกจากปุรุชได้อย่างเด็ดขาดนั้น ทำให้ไปหลงยึดสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ คือ ประภคติ-วัตถุ-โลก อันเป็นฝ่ายรุชธรรม จึงเกิดอหังการว่าตัวเรา อภิมานะ คือยึดถือว่าเป็นของเรา (มมังการ) เป็นสาเหตุให้อายตนะภายนอก และอายตนะภายในทำงานด้วยเครื่องมือของจิตที่เรียกว่า “ อินทรีย์ ๑๐ ” เกิดกระบวนการตามลำดับดังกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว การที่บุคคลต้องเข้าไปหลงยึดสิ่งที่ไม่แท้จริงนั้นก็เพราะตัว อชญาณ คือ ความโง่เขลานั้นเอง

๓.๕.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

ปรัชญาสาขางยะมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างปัญญา (วิทยา) หรือความรู้ให้เกิดขึ้นเพื่อทำลายล้างเหตุแห่งทุกข์ ปลดปล่อยปุรุช (อาตมัน) ออกจากพันธนาการ เพื่อให้เข้าถึงโมกษะ สาขยะกล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้ว ปุรุชะ เป็นวิญญาณบริสุทธิ์ เป็นอิสระอยู่เหนือกาลเทศะ บาป บุญ การคิดข้อง และความหลุดพ้น แต่การคิดข้องจะเกิดขึ้นเมื่อ ปุรุชะเกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานะของตนเอง คือเกิดหลงคิดว่าตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพุทธิ อหังการ และมนัส (เพราะเห็นเงาของตนเองที่สะท้อนออกมาจากพุทธิ) ซึ่งเป็นสิ่งที่วิวัฒนาการมาจากประภคติ ปุรุชะที่ถูกห่อหุ้มด้วยร่างกายนี้เรียกว่า ชีวะ เมื่อใดชีวะเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องว่าตนเองที่แท้จริงนั้นคือ ปุรุชะ เมื่อนั้นก็เข้าถึงความหลุดพ้นคือถึง โมกษะ^{๔๔}

^{๔๓} อคิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๖๔.

^{๔๔} ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๔๕.

สำหรับวิธีการหลุดพ้นในปรัชญาสาขชยะซึ่งใช้หลักการอันเดียวกันกับปรัชญาโยคะ ผู้วิจัยจะได้กล่าวในวิธีการหลุดพ้นของปรัชญาโยคะดังในรายละเอียดต่อไป

มีข้อสังเกตว่าพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ผู้ทรงมีพระมหากรุณาที่จะประทานความสุขให้เขา ความหลุดพ้นธรรมะอรรถประโยชน์ และความสมปรารถนา และการบรรลุถึงสังฆธรรม การปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเป็นธรรมะ การละเมิดคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเป็น อธรรม เขาควรจะนำเอาวิถีทางที่ถูกต้องเท่านั้นมาใช้เพื่อจะได้บรรลุถึงความสำเร็จและความ มั่นคง ไม่ควรแสวงหาความสุขด้วยความอยุติธรรม อสัง และวิถีทางที่ไม่ชอบธรรมเลย^{๔๔}

๓.๕.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

ปรัชญาสาขชยะกล่าวว่า การจะสร้างปัญญาที่จะต้องอาศัยการฝึกจิต อบรมจิต การฝึก จิตก็ต้องอาศัยโยคะเป็นข้อปฏิบัติ เมื่อฝึกได้ถึงขั้นสูงแล้ว ปुरुषก็จะสามารถปลดเปลื้องตนเอง ออกมาอยู่อย่างอิสระจากประภคติ สามารถมองเห็นสภาพที่แท้จริงของตนในที่สุดปुरुषก็ กลับคืนสู่สภาพเดิมของตน คือวิญญานบริสุทธิ์ อยู่เหนือกาละ เทศะ เหนือบาป-บุญ และความดี ความชั่วทั้งปวง ผู้ที่จะบรรลุได้เมื่อมีวิเวกวิญญานเกิดขึ้น ญานนี้จะทำลายชาติภพได้อย่าง เด็ดขาด สามารถเข้าถึงชีวันมุกติ คือเข้าถึง ความบริสุทธิ์ หหมดทุกข์ได้ในชีวิตนี้ ทั้งๆ ที่ร่างกาย หรือชั้นมียอยู่ ครั้นดับขั้นแล้วก็จักเข้าถึง วิเทหมุกติ คือ ดับทุกข์และดับขั้นด้วย เป็นการสิ้น ทุกข์อย่างสมบูรณ์ เรียกว่าสภาวะแห่งโมกษะนั่นเอง^{๔๕}

โมกษะในทรรศนะสาขชยะก็ทำนองเดียวกันกับโมกษะในลัทธินิยายะ คือไม่มีความสุขสำราญ (Pleasure) เพราะถือว่าความสุขสำราญจะนำไปสู่ความทุกข์ และเป็นผลผลิต ของคุณ แต่โมกษะอยู่เหนือคุณะทั้งหลาย ไม่มีทั้งสุข เพราะเป็นคู่กับทุกข์ อีกทั้งไม่มีนิรามิสสุข (bliss) ดังนั้นการบรรลุโมกษะก็คือ ปुरुषได้กลับคืนสู่สภาวะความเป็นวิญญานบริสุทธิ์ของตน ตามเดิมเท่านั้น^{๔๖}

^{๔๔}จางค์ ทงประเสริฐ, บ่อเกิดและลัทธิประเพณีอินเดีย, (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๔), หน้า ๖๗๓.

^{๔๕}Chandradhar Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, (Varanasi : Motilal Banarsidass, 1964), p. 164.

^{๔๖}อดิศักดิ์ ทงบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๖๕.

๓.๖ ปรัชญาโยคะ

๓.๖.๑ เหตุเกิดของสังสารวัฏ

โลกเกิดขึ้นจากการรวมตัวของประภคติและปุรุษ การสลายตัวของสิ่งต่างๆ ในโลกเกิดขึ้นจากการแยกกันของสิ่งแท้จริง อันคิมะทั้งสองนี้ ปรัชญาโยคะเห็นว่าการรวมตัวกันและการแยกจากกันของประภคติและปุรุษไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยบังเอิญ จำต้องมีสิ่งมีอำนาจสูงสุดบันดาลให้เกิดขึ้นและคลบบันดาลให้ประภคติและปุรุษรวมกันและแยกจากกันคือ พระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าในทรรศนะปรัชญาโยคะมิใช่ผู้สร้าง ผู้รักษาโลกและสากลจักรวาล ทั้งมิใช่เป็นผู้ให้รางวัล หรือผู้ลงโทษมนุษย์ แต่เป็นเพียงปุรุษพิเศษเท่านั้น พระเป็นเจ้าผู้ให้พระคุณอย่างเดียว ทำให้ผู้ปฏิบัติสร้างความรักและความภักดีต่อพระองค์ อันเป็นทางแห่งความหลุดพ้นซึ่งเป็นจุดหมายที่สำคัญในตอนหนึ่งของคัมภีร์ภคทวทีกิตาได้กล่าวถึงลัทธิตโยคะว่า “บรรดาการเพ่ง การเพ่งต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เป็นการเพ่งสูงสุด”^{๔๔}

๓.๖.๒ ธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

ปรัชญาโยคะให้ทรรศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ว่าปุรุษเป็นสิ่งแรกที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคติ มีสัตตวะเป็นส่วนผสมของ รชัสและตมัส จิตอยู่ในฐานะแห่งเหตุ เป็นสิ่งที่แผ่ชานอยู่ทั่วไปเช่นเดียวกับอากาศ ไม่มีขอบเขตจำกัด จิตมีลักษณะอาการในลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “การณจิต” ปรัชญาโยคะมีความเห็นเหมือนกับปรัชญาสาขชยะว่า จิตมีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน คือ มีจำนวนมากเท่ากับจำนวนของปุรุษ เพราะปุรุษแต่ละคนต่างก็มีจิตติดเนื่องอยู่ด้วยเสมอ จิตสามารถหดหรือขยายตัวได้ แต่หากปุรุษเข้าไปสิงสถิตอยู่ในร่างกายของคน จิตก็อยู่ในสภาพที่ขยายตัว จิตมีลักษณะอาการเช่นนี้เรียกว่า “การยจิต”

ตามทรรศนะของปรัชญาโยคะ จิตมีสถานะเป็นวัตถุ มิใช่เป็นอวัตถุ (นามธรรม) แต่เป็นวัตถุที่ประณีต และละเอียดอ่อนมาก จนไม่สามารถรับรู้ความมีอยู่ของมันได้โดยทางประสาทสัมผัส ที่เชื่อว่า จิตเป็นวัตถุก็เพราะมันเป็นสิ่งแรกที่วิวัฒนาการของประภคติ ซึ่งมีสถานะเป็นวัตถุ เมื่อจิตไปพัวพันหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งใดในกระบวนการรับรู้ จิตก็จะมีลักษณะเหมือนกับรูปร่างของสิ่งนั้น เช่น เมื่อเห็นต้นไม้ จิตก็จะมีรูปเหมือนต้นไม้ เห็นคน จิตก็มีรูปร่างเหมือนคน อาการของจิตดังกล่าวนี้เรียกว่า “พฤติกรรมของจิต” คือจิตที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีอาการไปตามสภาพของสิ่งที่มันรับรู้

^{๔๔}วีไล เพียรพิจารณา, ประวัติและผลงานของนักปรัชญาอินเดีย, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

ในลักษณะเช่นนี้เรียกว่า จิตมีสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) แต่การรู้ตัวของจิตมิใช่คุณสมบัติของจิต แต่เป็นคุณสมบัติของปุรุษที่สะท้อนปรากฏในจิต ปุรุษที่มีสภาวะดั้งเดิมเป็นวิญญานบริสุทธิ์หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์ ดำรงอยู่อย่างอิสระจากประภคติ แต่เพราะความหลงผิดด้วยอำนาจอวิชชา (อวิชชา) ทำให้ปุรุษหลงผิดคิดไปว่าตนเองเป็นเช่นเดียวกับภาพที่สะท้อนที่ปรากฏในจิต จึงเกิดความหลงผิดคิดต่อไปอีกว่าตนเองมีการเปลี่ยนแปลง และมีประภคติภาพเหมือนจิต เมื่อปุรุษสร้างปัญญาหรือความรู้ขึ้นมาได้ก็จะรู้ซึ้งว่าตนเองมิได้มีสภาพเช่นเดียวกับจิต ด้วยเหตุนี้ปุรุษก็จะหลุดพ้นจากพันธนาการของประภคติกลับคืนสู่สภาวะดั้งเดิมของตน คือความบริสุทธิ์ ปัญญาหรือความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการทำสมาธิ เพื่อให้ปุรุษเกิดความรู้แจ้งถึงความแตกต่างระหว่างตนเองกับประภคตินี้เอง เรียกว่า โยคะ^{๔๕}

ทรงสนะปรัชญาโยคะกล่าวว่า จิตสามารถสำแดงพฤติกรรมออกมาได้ ๕ ประการ คือ

๑. ประมาณะ คือ การรับรู้ที่ถูกต้อง หมายถึง การรับรู้ของจิตทางใดทางหนึ่งใน ๓ ทาง คือ ทางแรก เป็นการรับรู้โดยการประจักษ์ ได้แก่ การรับรู้โดยทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือการสัมผัสกับความรู้สึกร่างกายใน (เจตสิก) เช่น ความรู้สึกกรัก โกรธ เกลียด เป็นต้น ทางที่สอง คือ การรับรู้โดยการอนุมาน หมายถึงการที่จิตรับรู้เกี่ยวกับสภาพหรือลักษณะทั่วไปของสิ่งต่างๆ โดยอาศัยการใช้เหตุผล ทางที่สาม คือ การรับรู้โดยอาศัยการบอกเล่าของผู้อื่น ปรัชญาโยคะยอมรับว่าการรับรู้ทั้ง ๓ ทางนี้เป็นารรับรู้ที่ถูกต้อง

๒. วิปรายะ คือ การรับรู้ที่ผิดหรือคลาดเคลื่อน หมายถึง การรับรู้ที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง เช่น เห็นเชือกเป็นงู เห็นม้าเป็นลา เป็นต้น และยังหมายรวมไปถึงความสงสัยและการรับรู้ที่ไม่แน่นอนด้วย

๓. วิกัลปะ คือการรับรู้แต่สักว่าคำพูด แต่ไม่เป็นจริงหรือมีอยู่จริงๆ ในทางประสบการณ์ เช่น พุดว่า หนาวแต่เขากระต่าย เป็นต้น

๔. นิทรา คือการหลับหรือการไม่มีการรับรู้ หมายถึง สภาพที่จิตไม่มีการรับรู้อารมณ์ทั้งปวงทั้งภายในและภายนอก การไม่รับรู้ชนิดนี้ หมายถึงการนอนหลับที่ปราศจากการฝันหรือหลับสนิทสมฤติ คือ การจำ หมายถึง การนึกย้อนกลับไปถึงประสบการณ์ที่ผ่านมา และประสบการณ์นั้นๆ ก็ยังเป็นภาพพิมพ์อยู่ในใจ ไม่ได้เลือนหายไปจากความทรงจำ การจำได้ถึงเหตุการณ์หรือประสบการณ์เก่าๆ นี้จัดเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของจิต

^{๔๕}ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาตะวันออก, หน้า ๕๔-๕๕.

๓.๖.๓ ลักษณะของสังสารวัฏ

สาเหตุแห่งพันธนาการของการเวียนว่ายตายเกิดในภพประชาโยคะ คือ ความทุกข์ มีอยู่ ๓ ประการ ดังนี้^{๕๐}

๑. ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน เช่น โรคร้ายไข้เจ็บ หรือการประพาศิณิชา บุคคลต้องปฏิบัติตามโยคะเพื่อให้เข้าถึงความไม่ยึดถือโลก โดยไม่จำเป็นต้องแยกตัวออกจากโลก

๒. ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก เช่น การที่ถูกสัตว์ร้ายหรือโจรผู้ร้ายคุกคาม บุคคลต้องปฏิบัติโยคะ โดยการสำรวมจิตใจของตนเองเป็นการทำจิตใจให้บริสุทธิ์

๓. ความทุกข์อันเกิดจากสิ่งนอกอำนาจหรือเหนือธรรมชาติ เช่น ชาติ หรืออำนาจอันเล้นลับ ละเอียดอ่อน บุคคลพึงปฏิบัติโยคะโดยการทำสมาธิทำจิตใจให้สงบ อันเป็นจุดหมายแท้จริงสูงสุดของปรัชญาโยคะ

ปรัชญาโยคะมุ่งหนักไปทางการฝึกจิต เพราะว่าตราบใดที่จิตยังแสดงพฤติกรรมต่างๆ อยู่ตรานั้นปุรุษก็ยังมีสำคัญตนผิดเรื่อยไป และนั่นแหละเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดตลอดไป กล่าวโดยสรุป จิต นั้นเป็นผลผลิตของประภคิตี โดยอาศัยแรงสะท้อนจากปุรุษ จิตจึงทำหน้าที่ต่างๆ ได้ จิตแต่เดิมนั้นบริสุทธิ์ แพร่อยู่ทั่วไป แต่เมื่อมาสัมพันธ์กับร่างกาย เลยถูกจำกัดเหมือนถูกขังและแสดงพฤติกรรมต่างๆ ไปตามส่วนร่างกายและสิ่งแวดล้อม

ปรัชญาโยคะจึงสอนว่า ควรทำให้จิตกลับบริสุทธิ์เหมือนเดิม เมื่อจิตกลับเข้าสู่สภาพเดิมแล้ว ปุรุษก็จะเลิกสะท้อนแรงเข้าหาจิตทันที เมื่อนั้นแหละจิตจะไม่มีพฤติกรรมใดๆ เพราะไม่มีกิเลส ๕ คือ อวิชชา (อวิชชา) อสมิตา (มิถิชา) ราคะ (อุปาทาน) เทวษะ (โทษะ) และอภินิเวษะ (ภวตณหาและวิภวตณหา) ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติจึงควรหาทางขจัดกิเลส ๕ นี้เสีย^{๕๑}

๓.๖.๔ วิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

จุดมุ่งหมายสูงสุดของลัทธิโยคะก็คือ การให้ปุรุษได้รู้อย่างแจ่มแจ้งว่าตัวเองไม่ใช่ประภคิตี ไม่ใช่จิตที่กระโดดโลดเต้นรับอารมณ์ต่างๆ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ก็จะทำให้ปุรุษแยกตัวออกจากประภคิตี กลับคืนสู่โมกษะหรือไภวตณหา เป็นสภาวะที่บริสุทธิ์ของตนตามเดิม ไม่ต้องมากระโดดโลดเต้น เร่าร้อน มีความทุกข์ตามการแสดงของจิตอีกต่อไป ดังนั้น ปรัชญาโยคะจึงได้วางนิตยสำหรับการควบคุม กาย วาจา ใจ เพื่อนำปุรุษไปสู่โมกษะไว้ ๘ ข้อ เรียกว่า อัษฎางโยคะ ซึ่งนักปราชญ์บางท่านเรียก ราชโยคะ โดยต้องปฏิบัติสลับกันไป

^{๕๐} ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๕๐.

^{๕๑} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๗.

ตามลำดับจากต่ำไปหาสูงเป็นลำดับดังนี้

๑. ยมะ คือ การสำรวมระวังเกี่ยวกับความประพฤติ ได้แก่ศีล ๕ คือ^{๕๒}

- (๑) อหิสา คือ การไม่เบียดเบียน
- (๒) สัตย์ คือ มีความสัตย์ ไม่โกหกหลอกลวง
- (๓) อัสเตย คือ การไม่ลักขโมย
- (๔) พรหมจรรย์ คือ การควบคุมอารมณ์
- (๕) อปริครหะ คือ การไม่สะสมทรัพย์ ไม่รับของที่ไม่จำเป็นจากผู้อื่น

๒. นียมะ คือ การปลุกฝังนิสัยที่ดี มี ๕ ประการ คือ^{๕๓}

- (๑) เสาจะ คือ ร่างกายสะอาด กินอาหารบริสุทธิ์ ใจสะอาด ทำความดี มีเมตตา-กรุณา ไม่ผูกโกรธ
- (๒) สันโดษ คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี
- (๓) ตบะ คือ ความอดทนต่อความร้อน หนาว และทุกข์ทรมานทั้งปวง
- (๔) สวารยาชะ คือ หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
- (๕) อสวปรนิธาน คือ การตั้งจิตอุทิศแด่พระผู้เป็นเจ้า

๓. อาสนะ คือ การควบคุมร่างกายให้ปกติสุขอยู่เสมอด้วยท่าคัดคน ให้เลือดลมเดินสะดวกเพื่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ

๔. ปราณยมะ คือ การกำหนดลมหายใจเข้าออก เพื่อให้กล้ามเนื้อ ปอด และหัวใจ แข็งแรง คำว่า “ปราณ” หมายถึง ลมหายใจ และคำว่า “ปราณยมะ” หมายถึง การควบคุมลมหายใจให้เป็นไปในทางที่ต้องการ

๕. ปรตยาหาระ คือ การสำรวมตา จมูก ลิ้น จากอารมณ์ที่พึงปรารถนา คือ การอดเส้นประสาทออกจากตัวไปไว้ในความควบคุมของจิต ปิดการสัมผัสทางทวารใดๆ ทั้งหมด ผู้บำเพ็ญจะต้องกำจัดวิถีจิตที่คอยรับอารมณ์ภายนอกเสีย พยายามเพ่งเฉพาะอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในเท่านั้น

๖. ธารณะ คือ การทำจิตให้มั่นคง ด้วยการทำจิตให้จดจ่ออยู่กับอารมณ์หรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จิตปรารถนา เช่น ให้จิตจดจ่อที่ปลายลิ้น คิ้ว ท้อง หรือเทวรูป เมื่อจิตเพ่งอารมณ์หรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งแน่วแน่มั่นคงแล้ว ผู้ปฏิบัติจะต้องพยายามรักษาสิ่งที่เพ่งให้ได้ และ

^{๕๒}พิน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๑๕๕.

^{๕๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

ควบคุมมิให้ไปรับอารมณ์อื่น จะต้องรักษาอารมณ์ให้เป็นหนึ่งอยู่เสมอ

๗. **ชยานะ** คือ การเพ่งหรือการภาวนาอยู่กับอารมณ์ของสมาธินั้นด้วยอาการจดจ่อมากขึ้น โดยไม่บกพร่อง เป็นเหตุให้เกิดพลังทางจิตมากขึ้นกว่าการปฏิบัติในข้อที่ ๖ ดังกล่าว ทั้งเป็นพื้นฐานที่จะให้เกิดพลังที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติรู้เห็นความเป็นจริงมากขึ้น (เกิดหุทิพย์ ตาทิพย์)

๘. **สมาธิ** คือ การทำจิตให้เด็ดเดี่ยวมั่นคงอย่างลึกซึ้ง คือเป็นจิตที่ดึงแน่วแน่นอยู่กับอารมณ์หรือภาวนา หรือทำให้จิตเจริญขึ้นตามลำดับ จนไม่มีความรู้สึกตนว่าเป็นตัวตนบุคคลกับอารมณ์ สมาธิปรากฏเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ในข้อที่ ๗ บุคคลกับอารมณ์ สมาธิยังแยกอยู่กันคนละส่วน) การที่จิตแน่วแน่นอยู่ในอารมณ์เดียวต้องเป็นจิตที่ประกอบด้วยกุศลเท่านั้น และในขณะที่จิตที่แน่วแน่นจะต้องมีสติควบคุมอยู่ด้วย^{๕๔}

ในบรรดาหลักการปฏิบัติของปรัชญาโยคะ ๘ ประการ หลักการปฏิบัติ ๕ ข้อข้างต้นจะเกี่ยวข้องกับเหตุภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ส่วน ๓ ข้อหลัง จะเนื่องด้วยเหตุภายในโดยตรง ปรัชญาเกือบทุกระบบของอินเดียยอมรับว่า หลักโยคะ ๘ ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติสากลแก่บุคคลทุกๆ ไปด้วย

๓.๖.๕ สภาวะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

ปรัชญาโยคะมีทรรศนะว่าเมื่อปุรุษมีวิเวกญาณ (Discrimination) แยกแยะออกจากตัวเองไม่ใช่ประภคิต ไม่ใช่จิต ปุรุษก็จะแยกตัวออกจากจิต เมื่อจิตไม่มีปุรุษคอยส่องแสงก็จะหยุดการสะท้อนแสงกลับคืนสู่ประภคิตตามเดิม ส่วนปุรุษก็จะกลับคืนสู่สภาวะที่บริสุทธิ์ของตนตามเดิม เช่นกันนั่นก็คือโมกษะนั่นเอง ปรัชญาโยคะถือว่าตามสภาวะเดิมของปุรุษนั้นบริสุทธิ์แท้ไม่มีกิเลส ดังนั้นปุรุษจึงไม่ได้มาเกิด ไม่ได้เป็นนั่นเป็นนี่ และไม่ได้เวียนว่ายตายเกิดทั้งไม่ได้ขวนขวายเพื่อบรรลุมอกษะ เพราะบรรลุอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้สังโยชน์หรือกิเลสที่ผูกมัดให้ปุรุษติดอยู่ในสังสารวัฏก็ตาม โมกษะก็ตาม จึงเป็นเรื่องไม่จริงสำหรับปุรุษ ส่วนที่ปุรุษต้องมามีทุกข์ เสวยอารมณ์ต่างๆ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนั้นไม่ใช่ปุรุษตัวจริง หากแต่เป็นชีวะที่หลงผิดไปเท่านั้น เมื่อผู้ปฏิบัติเข้าสู่ความพยายามทางจิต เพื่อให้บรรลุถึงความสมบูรณ์เต็มที่ได้วิเวกญาณเกิดขึ้นก็เข้าถึงความบริสุทธิ์หมดทุกข์ได้ในชีวิตนี้ เป็นการสิ้นทุกข์อย่างสมบูรณ์^{๕๕}

^{๕๔}ทองหล่อ วัชรธรรมา, ปวงปรัชญาตะวันออก, หน้า ๘๖-๘๗.

^{๕๕}อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๖๕.

บทที่ ๔

วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏระหว่างปรัชญาพระเวท และปรัชญาอุปนิษัท กับปรัชญาฝ่ายอัสติกะทั้ง ๖ สำนัก

จากการศึกษาแนวคิดในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท ซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมมีวิวัฒนาการยาวนานนับเป็นพันปี มีอิทธิพลให้เกิดปรัชญาอีก ๖ สำนัก ซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งสอดคล้อง ขัดแย้งและมีความเห็นตรงกันจนไม่อาจทราบแน่ชัดได้ว่าใครเป็นผู้รจนาคัมภีร์อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์หลักคำสอนแนวคิดในเรื่องสังสารวัฏทั้งยุคคำสอนดั้งเดิมและจากนักปราชญ์ร่วมสมัย ในที่นี้ผู้วิจัยจะไม่วิพากษ์แนวคิดให้เสียหลักการของปรัชญาฮินดูทุกสำนักที่ได้ศึกษา ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามเนื้อหาสาระตามกระบวนการของการพัฒนาแนวคิดเป็นลำดับต่อไปดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุเกิดของสังสารวัฏ

ปรัชญาพระเวท ภูมิหลังแนวคิดของปรัชญาพระเวทเกิดจากชาวอารยัน ที่ได้ผสมกลมกลืนแล้วกลืนกลายวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีโลกธาตุเป็นพื้นเดิมแล้ววิวัฒนาการมาเป็นวิญญูณนิยม (Aminism) ผู้วิจัยพบว่า วิญญูณนิยมพัฒนาการมาเป็นเทพเจ้าจากเทพเจ้ามาเป็นพระเป็นเจ้า สำเร็จรูปโดยฝ่ายพราหมณ์ เพื่อให้เกิดการยกย่องเชิดชูวรรณะของพวกตนไว้ ฝ่ายพวกวรรณะต่ำ เป็นผู้เสียเปรียบทางสังคมย่อมไม่มีโอกาสได้รับรู้ความเป็นจริงและย่อมเป็นทาสทางความคิดในทุกกรณีความเชื่อที่ว่าพระเป็นเจ้าให้กำเนิดโลกรวมถึงมนุษย์ และสรรพสิ่ง ถูกฝ่ายพราหมณ์ครอบงำไปจนถึงวิญญูณ การเวียนว่ายตายเกิด หลักการนี้กล่าวไว้ว่าเมื่อร่างกายแตกดับไปชีวะตมันจะเคลื่อนที่ออกจากร่างเก่าไปหาอยู่ร่างใหม่เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่า แล้วสวมใส่เสื้อผ้าชุดใหม่แล้วมันจะทิ้งร่างเก่าไป แต่ร่างใหม่ที่มันจะไปอาศัยอยู่นี้จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีกรรมชั่วที่ได้เคยกระทำไว้ ผลแห่งการศึกษาและการเรียนรู้และผลแห่งการกระทำย่อมติดตามไปกับชีวะตมันเช่นกัน

ทรรสนะปรัชญาพระเวทเชื่อว่าพรหมมันคือความจริงสูงสุดหรืออันติมัตถะ ซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นโลกหรือสรรพสิ่งทั้งธรรมชาติและวิญญูณ ดังนั้น พรหมมันจึงเป็นรากฐานของสรรพสิ่งทั้งปวงเป็นที่เกิดของโลกเป็นที่อิงอาศัยและดำรงอยู่ของโลก วิวัฒนาการนี้ส่งผลไปถึงการอธิบายในคำสอนอุปนิษัท

แม้ว่าจะมีพัฒนาการอยู่บ้างในเรื่องของกรรมให้ทำลายอวิชชาคือ ความไม่รู้ให้รู้แจ้ง เพื่อเข้าถึงพรหมัน คือไปรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันหรือพระเป็นเจ้านั่นเอง แนวคิดเรื่องพรหมันก็คือการสวางผู้เป็นตัวแทนพระเป็นเจ้าไว้กับคำสอนของพราหมณ์และมีวิวัฒนาการสืบเนื่องไปถึงกำเนิดโลกของปรัชญาอุปนิษัทดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปรัชญาอุปนิษัท แนวคิดอันเป็นแก่นกลางของอุปนิษัทมีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน ประการที่ ๑ เรียกว่าเอกนิยมทางมโนภาพ (Idealistic Monism) หรือจิตนิยมชนิดเอกนิยม (Monistic Idealism) หลักเอกนิยมทางมโนภาพนี้ เชื่อว่าในสากลโลกมีความแท้จริงอยู่หนึ่งเดียวเท่านั้นซึ่งทุก ๆ คนเป็นส่วนของมัน จะต้องกลับมารวมกันในที่สุด ประการที่ ๒ คือ การสืบชาติ มีการเชื่อว่าวิญญาณของคนเรามีอยู่เป็นตัวตน (Self) ซึ่งเวียนว่ายตายเกิดกระทั่งบรรลุนิพพานของพรหมหรือพระเป็นเจ้า ประการที่ ๓ คือ มีเหตุต้องมีผล มีผลต้องมีเหตุ กรรมเป็นเครื่องผูกพันให้มนุษย์เวียนว่ายตายเกิดและคนเรากอยู่ในกรอบข่ายแห่งกรรมที่ตัวทำไว้จะหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ปรัชญาแบบนี้ได้สืบทอดแนวคิดมาจากพระเวท แม้จะมีการแก้ไขปรับปรุงมากมายในแต่ละอุปนิษัทแต่ก็ยังคงระบบวรรณะเอาไว้ เพื่อรักษาสถาบันภาพทางวรรณะพราหมณ์เอาไว้อย่างเหนียวแน่น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่ไม่อาจเข้ากันได้ ปะปนกันไม่ได้ ผสมผสานกันไม่ได้ เป็นข้อห้ามที่น่าเกลียดของวรรณะอื่น เป็นการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างน่าสะพรึงกลัวในแนวคิดนี้

ปรัชญาอุปนิษัทมีวิวัฒนาการที่สนใจต่างไปจากพระเวทคือทฤษฎีเปลือก (โกสะ) ๕ ชั้น ซึ่งกล่าวไว้ในไตตติรียอุปนิษัท ได้แก่ชั้นที่เป็นร่างกายหรือวัตถุ (อันนมโยโกสะ) ชั้นที่เป็นชีวิตและลมปราณ (ปราณมโยโกสะ) ชั้นที่เป็นจิต (มโนมโยโกสะ) ชั้นที่เป็นสัมปชัญญะ (วิชญาณมโยโกสะ) และชั้นนิรามิสสสุข (อานันทมโยโกสะ) ซึ่งเป็นชั้นสูงสุด^๑ แม้แนวคิดนี้จะเป็นชั้นเหตุผลเป็นสัญชาตญาณหรือจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์มากแล้วก็ตาม แต่การลดคุณค่าการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้เป็นระบบวรรณะก็ยังคงอยู่อาจจะเชื่อมโยงไปถึงอดีตได้ว่าเป็นคำสอนที่มุ่งให้ง่ายในการปกครองยุคทาส คำสอนในเรื่องสังสารวัฏมีหลักการโดยรวมแล้วเมื่อร่างกายแตกดับไปชีวิตร่างจะเคลื่อนออกจากร่างเก่าไปอยู่ร่างใหม่ แต่ร่างใหม่จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีกรรมชั่วที่ได้เคยกระทำไว้คล้ายคลึงกับปรัชญาพระเวท

^๑ สุนทร ฌ รังสี , ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ , (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕) , หน้า ๓๘.

แนวคิดปรัชญามีมังสา ปรัชญาแบบนี้กล่าวหาญปฏิเสธแนวคิดเดิมที่เชื่อว่าพระเป็นเจ้าของโลกและสร้างสรรพสิ่ง ทั้งยังกล่าวว่าโลกไม่มีใครสร้างและไม่มีการแตกสลาย มันจะดำรงอยู่เช่นนี้ตลอดไป ไม่มีกาลไหนที่สากลจักรวาลจะมีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากที่มันเป็นอยู่ในเวลานี้ ที่สำคัญอีกชั้นหนึ่งคือ ปฏิเสธว่าคัมภีร์พระเวทมิได้ประพันธ์มาจากเทพเจ้าซึ่งเป็นการพัฒนาแนวคิดทางด้านปัญญาอีกยุคหนึ่ง และได้เสนอแนวคิดเรื่องปทารถะเป็นมูลเหตุของสิ่งต่าง ๆ ในโลก

ท่านประภากร กล่าวว่า ปทารถะหรือสิ่งต่าง ๆ นั้นมีอยู่ ๖ อย่างคือ (๑) สสาร(ทรัพย์) (๒) คุณสมบัติ (คุณะ) (๓) การกระทำ (กรรมะ) (๔) สากลภาพ(सामานยะ) (๕) อนุสสภาพ(ปรตันตฺรตา) (๖) พลัง(ศักติ) และ (๗) ความคล้ายคลึง(สาทฤศยะ) ส่วนท่านกุมาริล กล่าวว่า ปทารถะหรือสิ่งต่าง ๆ มีอยู่ ๕ อย่างคือ ๑. สสาระ ๒. คุณสมบัติ ๓. การกระทำ ๔. สากลภาพ และ ๕ การปฏิเสธ (การปฏิเสธมี ๔ อย่างคือ ความไม่มีอยู่ก่อน ความไม่มีในภายหลัง ความไม่มีที่เนื่องกัน และความไม่มีโดยเด็ดขาด)

ท่านทั้งสองปฏิเสธพระเป็นเจ้าของโลก เป็นการนึกแนวคิดเดิมอย่างสิ้นเชิงแต่เชื่อตรงกันคือ เชื่อในความมีอยู่จริงของโลกภายนอกและชีวะตมันและยังเชื่อว่าชีวะตมันมีจำนวนมากมาย ทรรศนะผู้วิจัยเห็นว่าชีวะตมันมีอยู่เป็นจำนวนมากมายนั้นก็คงจะคล้าย ๆ กับวิญญาณโดยทั่ว ๆ ไปที่พร้อมจะไปปฏิสนธิและเป็นสาเหตุให้เกิดร่างกายขึ้นมาอีกถ้าหากมีการกระทำ (กรรมะ) ก่อให้เกิดกรรมขึ้นมา แต่แนวคิดนี้อธิบายเชิงซับซ้อนและยากที่จะเข้าใจได้ อย่างไรก็ตามชีวะตมันก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ トラบที่ยังไม่ขจัดอวิชชา

แนวคิดปรัชญาเวทานตะ มีความสับสนในเรื่องการสร้างโลกและสรรพสิ่งหรือมูลเหตุของการเกิดขึ้นของโลกบางแห่งบางทรรศนะยืนยันว่าอิศวรเป็นผู้สร้าง แต่บางแห่งบางทรรศนะก็ยืนยันว่าเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติจากอิศวร กรณีที่ว่าเกิดขึ้นของโลกเป็นการหลังไหลคลี่คลายออกมาเองจากธรรมชาติอันสมบูรณ์เต็มที่ของพระองค์ เหมือนน้ำหลังไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำซึ่งมิได้เป็นเจตจำนงของพื้นที่สูงที่จะให้น้ำไหลตกลงและก็ไม่ใช่เป็นเจตจำนงของน้ำที่จะหลังไหลลงข้างล่าง การหลังไหลเช่นนั้นเป็นไปตามธรรมชาติที่ปราศจากเจตจำนงใด ๆ การเกิดขึ้นของโลกจากพระเป็นเจ้าของเจ้าก็เป็นไปในลักษณะนี้

ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการอธิบายแนวคิดระหว่างธรรมเนียมผสมกับเทวนิยม จะอธิบายว่าพระอิศวรหรือพระเป็นเจ้าของสร้างโลกและสรรพสิ่งเลยทีเดียวยังจะเข้าใจง่ายกว่า เพราะจะสรุปไปยังก็เกิดจากอิศวรสร้างอยู่นั่นเอง แต่ทรรศนะเวทานตะอาจจะได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากอุปนิษัตที่กล่าวว่า พระเป็นเจ้าของเจ้าคือพระอิศวรผู้ได้นำมานาฏราชาทรงเดินร่าอย่างสนุกสนานแล้วโลกก็เกิดขึ้น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่งของปรัชญาเวทาคะก็คือ เชื่อว่าโลกและพระเป็นเจ้าคืออิศวรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมูลธาตุดั้งเดิมคือ ทั้งโลกและอิศวรต่างก็มาจากพรหมซึ่งเป็นสิ่งสัมบูรณ์

ทรรศนะนี้ยังไม่กล้าปฏิเสธว่าโลกไม่ได้เกิดจากพระเป็นเจ้าเป็นแต่เพียงลึลลเท่านั้นแต่อิงอาศัยธรรมชาติไว้ ซึ่งจะเห็นจากคำกล่าวที่ว่า พระอิศวรมิได้มีเจตนาสร้างโลกแต่ก็ยับยั้งไม่ให้โลกเกิดไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าปัญญาด้านความจริงปรากฏขึ้นมีอีกด้านหนึ่งในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่แท้จริงแล้วไม่มีผู้ใดสร้างและใครก็ไม่อาจจะสร้างได้เพราะมันเป็นของมันเช่นนั้น

แนวคิดปรัชญานายะ กล่าวว่โลกและสากลจักรวาลเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของพระเป็นเจ้าโดยพระองค์ทรงนำเอาปริมาณของธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเข้าตามสัดส่วนที่เหมาะสมแต่พระองค์ยังต้องอาศัยอำนาจที่มองไม่เห็น (อทฤษฎะ) ช่วยในการทำให้ปริมาณของธาตุต่าง ๆ รวมตัวและยึดโยงเข้าด้วยกันเพราะฉะนั้นตามทรรศนะของนายะ การสร้างจึงมีความหมายเพียงการรวมตัวของปริมาณและการทำลายก็คือการแยกตัวออกจากกันของปริมาณ การรวมตัวและแยกตัวของปริมาณนี้ เกิดจากการกระทำของอำนาจที่มองไม่เห็นโดยมีพระเป็นเจ้าเป็นผู้กำหนดปริมาณและชีวัตมันที่มีอยู่ับจำนวนไม่ถ้วนอยู่เหนือการสร้างและการทำลาย แม้แต่พระเป็นเจ้าเองก็สร้างหรือทำลายปริมาณและชีวัตมัน ไม่ได้

จากทรรศนะดังกล่าวของปรัชญาระบบนี้ จึงให้เห็นได้ว่าพระเป็นเจ้ามิได้ทรงสร้างโลกที่แท้จริงเพราะพระองค์มิได้ทรงเป็นวัสดุปัจจัยของโลกและของบรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลก อนึ่งแม้ว่าพระองค์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ควบคุมสากลจักรวาลโดยที่พระองค์ทรงดำรงอยู่ในฐานะของสถาปนิกหรือสมฤทธิปัจจัยของมัน แต่เป็นอำนาจที่แท้จริงซึ่งทำให้ปริมาณของธาตุต่าง ๆ ยึดโยงกันเข้าเป็นจักรภพนั้นเป็นของอทฤษฎะ กล่าวคืออำนาจที่มองไม่เห็นมาเป็นตัวเชื่อมโยงกับพระเป็นเจ้าเท่านั้นเอง

แนวคิดปรัชญาไวเศษิกะ ปรัชญาระบบนี้ได้กล่าวถึงทฤษฎีปัจจัยการซึ่งเป็นการสืบต่อระหว่างเหตุกับผลและได้กล่าวว่โลกเกิดจากการรวมตัวกันของธาตุทั้ง ๔ มี ดิน น้ำ ไฟ และมี การแยกตัวออกจากกันกลายเป็นทฤษฎีปริมาณของโลก จากแนวคิดนี้ไวเศษิกะได้ลดทอนคุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ของพระเป็นเจ้า ลงจากการสร้างโลกในระบบอื่นมาเป็นเพียงเจตจำนงของพระเป็นเจ้าเท่านั้นและยังกล่าวว่เบื้องหลังของทฤษฎีปริมาณ คือ พระมหेश্বরเป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดการสร้างและการทำลายเป็น กฎทางศีลธรรมเป็นเจตนาของพระเป็นเจ้าเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ

ผู้วิจัยมีทรรศนะในมุมมองที่ว่แนวคิดการกำเนิดโลกและสรรพสิ่งของไวเศษิกะอาจจะเป็นลักษณะธรรมชาตินิยมกึ่งวัตถุนิยมแต่ไม่ทิ้งเทวนิยม กล่าวคือลดความสำคัญฝ่ายพระเป็นเจ้า

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลงให้เหลือเป็นเพียงเจตจำนงในการสร้างสรรค์เท่านั้น ซึ่งให้เห็นว่าปรัชญาระบบนี้ยังไม่กล้าหาญ ปฏิเสธการสร้างโลกและสรรพสิ่งของพระเป็นเจ้า ซึ่งดูเหมือนจะพัฒนาการแนวคิดขึ้นมาขั้นหนึ่ง แต่ก็ได้ลดทอนอำนาจของพระเป็นเจ้าที่เคยมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ในปรัชญาฮินดูที่ลงได้มาก แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามโลกและสรรพสิ่งก็อิงอาศัยพระเป็นเจ้าเหมือนเดิมถึงแม้ในยุคหลังจะไม่กล่าวตรง ๆ เหมือนพระเวทและอุปนิษัตก็ตาม

แนวคิดปรัชญาสาขายะนี้ เชื่อว่าประภคติเป็นมูลฐานแห่งสรรพสิ่งในโลก เป็นต้นเหตุแห่งสิ่งอื่น ๆ ในโลกแต่ ประภคติมิได้เกิดจากอะไรเป็นสิ่งที่มียู่เองเป็นสิ่งที่เกี่ยวแท้นั่นอนไม่เปลี่ยนแปลงที่น่าแปลกก็คือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากประภคตินั้นเป็นสิ่งที่ไม่เพียงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ เสมอมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแตกสลายไป และยังกล่าวอีกว่าประภคติเป็นต้นเค้าของสิ่งที่มี วิญญาณทุกชนิดเป็นที่รวมของโลกแห่งวัตถุ

ทรรศนะผู้วิจัยมองว่า ประภคติน่าจะเป็นชื่อตัวแทนของพระเป็นเจ้า แรกเริ่มกล่าวว่า ประภคติมิได้เกิดจากอะไรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองมียู่เอง เกี่ยวแท้นั่นอนไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่เกิดจาก ประภคติกลับไม่เพียงแตกสลายในสุด เป็นการค้ำแนวคิดเดิมและยังกล่าวว่าประภคติ ประกอบด้วยคุณ ๓ อย่างคือ ๑) สัตวะ ความแท้จริง ๒) รัชส ความเศร้าหมอง ๓) ตมัส ความมืด อาจกล่าวได้ว่าไตรคุณทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นตัวแทนของสรรพสิ่งในโลกแห่งวัตถุและวิญญาณ

อย่างไรก็ตามแนวคิดสิ่งทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นสิ่งที่มียุคสมบัติของตัวเองโดยเฉพาะและยังมีวิวัฒนาการเกิดขึ้นไปตามวิถีทางของมัน แต่ถ้าไตรคุณทั้ง ๓ อยู่ในสภาวะสมดุลจะไม่มีการ เคลื่อนไหวจะไม่มีการวิวัฒนาการของประภคติไปเป็นสิ่งต่าง ๆ แต่ถ้าเสียการสมดุลก็จะมีการเปลี่ยนแปลงและเปรียบเทียบว่าเหมือน ไม้ตะเกียง น้ำมัน และไฟ ซึ่งรวมกันก่อให้เกิดแสงสว่าง ไตรคุณ ๓ นี้ ก็เช่นกันเมื่อรวมกันทำให้เกิดการวิวัฒนาการของประภคติกลายเป็นโลกและทุกสิ่ง ทุกอย่างในโลก

แนวคิดปรัชญาโยคะ การเกิดขึ้นของโลกและสรรพสิ่งมีทรรศนะคล้ายคลึงกับปรัชญา สาขายะที่เชื่อว่าเกิดจากประภคติกับปุรุษ แต่โดยแท้จริงแล้วพระเจ้ามิใช่ผู้สร้าง แต่เป็นผู้บันดาล ให้เกิดการรวมตัวกันและแยกตัวกันของประภคติกับปุรุษ ซึ่งแนวคิดระบบนี้อาจจะเป็นการรื้อฟื้น ความมียู่ของพระเป็นเจ้าขึ้นมาอีกก็ได้ ทั้ง ๆ ที่ปรัชญาสาขายะได้ปฏิเสธไปแล้วแต่อย่างไรก็ตาม ปรัชญาโยคะก็ยังเชื่อว่าพระเป็นเจ้าเป็นตัวการอยู่เบื้องหลังของประภคติกับปุรุษ ซึ่งเป็นการถอยกลับเข้าสู่ระบบเทวนิยมเหมือนเดิมก็ได้ ในทางทฤษฎีและปฏิบัติปรัชญาโยคะยกย่องปุรุษเป็นตัวแทน พิเศษของพระเป็นเจ้า เพื่อให้มีความหมายในแง่ของการปฏิบัติ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบธรรมชาติของสัตว์ในสังสารวัฏ

แนวคิดปรัชญาพระเวท วิวัฒนาการของอาตมัน เริ่มมาจากธาตุและพัฒนามาเป็นสรรพสิ่ง อาตมันความหมายเดิม คือ ลมหายใจแล้วค่อย ๆ เปลี่ยนมามีความหมายว่าเป็นความรู้สึก เป็นใจ และวิญญาณ มีความหมายกว้างออกไป จนอาตมันสถิตย์อยู่ในสรรพสิ่ง แสดงให้เห็นว่า สสารนิยามงอกขึ้นในวิญญาณนิยามของพวกเขาพรหมณ์ที่ได้เปรียบทางระบบสังคม

แม้ว่าผู้แต่งคัมภีร์จะอธิบายการวิวัฒนาการของอาตมันจากวัตถุไม่มีชีวิตมาเป็นสิ่งมีชีวิตและจิตใจในตัวมนุษย์ แล้วพัฒนาจนกลายเป็นเทพภาพ หรือเป็นพรหม^๒ ถ้าหากมีการพัฒนาจริง ๆ แล้ววรรณะต่ำ ก็น่าจะพัฒนาจิตได้ในปัจจุบันไม่ต้องรอให้ไปเกิดในภพหน้า เพราะอาตมันคือพรหม หลักคำสอนยังคงคลุมเครืออยู่เช่นเดิมยากแก่พวกสามัญโดยทั่วไปจะเข้าใจได้ที่สำคัญคือ วรรณะต่ำอย่างแพศย์และศูทร ไม่มีโอกาสได้ศึกษาคัมภีร์อย่างแท้จริงจึงถูกครอบงำทางความเชื่อ ความคิด จนเป็นวิถีชีวิตของชาวฮินดูจนลืมความเป็นมนุษย์ของตนเอง

แนวคิดปรัชญาอุปนิษัท เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏมีอยู่ในโลกทั้งที่เป็นตัวตนคืออาตมันและสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน หรือ อนาตมัน ทั้งสองอย่างนี้ล้วนแต่เป็นการสำแดงให้ปรากฏ (Manifestation) ของสิ่งสัมบูรณ์คือพรหมทั้งสิ้น เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งสัมบูรณ์ซึ่งเป็นตัวตนสากลกับตัวตนย่อย ตัวตนสากลเรียกว่า ปรมาตมัน ส่วนตัวตนย่อยเรียกว่า ชีวาตมัน^๓ ถ้าหากร่างกายมีการแปรเปลี่ยนและสลายไปในที่สุดชีวาตมันจะทิ้งร่างเก่าแล้วไปอาศัยร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่าเป็นชุดใหม่ ประเด็นนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าชีวาตมันสามารถเลือกเกิดได้หรือไม่ พวกที่เกิดในวรรณะต่ำอย่าง ศูทร เมื่อตายหรือดับสูญทางร่างกายชีวาตมันก็เลือกที่จะหาร่างใหม่ในวรรณะสูงได้จะได้ไม่ต้องถูกเหยียดหยามในภพต่อไปได้หรือไม่ นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังคลุมเครือไม่ชัดเจนเพราะยังมีเรื่องวัตถุหรือสสารเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของอาตมันสากลได้อย่างไร

มีนักปรัชญาสมัยใหม่ให้ความเห็นเรื่องนี้ไว้ว่า จิตต่างกับกายแม้ว่าจะทำงานสัมพันธ์กับระบบประสาทอย่างไรก็ซิด แต่ไม่อาจลดทอนจิตลงเป็นอย่างเดียวกับกายได้เลย จิตต่างกับชีวิตเพราะในอินทรียภาพบางชนิดมีทั้งจิตและชีวิต แต่บางชนิดไม่มีจิตมีแต่ชีวิต เช่นในพืชมีชีวิตแต่ไม่มีจิต คนและสัตว์ซึ่งเป็นอินทรียภาพที่มีชีวิตและจิต มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมนอกตัวได้ทั้งที่อยู่ใกล้ตัว และอยู่ไกลตัวทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การเกิดขึ้นของพืชสามารถ

^๒ อคิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ :ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^๓ สมักร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, หน้า ๓๖.

กำหนดล่วงหน้าได้แต่การเกิดขึ้นของคนและสัตว์ไม่สามารถกำหนดล่วงหน้าได้แน่นอน เพราะขึ้นอยู่กับว่ามีจิตจากที่อื่นมาปฏิสนธิ ในร่างใหม่นั้นหรือไม่

อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ก็มีจุดหมายอธิบายเชิงยอมรับว่ามีพลังอำนาจอยู่เบื้องหลังวิวัฒนาการนี้ เป็นพลังเชิงกล เป็นพลังทางจิตแบบข้ามภพข้ามชาติเช่นกัน อาจจะได้รับอิทธิพลแนวคิดจากพุทธก็ได้ซึ่งเราไม่อาจทราบข้อเท็จจริงได้

ปรัชญามีมังสา แนวคิดของท่านประภากโรและกุมาริล มีความเห็นเช่นเดียวกันกับปรัชญาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วว่าชีวิตมันมีอยู่จำนวนมากมาเป็นของเที่ยงแท้เป็นสสารที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความรู้สึกตัว ชีวิตมันเป็นผู้รู้ ผู้เสวยสุขทุกข์ และเป็นผู้กระทำความชั่วชีวิตมันแทรกอยู่ในร่างกายแต่เป็นสิ่งที่แตกต่างจากร่างกาย แตกต่างจากประสาทสัมผัส แตกต่างจากจิตใจ ชีวิตมันเป็นผู้เสวยอารมณ์ส่วนร่างกายเป็นเพียงเครื่องมือเสวยอารมณ์ ความรู้สึกที่ร่างกายรับจากภายในภายนอกเป็นเพราะชีวิตมันเสวยอารมณ์นั้น ๆ การที่ต้องมาเสวยสุขทุกข์ระคนกันอยู่ในสังสารวัฏนั้นจะต้องหาทางทำลายกรรมเสีย

อย่างไรก็ตามสาเหตุอันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขกับความทุกข์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าคือกรรม กรรมใดที่บุคคลกระทำลงไปแล้วสอดคล้องกันกับกรรมกรรมนั้นเป็นกรรมดีกรรมใดกระทำลงไปสอดคล้องกับกรรมกรรมนั้นก็กรรมชั่ว กรรมชั่วก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือนร้อนบุคคลจะได้รับผลของกรรมเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมด้วยอำนาจลี้ลับที่เป็นตัวเชื่อมอยู่ระหว่างกรรมกับผลของกรรม อำนาจสิ่งนี้ปรัชญามีมังสาเรียกว่า อปุระวะ ซึ่งตรงกับ อทฤชฎะ ในปรัชญาอายุชะ

แนวคิดปรัชญาเวทาคะ ได้แตกออกเป็นสองแขนงที่เด่นที่สุดก็คือ อทไวตะเวทาคะของสังกรจารย์และวิศิษตะทไวตะเวทาคะของรามานุชะ ท่านทั้งสองมีความขัดแย้งกันในหลักการตีความต่างก็ยืนยันเหตุผลของตนและโต้แย้งฝ่ายตรงกันข้างก่อนข้างรุนแรง ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ยกทรรศนะท่านทั้ง ๒ มาวิเคราะห์ พอให้มองเห็นความต่างกันทางแนวคิดซึ่งก่อให้เกิดลัทธิขึ้นมาได้อย่างไรหักล้างกันด้วยเหตุผลอันใด

พระคณาจารย์ ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของชีวิตในตัวตนและเป็นตัวตนของสรรพสิ่ง นั่นคืออาตมัน อาตมันเป็นพื้นฐานของความจริงอื่น ๆ ทั้งหมดและยังเชื่อว่าก่อนที่ความจริงเกี่ยวกับสิ่งอื่นจะปรากฏจะต้องมีตัวตน (อาตมัน) เสียก่อน เพราะความจริงหรือความมีอยู่ของสิ่งอื่น ๆ นั้นเป็นสิ่งที่รู้ได้โดยอาตมันหรือรับรู้โดยอาตมัน ที่สับสนและยุ่งยากกับการทำความเข้าใจอีกชั้นหนึ่งก็คือ พรหมันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาตมัน แต่ทำไมแนวคิดนี้กล่าวว่า พรหมันเป็นสิ่งที่แท้จริงเพียงสิ่งเดียว พรหมันดำรงอยู่ได้โดยภาวะของตนเองไม่ต้องอิงอาศัยเหตุปัจจัยใด ๆ เพื่อการดำรงอยู่หรือมีอยู่แล้วที่กล่าวว่าอาตมันเป็นอันเดียวกับพรหมันแล้วอาตมันหายไปไหน นี้เป็นข้อสังเกตของผู้วิจัย

พระคณาจารย์ท่านรามานูชะ กัดค้านท่านคณาจารย์ในเรื่องพรหมันโดยมีความเห็นว่าพรหมันคือ พระเป็นเจ้าที่มีตัวตนซึ่งมีบรรดาชีวิตมัน และสสารประกอบขึ้นเป็นร่างกายของพระองค์ และมีพระคณาจารย์เกี่ยวกับอาตมันหรือชีวิตมันว่า ชีวิตมัน (อาตมัน) เป็นสิ่งที่มีตัวตนและท่านรามานูชะยังกล่าวอีกว่า สิ่งแท้จริงสูงสุด (อันติมะ) มีอยู่ ๓ อย่างคือ ๑. สสารหรือวัตถุ ๒. ชีวิตมัน ๓. พระเจ้า สิ่งทั้ง ๓ นี้มีความจริงเสมอกันและเป็นจริงเท่ากัน ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อสิ่งแท้จริงมีอยู่ ๓ อย่างเท่ากันแต่ทำไมจะต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้าอีก ดังที่ท่านกล่าวว่า สสารและชีวิตมันเป็นสิ่งที่เป็นจริงมีอยู่จริงและมีคุณสมบัติเป็นของตนเอง แต่ในสภาวะที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าทั้งสองสิ่งนั้นเป็นคุณลักษณะของพระองค์ พระเจ้าดำรงอยู่ในฐานะแห่งวิญญานของสสารและชีวิตมันในลักษณะที่สัมพันธ์กับร่างกาย (สสาร) ชีวิตมันเป็นวิญญานของร่างกาย และในลักษณะที่สัมพันธ์กับพระเจ้า ร่างกายและวิญญาน (ชีวิตมัน) เป็นวิญญานของพระเจ้า

จากแนวคิดของท่านทั้งสองผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการมองตามพระคณาจารย์ของตนเองเป็นหลัก ทั้ง ๆ ที่กล่าวถึงสิ่งเดียวกันแต่ต่างมุมมองกัน สรุปคือ อธิบายสับสนทั้งคู่ คณาจารย์ กล่าวว่าพรหมันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาตมันแต่ทำไมจึงกล่าวว่าพรหมันดำรงอยู่ได้โดยตนเองไม่อิงอาศัยเหตุปัจจัยใด ๆ รามานูชะ กล่าวว่าความแท้จริงมีอยู่ ๓ อย่างแต่ทำไมสสารหรือร่างกายชีวิตมัน (วิญญาน) ต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้าทั้ง ๆ ที่เป็นความจริงเสมอกันและเป็นจริงเท่ากัน

แนวคิดปรัชญานายะ เป็นปรัชญาสัญนิยมหรือธรรมชาตินิยม เพราะถือว่าโลกภายนอกมีอยู่จริงตามธรรมชาติไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของจิตและโลกดังกล่าวประกอบด้วยปริมาณมีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน ไม่ขึ้นอยู่กับกาลและไม่ขึ้นอยู่กับอวกาศ อาตมัน (อัตตา) คือเนื้อสารอย่างหนึ่งซึ่งมีอยู่ประจำทุกคนไม่เปลี่ยนแปลงคงอยู่นิรันดรมีคุณสมบัติคือความรู้ ความสุข

ความทุกข์ เจตนา บุญ บาป และคุณสมบัติดังกล่าวเป็นผลกรรมของอาตมัน (อัตตา) โดยตรง อาตมันดังกล่าวจะมีจิตปรากฏอยู่ตลอดชีวิตจะแยกออกจากจิตต่อเมื่อบรรลุมโงกษะ

มีข้อสังเกต เกี่ยวกับแนวคิดขยายอยู่สองประการคือ ขยายเชื่อว่าการหลุดพ้นจากทุกข์ คือการปลอดจากความกลัว (อภัย) ปลอดจากความแก่ชรา (อชรม์) และปลอดจากความตาย (อมฤตยุตัม) กับแนวคิดเกี่ยวกับอัตตาหรืออาตมันที่ขยายถือว่า อาตมันเป็นอัตตาตอนที่คนเรายังมีชีวิตอยู่แบ่งรับแบ่งสู้ระหว่างการเมืองของอัตตาที่เที่ยงแท้และไม่เที่ยงแท้ คือไม่ยอมรับอย่างมั่นใจเหมือนปรัชญาฮินดูทั่ว ๆ ไปว่าอัตตาเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ตลอดกาลไม่ยอมรับการกลับชาติมาเกิดใหม่หรือมีการเวียนว่ายตายเกิดตลอดไปตราบดีที่ยังไม่บรรลุมโงกษะ ดังกรณีความเชื่อในปรัชญาอุปนิษัตที่ถือว่าเมื่อผู้หลุดพ้นเมื่อดับสิ้นลง อาตมัน (อัตตา) จะไปรวมกับปรมัตถ์ ส่วนอาตมัน (อัตตา) ของผู้ที่ยังไม่หลุดพ้นเมื่อก่อนใกล้ตายจะล่องลอยคล้ายกับดวงวิญญาณเข้าไปสิงในร่างใหม่ภายใต้กำหนดของผลกรรมของตน

แนวคิดปรัชญาไวเศษิกะ กล่าวว่าโลกและสรรพสิ่งจะต้องอาศัย ปทารถะ ๗ ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำเป็นของมีอยู่ในธรรมชาติของสัตว์บนโลกใบนี้ ในบรรดาสิ่งที่ปทารถะ ๗ ประการมี ทรัพย์ คุณะ กรรมะ สมานะ วิเศษะ สมวาเยและอภาวะ ถ้าพิจารณาให้ละเอียดแล้วมีความสำคัญ ๒ ประการเท่านั้น ทรศนะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีอยู่เพียงอย่างเดียวคือทรัพย์เท่านั้นเพราะเป็นคุณลักษณะของสิ่งทั้งหลาย เป็นสิ่งรองรับคุณะหรือกรรมไว้เป็นเหตุให้เกิดวัตถุต่าง ๆ ถ้าไม่มีทรัพย์สิ่งอื่นจะมีได้อย่างไร

ผู้วิจัยขอยกมากล่าว ๒ ประการคือ ทรัพย์ (Substance) กับคุณะ (Quality)

๑) ทรัพย์ คือสิ่งที่รองรับคุณหรือกรรมไว้และเป็นเหตุให้เกิดวัตถุต่าง ๆ ขึ้นมาซึ่งมีถึง ๕ ชนิด ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ กาละ (เวลา) เทชะ (สถานที่) อาตมัน มนัส (ใจ) ทรัพย์ ๕ ชนิดแรกเรียกว่า “ภูต” ส่วนอาตมันเป็นทรัพย์ที่มีอยู่เป็นนิตย์ และกระจายอยู่เสมออันเป็นรากฐานปรากฏการณ์ทางวิญญาณ อาตมันมี ๒ ชนิดคือชีวาตมันเป็นสภาวะรับรู้ทางใจส่วนปรมัตถ์จัดเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่งเพราะเป็นอายตนะภายในสำหรับชีวาตมันเพราะการรับรู้จะต้องมีอายตนะภายในคือมนัสเป็นเครื่องรับรู้จะรู้สิ่งใดได้ชัดต้องขึ้นอยู่กับมนัส (ใจ) แสดงให้เห็นว่าทรัพย์ครอบคลุมสิ่งอื่นทั้งหมด

๒) คุณะ คุณะนี้จะต้องอาศัยอยู่ในทรัพย์เมื่อไม่มีทรัพย์ คุณะ จะไม่ได้เลยและยังกล่าวว่า คุณะไม่มีคุณสมบัติหรือการกระทำในตัวของมันเองคุณะมี ๒๔ ชนิด ด้วยกันใหญ่ ๆ คือ รูป สี กลิ่น รส ผัสสะ เสียง จำนวน ปริมาณ การจำแนก การรวม ความแตกต่าง ความไกล ความใกล้ ความรู้ ความสุข ความทุกข์ ความต้องการ ความเกลียดชัง ความพยายาม ความหนัก ความเหลว

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความมีเสน่ห์ ความโอนอ่อน ความดีความชั่ว แล้วสิ่งที่ตรงกันข้ามอีกมากมาย กรณีตัวอย่าง ความอัปลักษณ์ ความงาม เป็นต้น

ส่วนที่เหลืออีก ๕ ประการมี กรรมะ สมานะ วิเศษะ สมวาเย และอภาวะล้วนเกี่ยวข้องกับทรัพย์อยู่ในคุณสมบัติอันเดียวกัน กรณีความมีอยู่ไม่มีอยู่เป็นการอธิบายแบบตรรกศาสตร์ยากแก่คนสามัญจะเข้าใจ ในความเป็นจริงก็คือสิ่งสมมติเท่านั้นเอง

แนวคิดปรัชญาสาขานี้ กล่าวว่าสิ่งแรก ๆ วิวัฒนาการมาจากประภคติ คือ มหัต (พุทธิ) เป็นสิ่งยิ่งใหญ่เป็นต้นตอของโลกที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ถ้ามองในแง่ของจิตวิญญาณ วิวัฒนาการนี้เป็นความรู้เป็นสติปัญญา ทำหน้าที่ในการก่อให้เกิดการพิจารณาในลักษณะความมั่นใจและการตกลงใจและทำให้บุคคลมองเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองกับโลกภายนอกหน้าที่สำคัญของพุทธิคือช่วยให้ปุรุษมองเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองและประภคติ สิ่งที่สองที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคติคืออหังการได้แก่ความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน อหังการทำให้บุคคลสร้างความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา ทำให้รู้สึกว่าเป็นผู้กระทำการ เป็นผู้สวดยผลของกรรม และเป็นผู้ได้รับสุขและทุกข์จากผลกรรมของตน

พรรณนะปรัชญาสาขานี้ แบ่งอหังการไว้ ๓ ชนิดคือ ๑) **สาตวิคะ** ทำให้เกิด มนัส (ใจ) และอวัยวะอื่น ๆ อีก ๑๐ อย่าง แบ่งอวัยวะการรับรู้ ๕ อย่าง ได้แก่ อวัยวะสำหรับการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการถูกต้องสัมผัส อวัยวะเพื่อกระทำ ๕ อย่าง ได้แก่ ปาก มือ เท้า ทวารหนักและอวัยวะสืบพันธุ์ ๒) **ราชสะ** เป็นอหังการที่เกี่ยวข้องกับชนิดที่ ๑ และที่ ๓ เป็นพลังแปรเปลี่ยนไปเป็นผลิตผลตามลักษณะของตน ๓) **ตามสะ** เป็นมูลธาตุ พื้นฐานอันละเอียดอ่อนทำให้เกิดต้นมาตระ ๕ มหาภูตะ ๕ กล่าวคือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติ ได้แก่ มูลธาตุ พื้นฐานแห่งเสียง มีอากาศธาตุ ผัสสะมีธาตุลม การเห็นมีธาตุไฟ การรู้รส มีธาตุน้ำ การได้กลิ่น มีธาตุดิน เป็นคุณสมบัติดังกล่าว

แนวคิดนี้ยังกล่าวว่า ประภคติจะวิวัฒนาการมาเป็นสิ่งต่าง ๆ ๒๑ อย่าง รวมประภคติ กับปุรุษเข้าด้วยกัน สรรพสิ่งในโลกจะประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ รวม ๒๕ อย่างเป็นกระบวนการ ผู้วิจัยจะได้กล่าวโดยสรุปและง่ายแก่ความเข้าใจที่เรียกกันว่า **ตัดตะที่ ๑** ได้แก่ สิ่งที่มีมองเห็นได้ด้วยตาหรือสสารโดยทั่วไป **ตัดตะที่ ๒-๖** มหาภูตะได้แก่ สิ่งที่มีสัมผัสได้และสิ่งที่มีอยู่คือ อากาศ ลม ไฟ น้ำและดิน **ตัดตะที่ ๗-๑๑** ได้แก่ आयตนะภายนอกมี เสียง ผัสสะ การเห็น การรู้รส การรู้กลิ่น **ตัดตะที่ ๑๒-๑๖** ได้แก่ อวัยวะการรับรู้ มีตา หู จมูก ลิ้น และกาย **ตัดตะที่ ๑๗-๒๒** คือการรับรู้ ๖ อย่างมี จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญาน **ตัดตะที่ ๒๓** อหังการได้แก่การยึดมั่นใน

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตัวตน ตัดตะวะที่ ๒๔ เป็นพุทธี ได้แก่ความรู้ ความเข้าใจ ตัดตะวะที่ ๒๕ เป็นปุรุชได้แก่ สิ่งที่เป็นจิตสถิตอยู่ในประภคติ (กาย) และก่อให้เกดชีวิตขึ้นและเชื่อว่า ปุรุชและประภคติ เป็น มูลเหตุของสรรพสิ่งในโลกแนวกิดในปรัชญาาระบบนี้ อธิบายประภคติกับปุรุชยุ่งยากซับซ้อน เพราะไม่แบ่งกายกับจิตให้ชัดเจน

แนวกิดของปรัชญาโยคะ เกียวธรรมชาติของสังสารวัฏ มีความเห็นคล้ายกับปรัชญา สาขงขะที่เชื่อว่าจิตเป็นสิ่งแรกที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคติ จิตมีลักษณะแผ่ซ่านทั่วไปไม่มี ขอบเขตจำกัด แต่จิตในแนวกิดนี้เป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติมากกว่าจะอธิบายไปเป็น อย่างอื่นเช่นกรณีทีกล่าวว่จิตสามารถหดหรือขยายตัวได้ ถ้าหากปุรุชเข้าไปสถิตอยู่ในร่างกายของ มนุษย์

ทรรศนะปรัชญาาระบบนี้กล่าวถึง การยจิตว่เป็นสิ่งแรกที่วิวัฒนาการออกมาจากประภคติ ซึ่งจิตในปรัชญาโยคะมีสถานะเป็นวัตถุ แต่ถ้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดแล้วมีการรับรู้จิตก็จะมีรูปร่าง เหมือนสิ่งนั้น เช่น ถ้าเห็นคนจิตก็จะมีรูปร่างเหมือนคน ซึ่งเป็นอาการของจิตเรียกว่า พฤติ ภาพของจิตและแปรเปลี่ยนไปตามสิ่งที่รับรู้แต่การรับรู้มิใช่คุณสมบัติของจิตหากแต่เป็นคุณสมบัติ ของปุรุชที่สะท้อนปรากฏในจิต ทรรศนะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะคล้ายกับเราเห็นเงาของตนเอง เงามิใช่ ร่างกายจริงเป็นแต่เพียงภาพปรากฏเท่านั้น แต่ไปหลงผิดคิดว่เป็นตัวตนเอง ปรัชญาโยคะการหลง ผิดเช่นนี้ถือว่เป็นอวิชา ถ้าปุรุชสร้างปัญญาเห็นแจ้งปุรุชสามารถหลุดพ้นจากประภคติ (ร่าง วัตถุ) ปุรุชก็จะบริสุทธิ์กลับเข้าสู่สภาวะดั้งเดิมเพราะเป็นวิญญานบริสุทธิ์

ในกรณีจิตสำแดงพฤติภาพออกมา ๕ ประการคือ ๑) ประมาณะ ๒) วิปรยาชะ ๓) วิกัลปะ ๔) นิทรา ๕) สมฤติ กล่าวโดยสรุปก็คือมาจากข้อ ๑ ทั้งสิ้นเพราะมีทั้งการรับรู้โดย การประจักษ์ได้แก่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ การรับรู้โดยการอนุมาน คือการใช้เหตุผลและการรับรู้โดย การบอกเล่าของผู้อื่นซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งหมด ดังทีกล่าวแล้วว่ปรัชญาโยคะมุ่งเน้นในภาค ปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีความรู้เหมือนปรัชญาสาขงขะ

๔.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของสังสารวัฏ

ปรัชญาพระวาท มองเห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลายทีปรากฏแก่เราเป็นมายา ไม่มีอะไรเที่ยง แท้คงทนถาวร มีสภาพเสื่อมสลายไปในที่สุดไม่ว่จะเป็นสภาพทางวัตถุหรือทางวิญญาน มายา อาจหมายถึงความหลงตาทั้งหลายในจักรวาล เป็นอำนาจของพระเป็นเจ้าเป็นเหตุมาภายในแง่ชีวิตมัน มีชื่อเรียกว่อวิชา คือ ความไม่รู้หรือความไม่รู้นี่เองทีเป็นเหมือนม่านคอยปิดบัง มิให้ ชีวิตมันรู้ความจริงว่ตนเองเป็นสิ่งเดียวกับองค์สัมบูรณ์คือพรหมัน ด้วยเหตุนี้อวิชา(มายา)จึง เป็นเหตุให้ชีวิตมันต้องดิ้นข้องหรือเวียนว่ตายเกิดในสังสารวัฏ

มนุษย์โดยทั่วไปไม่มีเวลามาฟังพิจารณาตัวเองทั้งภายนอกและภายใน แม้จะมีผู้กล่าวว่า “ บุคคลผู้มีวิชาจะเห็นแต่ปรากฏการณ์จะไม่เห็นพระเป็นเจ้า แต่เมื่อใดเขาเห็นพระเป็นเจ้าเมื่อนั้นเอกภพนี้จะหายไปจากเขาทันที ”^๔ แนวคิดนี้ก็ยังไม่สามารถคลี่คลายความสับสนได้ในสามัญชนธรรมดา หากแต่การเข้าใจอาจจะเป็นการสงวนไว้ซึ่งผลประโยชน์ฝ่ายพราหมณ์ผู้ซึ่งเป็นตัวแทนพระผู้เป็นเจ้าก็ได้ เป็นการยากที่จะกล่าวถึง การทำลายอวิชาเพื่อให้รู้แจ้ง คนวรรณะอื่นที่ต่ำกว่าทางความคิดและถูกปิดกั้นทางคำสอนเพราะวรรณะต่ำไม่สามารถศึกษาคัมภีร์พระเวทได้

แนวคิดปรัชญาอุปนิษัทกล่าวถึง ชีวิตประกอบด้วยความแท้จริงสองประการคือ ร่างกายกับวิญญาณ วิญญาณคือชีวะตมันหรืออัสยาร่างกาย ชีวะตมันก็คืออาตมันซึ่งตั้งอยู่ในร่างกายนั่นเอง จิตอันอัสยาร่างเป็นธรรมชาติเที่ยงแท้ไม่พินาศอยู่เหนือการพิสูจน์เข้าอัสยอยู่ในร่างกายอันเป็นสิ่งที่สิ้นสุด เมื่อคนเราหลงเข้าใจผิดยึดถือเอาร่างกายเป็นตัวตน ทำให้ชีวะตมันมีดมนลิมสภาพเดิมอันบริสุทธิ์และยิ่งใหญ่ไปเสีย ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วชีวะตมันก็คือส่วนหนึ่งและเหมือนกับอาตมันสากลทุกประการนั่นเอง เมื่อร่างกายดับสลายไปชีวะตมันจะล่องลอยไปหาร่างใหม่และจะมีกรรมติดตามไปด้วยมีลักษณะเหมือนคนถอดเครื่องนุ่มห่มขึ้นแก้ออกเสีย แล้วสวมชุดใหม่ฉันใดชีวะตมันก็อัสยาร่างฉันนั้น ดังคำอธิบายว่า ชีวะตมันนี้ไม่ถูกตัด ไม่ถูกเผา ทำให้เปียกไม่ได้ ทำให้แห้งไม่ได้ เที่ยงแท้ปรากฏทั่วไป มันคงไม่หวั่นไหวและยังยืน ชีวะตมันนี้อาหารประหารไม่ได้ ไฟไหม้ไม่ได้ น้ำเปียกไม่ได้ ลมพัดให้แห้งไม่ได้ คำสอนในลักษณะเช่นนี้สามัญชนคนธรรมดาอาจจะสับสนเพราะจิตเป็นนามธรรมไม่ปรากฏเป็นรูปร่าง ที่สำคัญคือแนวคิดนี้อธิบายไม่ละเอียดว่าสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นเมื่อใดและจะสิ้นสุดได้เมื่อใด อ้างเพียงว่าเมื่อจิตติดข้องอยู่ในร่างกายด้วยความมัวเมาแล้วก็จะไม่ประสบธรรมชาติเดิมคือธรรมชาติของปรมาตมันอันเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่รอบง่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดอีกต่อไป

อย่างไรก็ดี แนวคิดเพื่อทำลายความเห็นผิดในการกระทำกรรมเป็นเรื่องที่ดีโดยได้เสนอแนะวิธีที่เนื่องในกรรมไว้ คือเพื่อกำจัดกรรมและจะเข้าถึงโมกษะได้ ดังคำกล่าวที่ว่าผู้ใดสามารถละกรรมทั้งปวงเสียได้ เลิกความปรารถนาในสิ่งใด ๆ ไม่มีอหังการผู้้นยอมแน่ว่าจะเข้าถึงสาคติ สาคตินี้เป็นธรรมชาติอันมีอยู่ในพรหมผู้ใดได้รับสาคติแล้วยอมไม่มงาย ผู้ใดดำรงอยู่ในสาคติอันเป็นธรรมชาติของพรหมนี้แล้วยอมได้รับ โมกษะอันเป็นพรหม แม้ในเวลาใกล้ตาย

^๔ The Complete works of Swami Virekananda, Vol. VII (A) mora : Advaita Ashrama, Mayavati , 1951 , P. 362, (อ้างใน งานังค์ ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย), หน้า ๘๕.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พรรณนะผู้วิจัยเห็นว่าธรรมชาติของพรหมก็คือ ความสงบอยู่ในจิต อิ่มเอิบอยู่ในจิต เพราะใครก็ตามหากลดความปรารถนาอยากได้หรือขจัดความร่ำร้อนได้ ย่อมมีความสุขสงบเกิดในตัว การเวียนว่ายตายเกิดก็เพราะความปรารถนาทั้งหลายทั้งปวงนั่นเอง

พรรณนะของกุมาริล ในปรัชญามีมังสา เชื่อว่าความรู้สึกรู้ตัวเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ชีวิตมันรับรู้สิ่งต่าง ๆ ชีวิตมันมีคุณสมบัติที่เป็นทั้งเอกภาพและวิวิธภาพ กล่าวคือเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและปราศจากการเปลี่ยนแปลงในฐานะสสารของชีวิตมันเป็นสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ปราศจากความรู้สึกรู้ตัวดำรงอยู่ในฐานะเดียวกันตลอดไปแต่เมื่อมองในฐานะของคุณสมบัติ ชีวิตมันจะเปลี่ยนแปลงไปได้หลายรูปแบบ เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกรู้ตัวและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จนกว่าชีวิตมันบรรลุมโภคะแล้วจึงจะดำรงอยู่ในฐานะของสสารที่ปราศจากคุณสมบัติทุก ๆ อย่าง

พรรณนะของประภากร มองคุณสมบัติที่แท้จริงของชีวิตมันในแง่ที่ชีวิตมันแสวงหาความสุขทุกข์ และสร้างเจตจำนงให้กับร่างกายตามอำนาจแห่งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ชีวิตมันเคยทำไว้ในอดีตในกรณีชีวิตมันบรรลุมโภคะเข้าสู่สภาวะบริสุทธิ์ ทั้งกุศลและอกุศลย่อมสิ้นไปชีวิตมันก็ปราศจากความรู้สึกรู้ตัวทั้งสุขและทุกข์ ซึ่งมีความเห็นในแนวเดียวกันกับปรัชญา นยายะและไวเศยิกะ

จากพรรณนะของท่านทั้งสองอยู่ในแนวคิดใกล้เคียงกันแต่ก็มีมุมมองคนละแง่มุมซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของนักปรัชญาฮินดูที่สามารถโต้แย้งกันได้มีพรรณนะคล้ายกันได้ จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาฮินดูเกือบทุกระบบสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ได้ตลอดทั้งยุคเก่ายุคใหม่

แนวคิดปรัชญาเวทานตะ มีพรรณนะว่าตราบไคที่มนุษย์ยังถูกอวิชาและมายาปิดบังไม่ให้รู้ธรรมชาติอันแท้จริงของตนเขาก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไปไม่มีสิ้นสุดและจะได้รับความสุข ความทุกข์ตามผลกรรมของตนจนกว่าจะทำลาขอวิชาเสียได้ มายาก็จะหมดอำนาจในการบดบังความจริง เมื่อไม่ถูกมายาครอบงำและปิดบังแล้ว เขาก็จะรู้สึกรู้ว่าไม่มีอะไรอีกนอกจากพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด และที่น่าสังเกตก็คือสรรพสิ่งในสกลโลกจะได้รับคุณ ๓ ประการ คือ ๑. สัตวะ เป็นลักษณะที่ช่วยให้มนุษย์เบาใจและมีความสุข ๒. รชะ เป็นลักษณะกลาง ๆ ที่ช่วยให้มีชีวิตแต่มักจะชักนำไปในทางอกุศลกรรมแนวคิดในข้อนี้ถ้าหากบอกว่าตราบไคที่เป็นมนุษย์อยู่ย่อมจะต้องคิดทั้งดีและไม่ดี และกระทำทั้งดีและไม่ดี ย่อมจะเข้าใจง่ายกว่าการชักนำเพราะคุณในข้อนี้ก็ได้อมาจากพระเป็นเจ้าเช่นกันกับ ข้อ ๓. ตมะ เป็นลักษณะต่ำสุด ทำให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินชีวิตซึ่งมีโทมนัส โมหะและความหลงกลวงเป็นสิ่งที่เกิดโทษต่อมนุษย์มากกว่าคุณประโยชน์

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แสดงให้เห็นว่าคุณทั้ง ๓ ประการดังกล่าวที่ได้รับจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าไม่เป็นสิ่งที่ดี เพราะทรรศนะปรัชญาแบบนี้ กล่าวว่ามีผลต่อมนุษย์ในทุกกรณีตามขั้นธสันดานของเขาเอง ทำให้ประสบกับเคราะห์กรรมต่าง ๆ ตลอดเวลาที่เวียนว่ายตายเกิดจนกว่าจะได้ทำลายอวิชชาหรือ อวิชชามาซาจึงจะสิ้นสุดอาตมันก็จะบริสุทธิ์ไปรวมอยู่กับพระเจ้าสูงสุดคือ พระพรหม ดวงวิญญาณ เข้าถึงพรหมจริงแต่อยู่กันคนละส่วนกับพรหม เพราะวิญญาณยังคงรักษาคุณสมบัติส่วนตัวของมันไว้แสดงว่าทรรศนะนี้วิญญาณยังพร้อมที่จะไปเกิดต่อไปได้อีกและที่สำคัญท่านได้กล่าวว่า พรหมโดยฐานะและหน้าที่แค่ควบคุมวิญญาณเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ในการสร้างและการทำลาย เหมือนกับความเชื่อในปรัชญาอินดูระบบอื่น ๆ

แนวคิดปรัชญานายะ มีทรรศนะเกี่ยวกับลักษณะของสังสารวัฏโดยมุ่งไปที่สรีระร่างกายของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยธาตุทั้งสี่คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม จิตวิญญาณเป็นอนุที่ละเอียดอ่อนแบ่งแยกมิได้เป็นอยู่ณิรันดรเป็นเครื่องรับใช้อาตมันและเป็นสื่อกลางให้อาตมันรู้และสัมผัสได้ คุณสมบัติของใจ (มนัส) เช่นความสุข ความทุกข์ เป็นต้น จิตหรือวิญญาณเป็นประตุให้เกิด ความรู้สึกภายในชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องมือของอาตมัน คุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณ คือความรู้ในเมื่อกระทบหรือสัมผัสกับรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น อย่างไม่อย่างหนึ่งโดยผ่านประสาทสัมผัส แต่ความรู้ดังกล่าวไม่ใช่คุณสมบัติของอาตมันแต่เป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาณ โดยผ่านทางอาตมัน

ความรู้นี้จะสูญสิ้นไปเมื่ออาตมันเข้าถึงโมกษะแล้ว เมื่อใจ (มนัส) ละเอียดอ่อน สงบระงับ แน่นิ่งแล้วอาตมันก็จะกลายเป็นวิภูหรือมีอยู่ทั่วไปนิรันดรและไม่สามารถทำลายได้ อาตมันในฐานะคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณ เกิดความพอใจ หรือไม่พอใจในอารมณ์ได้ แต่พยายามจะให้ได้ซึ่งอารมณ์ที่ตนปรารถนาหลีกเลี่ยงสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา ไม่พอใจ สามารถเสวยความสุขความทุกข์อันเป็นผลของการกระทำของตน การเห็นผิดและผลของการกระทำด้วยอำนาจความกำหนัด ยินดี การอาฆาตพยาบาทและความไม่รู้จริงตามความเป็นจริงเป็นเหตุให้อาตมันกระทำกรรมชั่ว บ้างดีบ้างและเวียนว่ายตายเกิดเสวยสุขเสวยทุกข์ในสังสารวัฏนี้

ปรัชญาไวเศนิกะ มีทรรศนะว่าด้วยสากลจักรวาลเป็นระบบที่ประกอบขึ้นด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีชีวิตส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตมีร่างกาย ประสาทสัมผัสจิต สติปัญญาและความรู้สึกยึดมั่นในตัวตนสิ่งทั้งสองประเภทมีปฏิภพต่อกันใน กาละ เทศะ และในอากาศสำหรับสิ่งมีชีวิตนั้นมีชีวิตรอดเป็นจุดศูนย์กลางท่องเที่ยวเสวยสุขและทุกข์ไปตามอำนาจของกรรมดิกรรรมชั่วที่เคยได้กระทำไว้ ระบบของโลกโดยส่วนรวม จึงเป็นระบบทางศีลธรรมที่ชีวิตรอดทั้งมวลถูกควบคุมไม่เพียงโดยกฎทางกายภาพที่เนื่องด้วยกาลและอวกาศเท่านั้น แต่ก็เป็นไปโดยพระพรหมเป็นผู้กำหนดอีกเช่นเดิม

แม้จะมีแนวคิดในเรื่องทฤษฎีปรมาณูมาเกี่ยวข้อง แต่โลกก็ยังถูกควบคุมด้วยกฎทางศีลธรรมหรือกฎแห่งกรรมอีกด้วย หลักใหญ่ของกฎแห่งกรรมก็คือผู้ทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ในลักษณะแห่งกฎธรรมชาติกฎนี้ถือว่าไม่มีผลใด ๆ ที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ โดยเหตุที่ถือว่าการเกิดขึ้นและดำเนินไปของโลก เป็นระบบของศีลธรรมที่มีข้อสงสัยก็คือ การสร้างโลกและการทำลายโลกสลับกันไปเป็นของพระเป็นเจ้าอีกเช่นเดิมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าความเป็นไปของโลกด้วยแนวคิดทฤษฎีปรมาณูก็ล้มเหลวในปรัชญาระบบนี้

แนวคิดของปรัชญาสาขชยะ เกี่ยวกับลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิดก็คล้ายคลึงกับปรัชญาระบบอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาทรรศนะสาขชยะ ก็เชื่อว่าเกิดจาก อวิชชา คือ ความโง่เขลา ความไม่รู้จริง ความไม่เข้าใจในประภคฤติไม่รู้จักรการแยกแยะประภคฤติกับปุรุช การไม่รู้จักรแยกแยะปุรุชกับประภคฤติ เป็นเหตุให้มนุษย์ประสบแต่ความทุกข์ยากลำบาก คือทุกข์อันเกิดจากภายในตัวมนุษย์ ทั้งทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ ทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกอีกซึ่งได้แก่กรรมการถูกทำร้ายทั้งมนุษย์ด้วยกันและจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ และนอกจากนี้ยังมีทุกข์อันเกิดจากอำนาจลึกลับและการคลันดาลของพระเป็นเจ้าที่ก่อให้เกิดภัยธรรมชาติเป็นต้น ปรัชญาสาขชยะ กล่าวว่ามนุษย์มีความทุกข์เพราะไปหลงยึดติดในความไม่เที่ยงของประภคฤติ วัตถุ โลก อันเป็นฝ่ายรูปธรรม จึงเกิดอหังการยึดมั่นว่านั่นเป็นตัวเราก่อให้เกิด มมังการ ว่าสิ่งนี้คือของเรา จากผลของอายตนะภายนอกสัมผัสกับอายตนะภายในด้วยจิตแห่งอินทริย์ ๑๐ ที่หลงยึดมั่นว่าเป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอน

ทรรศนะปรัชญาระบบนี้ได้แนะนำให้สร้างปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ในความสัมพันธ์แห่งหน้าที่ระหว่างประภคฤติกับปุรุชว่าไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้แล้วพยายามปลดเปลื้องตนเองออกโดยอาศัยการปฏิบัติตามปรัชญาโยคะ เพื่อบำเพ็ญจิตพัฒนาจิตให้สูงขึ้นตามลำดับก็สามารถปลดเปลื้องตนเองออกจากพันธนาการทั้งปวง กล่าวกันว่าปรัชญาระบบนี้มีแต่ภาคทฤษฎีแต่ไม่มีภาคปฏิบัติ จึงต้องอาศัยภาคปฏิบัติจากปรัชญาโยคะ

แนวคิดปรัชญาโยคะ กล่าวว่า การติดข้องในสังสารวัฏนั้นมี ๕ ประการคือ

๑) อวิชา ความไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริง ๒) อสมิตา ปुरुษสำคัญผิดคิดว่าจิตเป็นอย่างเดียวกัน ๓) ราคะ ความกำหนัดยินดีในโลภียะธรรม ๔) เทวษ ความโกรธ ๕) อภินิเวศะ ความอยากเกิดและกลัวตาย จิตที่เกี่ยวข้องกับร่างกายแบ่งเป็น ๕ ระดับ กล่าวคือ ๑) กษิปตะ จิตที่กระสับกระส่าย ไม่นิ่ง ไม่สงบมีมูลเหตุมาจากผัสสะมีมากกว่า สัตตะวะและตัมส ๒) มูฆะ เป็นจิตเชื่องซึมเป็นจิตที่ตกต่ำ ๓) วิกษิปตะ จิตฟุ้งซ่าน ๔) เอกากระ จิตที่มีอารมณ์แน่วแน่ และ ๕) นิรุชะ เป็นจิตสงบนิ่งโดยไม่ปรากฏพฤติกรรมของจิตปรากฏใด ๆ ดังได้กล่าวแล้วว่าปรัชญา ระบบนี้มุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติแต่ก็กล่าวว่าตราบใดที่จิตแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อยู่ตรานั้นปुरुษก็สำคัญตนผิดเรื่อยไปเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดตลอดไป

๔.๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบวิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

แนวคิดปรัชญาพระเวท ในอาศรม ๔ ก่อนข้างจะเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตหรือ เป็นวิถีชีวิตมากกว่าการที่กระทำหรือการกำจัดกิเลสในโลภียะวิสัย เพราะผู้ศึกษาเล่าเรียนมีเพียง ๓ วรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ ไม่ปรากฏวรรณะศูทรได้เล่าเรียน เลยไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตามแสดงให้เห็นว่าวรรณะต่ำสุดไม่มีโอกาสทางการศึกษาเลย ถ้าหากคน ในวรรณะต่ำมีมากกว่าชี้ให้เห็นมีคนโง่มากกว่าคนฉลาดในยุคนั้นหรือในยุคปัจจุบัน คนอินเดียจึง มีขอตานมากที่สุดเพราะการไม่ได้พัฒนาความคิด

การปฏิบัติในวัยสังขยาสิ กำหนดไว้ก่อนข้างอายุมากแล้วกล่าวคือ ๑๕ ปีขึ้นไปแล้วย่อม มีประสบการณ์ทางโลกมากมายในการสร้างสรรค์งานทางจิต ถ้าหากพวกที่อยากรู้เรื่องของพระเป็น เจ้าจริง ๆ แล้วในวัยใดก็อาจจะรู้ได้ การสละชีวิตทางโลกในวัยชราโดยการบำเพ็ญตบะในป่าก็ควร อยู่เพราะหมดสภาพทางพลังทางกายเป็นเวลาได้พักผ่อนในบั้นปลายของชีวิตอันพึงมี แต่แนว คำสอนก็ยังมีความขัดแย้งอีก เพราะผู้ภักดีต่อพระเป็นเจ้าจริง ๆ แล้วสามารถหลุดพ้นได้โดยไม่ต้อง เสียเวลาทรมานกายตลอดจนถึงยัญกรรม เช่น การลอยบาป สวดอ้อนวอน เป็นต้น

ตั้งข้อความพรรณษาท่านสวามีรามภุชยะ กล่าวว่า “ คนเราจะมีพันธะก็เพราะจิตจะหลุด พ้นจากพันธะก็เพราะจิต ”^๕ แสดงให้เห็นว่าจิตเป็นใหญ่วิธีการอื่น ๆ เป็นเพียงเปลือกนอก ไม่ใช่ แก่นกลางของความหลุดพ้นสิ่งที่หลุดพ้นได้ก็คือ การมีความเพียรทางจิตหาเป็นอื่นได้ไม่ อย่าง ภักดีโยคะ เป็นการเพ่งต่อพระเป็นเจ้าก็เป็นการเพียรเพ่งทางจิต แต่สุดท้ายก็จะพึ่งพระเป็นเจ้าอยู่ดี

^๕ Wm, Theodore de Bary , Sources of Indian Tradition , P. 641 ; อ้างใน จำนวนังค์ ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย , หน้า ๘๕.

นั่นเองอย่างไรก็ตามปรัชญาพระเวท ได้สอนประโยชน์ ๔ ไว้มพันรกับบาศรมทั้ง ๔ แห่ง นั่นคือ การดำเนินชีวิตที่ดีควรมุ่งประโยชน์ตามลำดับดังนี้

๑. อรรถะ หมายถึง ความสมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติขั้นนี้ เป็นประโยชน์ ปัจจุบันที่ผู้ดำเนินชีวิตทางโลกควรพยายามก้าวไปให้ถึงหรือทำให้เกิดมีขึ้น

๒. กามะ หมายถึง การแสวงหาความสุขทางโลกตามควร แก่ภาวะหรือวัยของผู้ครองเรือน ความสุขทางโลกนี้จะมีย่างสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้บรรลุถึงประโยชน์อย่างแรกแล้ว นั่นก็คือ เมื่อมีทรัพย์สินสมบูรณ์แล้วก็ใช้สอยทรัพย์นั้นให้เกิดความสุขแก่ตนและครอบครัว

๓. ธรรมะ หมายถึง การถึงพร้อมด้วยคุณธรรม ประโยชน์ขั้นนี้ต่อเนื่องกับประโยชน์อย่าง ที่ ๑ และที่ ๒ นั่นก็คือ เมื่อบุคคลได้บรรลุถึงประโยชน์ ๒ อย่างแรกแล้วก็ไม่ควรหยุดแค่นั้น ควรก้าวต่อไปสู่ชีวิตทางธรรม อันจะนำไปสู่การเข้าถึงประโยชน์สูงสุดขั้นสุดท้าย

๔. โมกษะ หมายถึง การเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงและตลอดไป ประโยชน์ ขั้นนี้เป็นผลต่อเนื่องจากประโยชน์อย่าง ที่ ๓ จัดว่าเป็นประโยชน์สูงสุดของชีวิต

กล่าวโดยสรุป เทียบกับบาศรมทั้ง ๔ ของชีวิต ประโยชน์ที่ ๑ และที่ ๒ เป็นสิ่งที่จะเกิด มีขึ้นในภคหัสติ ส่วนประโยชน์ที่ ๓ และที่ ๔ สามารถทำให้เกิดมีขึ้นในช่วงของชีวิตขั้นวานปรสัถ์ และสันยาสีตามลำดับ แนวคิดนี้ในปรัชญาอุปนิษัทก็ได้ใช้หลักการเดียวกันนี้เช่นกัน

แนวคิดอุปนิษัทหรือหลักการปฏิบัติในบาศรม ๔ เป็นแนวคิดที่ดีในลักษณะเป็นระบบ ระเบียบในการดำเนินชีวิตบาศรม ๔ ถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตเป็นวัฒนธรรมที่ยาวนานก่อนข้างคู่กับการเกิดของปรัชญา พระเวท และอุปนิษัทก็ยึดแนวคิดนี้เป็นหลัก แต่ก็มีข้อสังเกตว่าเมื่อมีทรัพย์ แล้วต้องบำเพ็ญมหาษัญ ๕ อย่าง^๖ คือ ๑) พรหมยัชญะ ทำพิธีกรรมด้วยการบริจาตทรัพย์แก่พราหมณ์ผู้มีหน้าที่ศึกษาและสอนคัมภีร์พระเวท ๒) เทวยัชญะ ทำพิธีกรรมบูชาบวงสรวงเทวดา ๓) ปิตถยัชญะ ทำพิธีกรรมอุทิศให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ๔) ภูตยัชญะ ทำพิธีกรรมแก่สัตว์เลื้อยโดยการเลี้ยงดูให้ดี ๕) มนุษยยัชญะ ทำพิธีกรรมแก่มนุษย์ เช่น เลี้ยงดูต้อนรับแขกผู้มาเยือนให้ทานแก่คนเจ็บใจไว้ที่ฝั่ง

เมื่อวิเคราะห์มหาษัญ ๕ แล้วก็จะคล้ายคลึงกับปรัชญาพระเวทได้เช่นกัน หากแต่หลักการแตกต่างกันในวิธีการเท่านั้น การบำเพ็ญตบะหลังผ่านพ้นวัยครองเรือนแล้วละจากบ้าน ไปสู่ป่าแล้ว สละชีวิตทางโลกโดยสิ้นเชิง โดยใช้เวลาด้านใหญ่ในการพิจารณาแสวงหาความจริง

^๖ สุทนต์ ฌ รังสี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๒๔ - ๒๕ .

เกี่ยวกับชีวิต โดยมีโมกษะหรือการหลุดพ้นจากทุกข์เป็นจุดหมายปลายทาง ถ้าหากว่าผู้ที่แสวงหาโมกษะจริงๆ แล้ว ไม่จำเป็นต้องผ่านขั้นตอนมากมายก็ได้ แต่อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่ามันเป็นวิถีชีวิตเป็นวัฒนธรรมที่ยั่งยืนสืบทอดของศาสนิกชนไปแล้ว ความขัดแย้งในแนวคิดนี้แหละจึงเกิด ศาสนาพุทธกับศาสนาเชนขึ้นในอินเดีย จึงชวนให้คิดว่าถ้าจะเข้าวัยสังขยา^๑ได้คนมีต้องตายไปก่อนพบความจริงหรือ

แนวคิดของปรัชญามีมงสา ในทรรณะปรัชญามีมงสาให้ทำลายกรรม เพราะเชื่อว่ากรรมเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏเพราะฉะนั้นมนุษย์ต้องงดเว้นจากกรรมเมื่อไม่มีการกระทำ (กรรม)ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมันกับร่างกาย จิต อินทรีย์สิ้นสุดลงชีวิตมันก็จะได้กลับคืนสู่สภาวะแห่งสสารบริสุทธิ์ปราศจากคุณสมบัติใดๆ ที่เรียกกันว่าสถานะแห่งโมกษะ^๒ วิธีการก็คือ การงดเว้นจากบาปทั้งปวง รวมทั้งการสวดมนต์ การบูชาัญญาบางอย่างที่กำหนดไว้ในคัมภีร์พระเวทหากไม่ทำถือว่าเป็นบาป

คำว่าบาปในทรรณะของผู้วิจัยมองเห็นว่า ถ้าหากการบูชาัญญาบางอย่างเช่น การฆ่าสัตว์บูชาัญญาแล้วจะไม่บาปหนักลงไปอีกหรือ หากแต่ถ้าเป็นผลประโยชน์ของฝ่ายพราหมณ์ถือว่าบังคับโดยอ้อมในแนวคำสอนแต่ก็ยังมีกรรมที่ทำได้ไม่ทำได้ เพราะกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดบุญเกิดบาปที่จะต้องนำไปเกิดในสวรรค์และนรก คำว่าสวรรค์และนรกในปรัชญามีมงสาอาจจะได้รับอิทธิพลไปจากพุทธศาสนาก็ได้ เพราะในปรัชญาพระเวทและอุปนิษิตไม่ปรากฏ ส่วนกรรมที่ต้องห้ามในลัทธิไม่มีคำอธิบายไว้ว่ามีข้อไหนบ้างในปรัชญาาระบบนี้

แต่ก็มีนักปรัชญาร่วมสมัยได้ชี้แนะว่า การที่จะบรรลุความดีสูงสุดได้ก็คือธรรมะ ผู้วิจัยขอนำเอาทรรณะของท่าน **ศาสตราจารย์ ดร.จาดูนาช สินหา** กล่าวไว้คือ^๓ “ สิ่งที่ทำให้บรรลุความดีได้คือธรรมะ ความดีคือความสุขทางจิต การจัดประกอบัญญาพิธีที่ดี การจัดพิธีกรรมและการฉลองอื่นใดที่พระเวทได้อธิบายไว้ย่อมนำไปสู่ความสุขทั้งนั้น วัตถุที่ใช้ในพิธีกรรมคุณลักษณะอื่นใด ตลอดทั้งการกระทำ หรือปฏิบัติจัดเป็นวัสดุหรืออามิสในพิธีกรรมเหล่านี้ตามคัมภีร์พระเวท ” กล่าวโดยสรุปแนวคิดวิธีการหลุดพ้นเน้นไปในทางพิธีกรรม เพราะเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท แต่ปฏิเสธว่าพระเวทไม่ได้สร้างมาจากเทพเจ้า

^๑ สุวัฒน์ จันทระจาง , ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๐) , หน้า ๑๘๘.

^๒ Jaduanth Sinha , Outline of Indian Philosophy. 1962 , p. 352, อ้างใน บุญมี แทนแก้ว, ปรัชญาฝ่ายบูรพาทิศ, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๒.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวคิดปรัชญาเวทาคะ เน้นการทำลายอวิชชาหรืออวิชชาเป็นหลักปฏิบัติซึ่งมีแนวคิดในการปฏิบัติพอจะสรุปโดยภาพรวมกล่าวคือนับตั้งแต่การบำเพ็ญบุญ การบูชาขันธ์หรือ พิธีกรรมต่าง ๆ ในคัมภีร์พระเวท เช่นวิธีการปฏิบัติจะต้องศึกษาพระเวทและเวทาคะทั้งหลาย การสละกามทั้งปวง ให้สิ้นไม่ว่ากรณีใดพึงทำให้ปลอดจากโทษทั้งปวงและแน่วแน่อยู่ในพรหม แต่มีวิธีการที่น่าสนใจใน ๔ วิธีซึ่งค่อนข้างเป็นหลักสากลซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วว่าน่าจะเป็นจุดยืนในแนวคิดนี้ได้เพราะเป็นการมองความเป็นจริงบนพื้นฐานของปัญญา แม้จะต้องอิงพระพรหมอยู่ตลอดเวลาที่ตามพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. มองให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่จริงกับสิ่งไม่จริง แสดงว่าให้ใช้ปัญญาแยกแยะด้วยเหตุด้วยผล จะต้องมองให้เห็นตามความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรจริง กล่าวคือไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอนมิเกิดขึ้นแล้วสลายไปตามเหตุปัจจัย แต่ทรรศนะเวทาคะบอกว่าเป็นพรหมสิ่งอื่น ๆ ไม่มีอะไรจริง

๒. ต้องงดเว้นโดยไม่หวังผลในการกระทำทั้งปวงทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แสดงว่าวิธีการอื่น ๆ เช่นการบูชาขันธ์กรรมต่าง ๆ ก็ไม่มีประโยชน์อันใดหรืออาจจะเป็นเปลือกนอกของแก่นแท้ทางแนวคิดเวทาคะเพราะไม่ให้หวังผลการกระทำ

๓. ทำจิตใจมุ่งไปสู่พระพรหมอย่างเดียวโดยไม่คำนึงว่า จะเย็น จะร้อน รวมไปถึงความสุขและความทุกข์ โดยชี้ไปว่าสิ่งเหล่านี้ไม่แตกต่างกันกล่าวคือ อดทน อดกลั้นในสิ่งสมมุติทั้งหลายนั่นเอง

๔. ตั้งความปรารถนาให้สูงยิ่งที่จะหลุดพ้นจากตัวของตัวเอง และกลืนเข้าไปในพรหมอันเป็นขั้นสุดท้าย แม้จะมีวิธีการอื่น ๆ อีกเป้าหมายแนวคิดนี้ ก็คือจะต้องหาทางเข้าถึงพระพรหมให้ได้ เพราะพระพรหมเป็นเป้าหมายสูงสุดในปรัชญาแบบนี้

แนวคิดวิธีการปรัชญานายะมี ๓ วิธีซึ่งเป็นการใช้ปัญญาให้รู้เท่าทันจิตหรือ ชีวามันของตนเองเป็นสภาวะอมตะมีความสำคัญเหนือสิ่งใด ๆ อาจจะมีทรรศนะว่าชีวามันโดยความเป็นจริงแล้วก็คือเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของพระเป็นเจ้า วิธีการมีอยู่ ๓ ขั้นดังนี้

๑. ให้เรียนรู้ลักษณะอันแท้จริงของชีวามันจากคัมภีร์พระเวทเพราะทรรศนะนี้ให้ความสำคัญต่อคัมภีร์พระเวทถือกันว่าเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดไม่มีข้อผิดพลาดโดยประการทั้งปวง แสดงให้เห็นว่านายยะเชื่อว่าพระเจ้าสร้างคัมภีร์ซึ่งแตกต่างจากทรรศนะของมีมangsaที่ปฏิเสธว่าพระเวทมิได้สร้างมาจากเทพเจ้า

๒. ให้คิดใคร่ครวญไตร่ตรองตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาด้วยเหตุด้วยผล อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการพิจารณาโดยแยกคายแยกผลด้วยใจตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย

๓. ให้เข้าสมาธิเพ่งพิจารณาให้เป็นลักษณะแท้ของอาตมัน ซึ่งจะทำให้แยกตัวออกจากสิ่งที่ไม่ใช่อาตมัน สมาธิของนายน่าจะเป็นหลักปฏิบัติอันเดียวกันกับหลักโยคะปฏิบัติเพราะใช้ได้กับกลุ่มอาสติกะทุกสำนักแต่ไม่ได้กล่าวไว้ในหลักการของปรัชญาระบบนี้

แนวคิดและวิธีการของปรัชญาไวเคษิกะ กล่าวไว้ไม่มากนักเหมือนปรัชญาระบบอื่น กล่าวเพียงแต่ว่าชีวิตมันจะต้องหยุดกระทำกรรม เมื่อหยุดกระทำกรรมผลของกรรมใหม่ก็จะไม่มี ส่วนผลของกรรมเก่าก็จะค่อย ๆ หดสั้นไป ครั้นกรรมเก่าหมดไปและกรรมใหม่ก็จะไม่มีเพิ่มขึ้น ชีวิตมันก็จะสลัดตนเองออกจากบ่วงแห่งร่างกายและจิตเกิดความรู้แจ้งในธรรมชาติของตนเองว่าเป็นสิ่งบริสุทธิ์ เทียงแท้ันรันครก็เกิดขึ้นในจิตดังกล่าวชีวิตมันก็จะเข้าถึงโมกษะ

พรรณสนะนี้มีข้อสังเกตว่า คุณสมบัติของชีวิตมันกับจิตเป็นสสารบริสุทธิ์ที่ปราศจากสัมปชัญญะไม่มีความรู้ เป็นคุณสมบัติชั่วคราวแล้วความรู้แจ่มแจ้งจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่กล่าวไว้ว่าจะต้องหยุดกระทำเพียงอย่างเดียวคือ กรรม ถ้าหยุดกระทำกรรมดีด้วยแล้วชีวิตมันจะสลัดบ่วงการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างไร

แนวคิดปรัชญาสางขะ ไม่มีภาคปฏิบัติเป็นของตนเองอาศัยหลักการของปรัชญาโยคะในการสร้างปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในประภคติและปุรุษ เมื่อปุรุษรู้แจ้งก็จะเป็นอิสระจากประภคติ วิถีทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นคือ จะต้องปฏิบัติสังกรรมจะต้องมีความรู้ในคัมภีร์พระเวทและต้องปฏิบัติสังกรรมทำสำคัญคือต้องพบปะสังสรรค์กับคนที่มีสังจะและมีความรู้ และจะต้องปฏิบัติโยคะ ขจัดสิ่งที่ไม่จริงออกจากจิตและดวงวิญญาณให้หมด สวคมนต์อ้อนวอนให้พระเป็นเจ้ารักษาคุ่มครองตลอดถึงธรรมต่าง ๆ ไม่ให้เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติ

มีนักปราชญ์ ผู้รู้กล่าวว่าอุดมคติของปรัชญาระบบนี้แนะนำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติโดยไม่คำนึงถึงพระเป็นเจ้าหรือทวยเทพองค์ใด การบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานหรือการเสียสละในทางศาสนาและการประพฤติตามหลักจริยธรรมได้ประโยชน์น้อยกว่าการข่มใจให้เป็นสมาธิเพื่อให้รู้จักแยกแยะสภาวะและวิญญาณ

ผู้วิจัยเห็นว่า ปรัชญาสางขะปฏิเสธพระเป็นเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลกแต่เลียงใช้คำว่าประภคติแทนที่กล่าวถึงพระเป็นเจ้า เพราะใช้หลักการปฏิบัติของปรัชญาโยคะ ในข้อกักติโยคะ เป็นวิธีการหลุดพ้นด้วยความกักติในพระเป็นเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปรัชญาสางขะจึงหลีกเลียงพระเป็นเจ้าไม่ได้

แนวคิดปรัชญาโยคะ มีจุดมุ่งหมายที่จะต้องให้ปุรุชแยกตัวจากประภคติดกลับคือสู่สภาวะบริสุทธิ์โดยมีวิธีการควบคุม กาย วาจา ใจ เพื่อให้ปุรุชเข้าไปสู่โมกษะหรือการหลุดพ้นจากทุกข์ไว้ ๘ ข้อ ซึ่งเป็นหลักโยคะในปรัชญาแบบอื่นเกือบทุกระบบ สามารถนำเอาหลักการนี้ไปใช้ได้ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติสากลโดยทั่วไป ได้แก่ ๑) ยมะ เป็นการสำรวมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ๒) นียมะ เป็นการบำเพ็ญข้อวัตรตามหลักศาสนา ๓) อาสนะ เป็นการควบคุมร่างกายทำอิริยาบถให้ถูกต้อง ๔) ปราณยมะ เป็นการบังคับลมหายใจเข้าออก ๕) ปรัตยาหาระ เป็นการควบคุมอารมณ์หรือการเหนี่ยวรั้งอินทรีย์ ๖) ธาณะ เป็นการเพ่งจิตอยู่ในอารมณ์เดียวให้เกิดพลังทางจิต ๗) ธยานะ เป็นลักษณะของจิตเป็นหนึ่งเดียวเป็นเอกภาพเหมือนการเข้าฌาน ๘) สมาริ เป็นภูมิของจิตที่สุญจากความสำนึกในตัวคนโดยเป็นตัวคนที่แท้จริงและเป็นหนึ่งเดียวกับพระเป็นเจ้าโดยการเพ่งสมาธินี้เป็นสิ่งที่สูงสุด

ในบรรดาวิธีการ ๘ ข้อดังกล่าวนี้ผู้รู้หรือนักปราชญ์บางท่านเรียกว่า ราชโยคะ ผู้วิจัยจะขอยกมากล่าวไว้โดยสังเขป บางท่านกล่าวว่าเป็นโยคะอย่างเลิศมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการฝึกจิตเป็นสำคัญกล่าวเฉพาะที่สำคัญคือ ๑) กรรมโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นโดยการกระทำตามหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง ๒) ภักติโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นโดยภักดีต่อพระเป็นเจ้า ๓) ชญาณโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นโดยการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง ๔) มंत्रะโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นโดยอาศัยมนต์เพื่อสวดอ้อนวอนสรรเสริญเทพเจ้า ๕) ลยโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นอาศัยความรู้ในจักร กล่าวคือศูนย์รวมอำนาจจิตในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ๖) หฐโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นด้วยการฝึกฝนทางร่างกาย ๗) ราชโยคะ วิธีแห่งความหลุดพ้นด้วยการฝึกฝนทางฝ่ายจิต โยคะ ๓ อย่างแรกคือ กรรมโยคะ ภักติโยคะ และชญาณโยคะเป็นส่วนสำคัญแห่งหลักธรรมในภควัทคีตา ส่วนโยคะ ๔ หลัง คือ มंत्रะโยคะ ลยโยคะ หฐโยคะ และราชโยคะ เป็นหลักใหญ่ในลัทธิตันตระ

มีผู้รู้กล่าวว่า หฐะโยคะเป็นโยคะที่เกิดขึ้นภายหลังแบบอื่น ๆ ที่รู้จักกันแพร่หลายในโลกสมัยปัจจุบัน หมายถึงหฐะโยคะนี้คนจำนวนมากนำเอาหฐะโยคะไปฝึกหัดมิใช่ประโยชน์ทางศาสนาหรือแนวคำสอน แต่มุ่งประโยชน์ในทางอื่น เช่น การบริหารทรวดทรง ส่งเสริมสุขภาพพลานามัย ควบคุมจิตทำจิตใจให้ปลอดโปร่งและใช้รักษาโรคภัยบางอย่าง เป็นต้น กล่าวโดยสรุปผู้บำเพ็ญโยคะ (โยคี) โดยทั่วไปมุ่งหวังผลต่างกัน ๒ ประการคือ

๑. เพื่อบรรลุโมกษะอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในหลักคำสอน
๒. เพื่อพลังอำนาจทางจิตเป็นพิเศษตั้งแต่พลังทางสุขภาพขึ้นไปจนถึงความมีอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ซึ่งในสมัยปัจจุบันก็ยังมีเชนกรณีไสยาบา เป็นต้น

๔.๕ วิเคราะห์เปรียบเทียบสถานะหลังการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

แนวคิดปรัชญาพระเวท ด้านการหลุดพ้นหรือการรู้แจ้งตนแล้วเข้าถึงโมกษะ เป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์ทั้งตนเองและสังคม ถ้าหากบุคคลปฏิบัติได้ก็จะก่อประโยชน์ให้กับ โลกและสังคมโลกได้อย่างมากมายมหาศาล แต่การที่จะนำเอาอามันเข้าไปรวมกับพรหมันได้ก็จะ ผ่านทางชญาณโยคะคือทางแห่งความรู้ ถ้าหากฝ่ายที่ไม่ได้ศึกษาคัมภีร์เลยจะไม่สามารถเข้าถึง ความหลุดพ้นแล้ววาระด่ำเช่นศูทร ไม่ได้รู้เรื่องคัมภีร์จะมีโอกาสหลุดพ้นได้อย่างไร แม้แต่ ฤคโยคะเป็นทางสายเดียวคือการจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าก็ยังไม่บอกถึงแนวคิดที่อาจเป็นไปได้ว่า จะต้องภักดีต่อชั้นปกครองไม่ให้คิดนอกกลุ่มนอกทาง กรณีผู้หลุดพ้นแล้วยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องทำงาน เพื่องานโดยไม่หวังผลตอบแทนทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมถือว่าเป็นสิ่งที่ดี

สิ่งสำคัญที่สุด คือคนที่เข้าถึงโมกษะแล้วจะอุทิศชีวิตทั้งชีวิตเพื่อรับใช้ชาวโลก ซึ่งเป็นคำกล่าวที่อาจจะเกินเลยไปบ้างในความเป็นจริงของชีวิตจะมีชีวิตที่ปฏิบัติได้เช่นนั้นจริง ๆ

แนวคิดปรัชญาอุปนิษัต หลังจากการหลุดพ้นก็คือ สภาพที่อามันเข้าร่วมเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกับ พรหมันและไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกในโลกนี้ แต่ในทรรศนะของนักปรัชญา ร่วมสมัยได้วิเคราะห์วิจารณ์ไว้หลากหลายทรรศนะ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะนำมาเสนอได้ เพราะเป็น แนวคิดใหม่กรณีแนววิเคราะห์ของ **ท่านรพินทรนาถ ฐากูร** ท่านเห็นว่าโมกษะคือสภาพแห่งชีวิต ที่เป็นเทพบนโลกใบนี้ แม้มีผู้ถามว่าอามันที่เข้าถึงโมกษะแล้วไปอยู่ที่โลกไหนท่านตอบว่าไม่มี โลกอื่น อามันที่เข้าถึงโมกษะแล้วจะเข้าร่วมกับพรหมบนโลกใบนี้ โดยการอุทิศกายและใจทำงาน เพื่อพระเป็นเจ้าโดยมิหวังผลตอบแทน^๕

ทรรศนะเกี่ยวกับโมกษะ **ท่านมหาตมคานธี**ว่า คือความไม่ยึดมั่นถือถือคือความหลุดพ้น ความไม่ยึดมั่นไม่ถือมั่นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบก็คือจะเกิดขึ้นได้ด้วยการเอาความสุขและ ความทุกข์ ถือเอามิตรและศัตรู ถือเอาของเราและของเขาว่าสภาพเหมือนกันด้วยการมองโลกด้วย สายตาของผู้สงบจึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของความไม่ยึดมั่นถือถือ^๖ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการปล่อยวาง นั้นเองแต่การปล่อยวางในทรรศนะของปรัชญาฮินดู มีเงื่อนไขคือ จะเข้าร่วมกับพระเป็นเจ้าถึง จะเป็นอันติมัสจะหรือสิ่งสัมบูรณ์

กล่าวโดยสรุปสถานะหลังจากการหลุดพ้นก็คือ ชีวาตมันรู้แจ้งเห็นจริงในสถานะที่ แท้จริงของพรหมันขจัดความเห็นในความแตกต่างระหว่างพรหมันและสิ่งต่าง ๆ เสียได้ประจักษ์ชัด

^๕ Tagore , R.N., The Religion of Man, (London: George Allen & Unwin Ltd., 1949), P.45.

^๖ กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, วาทะกานธี, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๐) , หน้า ๒๐.

ถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวแห่งชีวาตมันและพรหมัน เมื่อนั้นก็จะบรรลุมโภคะหรือความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและดำรงอยู่ในความสุขอันไม่เปลี่ยนชั่ววันรันคร ในทรศนะของผู้วิจัย สภาวะหลังจากการหลุดพ้นในปรัชญาฮินดูทั้งแนวคิดใหม่และแนวคิดเก่าไม่มีความแตกต่าง

โภคะในทรศนะปรัชญามีมางสา ก็มีจุดมุ่งหมายเหมือนกับปรัชญาฮินดูระบบอื่น แต่โภคะในความหมายของมีมางสาคือ สภาวะที่วิญญานหรืออาตมันหลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม และกิเลสซึ่งเป็นเหตุผูกพันอาตมันไว้กับร่างกายให้เวียนว่ายตายเกิด เมื่ออาตมันหลุดพ้นแล้วก็คงสภาพเดิมคือบริสุทธิ์ไม่มีความรู้สึกละใด ๆ ไม่ทุกข์ ไม่สุข กล่าวคืออยู่เหนือสุข – ทุกข์ ซึ่งเป็น สภาวะที่หลุดพ้นแล้วบริสุทธิ์ไปชั่วกาลนิรันคร

อย่างไรก็ตามทรศนะในแนวคิดนี้ ผู้แสวงหาโภคะนี้จะต้องอยู่เหนือบุญเหนือบาป อยู่เหนืออนрк เหนือสวรรค์ แม้จะต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำวันในชีวิตของแต่ละบุคคลก็ถือเพียงว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่เท่านั้นทำอะไรก็ตามทำหน้าที่ของตน และการกระทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ดังกล่าว เป็นการปฏิบัติตามพระเวทโดยถูกต้องสมบูรณ์แล้ว และเป็นเหตุให้บรรลุมโภคะดังกล่าวได้^{๑๑}

ผู้วิจัยขอนำทรศนะนักปราชญาหรือผู้รู้ที่วิเคราะห์ไว้ว่าสำหรับคนที่ได้รับ ประสบการณ์ทางจิตขั้นสูง จะเห็นประจักษ์ว่าอาตมันชั้นต่ำกับอาตมันชั้นสูงเป็นอาตมันเดียวกัน และถ้ารู้ซึ่งลงไปคิดว่าอาตมันนี้เป็นอย่างเดียวกับพระเป็นเจ้า ถือว่ารู้สูงสุดเมื่อรู้ถึงขั้นนี้ท่าน เรียกว่ารู้แจ้งตน (Self - Realization) ผู้รู้แจ้งตนอย่างนี้ถือว่าเข้าถึงโภคะหรือความหลุดพ้น แล้วแต่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้เป็นชีวิตสมบูรณ์แบบ คือเปลี่ยนสภาพเป็นเทพในร่างมนุษย์กลายเป็น อภิมนุษย์^{๑๒} (Superman) ผู้ไม่มีกิเลสตัณหาไม่มีอุปาทาน มีใจกว้างทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

ทรศนะของผู้วิจัยเห็นว่าอภิมนุษย์ ก็อาจจะเปรียบได้กับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อชาวโลก เพื่อเพื่อนมนุษย์ กรณีพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนา มหาวิระในศาสนาเซน หรือเยซูใน ศาสนาคริสต์ หรือใครก็ตามที่เกี่ยวข้องเพื่อเพื่อนมนุษย์โดยแท้จริงก็คือ อภิมนุษย์ดังที่กล่าวไว้

แนวคิดปรัชญาเวทานตะนี้ มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่พระพรหมหลังจากชีวาตมันขจัดอวิทยา และอกุศลกรรมให้หมดไปแล้วโดยความรู้ชอบกระทำชอบ ความรู้ในทรศนะนี้ก็คือการเข้าถึง โภคะผู้ที่เข้าถึงโภคะแล้วจะภักดีต่อพระเจ้าอย่างสูงสุดโดยการมอบกายถวายชีวิตทั้งหมดแก่ พระเจ้า มีความจงรักภักดีอย่างมั่นคงและระลึกถึงพระเจ้าอยู่ตลอดเวลากล่าวง่าย ๆ ก็คือการเข้าถึง พรหมแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้า

^{๑๑} บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ** (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๓.

^{๑๒} อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, หน้า ๑๕๘.

ผู้วิจัยเห็นว่าโมกษะของปรัชญาระบบนี้ กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นมากกว่ากล่าวถึงสภาวะในกรณีปรัชญาระบบอื่น ผู้เข้าถึงโมกษะของเวทาคะแล้วจะอยู่เหนือสุขเหนือทุกข์เป็นต้นส่วนกรณี โมกษะหมายถึงการรู้แจ้งของชีวิตมันเกี่ยวกับสภาพแท้จริงของคนว่าเป็นส่วนประกอบแห่งร่างกายของพระเจ้า ผู้วิจัยมองทรรศนะนี้ในแง่ของความรู้หรือมีปัญญาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงคือ วิญญาณแท้ของตัวเองนั่นคือเป็นส่วนของวิญญาณพระเป็นเจ้าเช่นกันหลังจากการทำลายอำนาจของกรรมให้หมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิง อันเป็นเหตุให้ชีวิตมันมีความบริสุทธิ์อยู่ภายใน

ที่สำคัญคือทำให้ได้รับความกรุณาจากพระเจ้า ซึ่งพระองค์จะทรงดลบันดาลให้เกิดความรู้แจ้งเกี่ยวกับพระองค์คอยบริการรับใช้พระเจ้าอยู่ตลอดเวลา แนวคิดนี้มีทรรศนะคล้ายคลึงกับปรัชญาภควัทยา ที่กล่าวว่าผู้มีปัญญารู้แจ้งนับเป็นผู้ประเสริฐ บุคคลประเภทนี้เป็นผู้อุทิศตัวต่อเราเพียงหนึ่งเดียวและเพราะความภักดีต่อเราเขาจึงปฏิบัติโยคะธรรมสมาธิเสมอไม่ให้อาตมาเราไปรดปรานคนประเภทนี้มากกว่าใครอื่นในโลก สรุปได้ว่าการรู้แจ้งพระเป็นเจ้าก็คือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั่นเอง

แนวคิดปรัชญานายะ กล่าวไว้ว่าผู้ที่ศึกษาคัมภีร์พระเวทโดยเคารพปฏิบัติตามหลักสมาธิในหลักโยคะแล้วรู้แจ้งในอาตมันเข้าสู่โมกษะคือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นสภาวะที่จิตมีอิสระสมบูรณ์อยู่เหนือความยินดียินร้ายตลอดทั้งบุญและบาปทั้งหลายแต่ผู้ที่หลุดพ้นแล้วจะภักดีต่อพระเป็นเจ้าไปตลอด แต่มีข้อสังเกตของของนายะซึ่งกล่าวว่าผู้ใดจะเข้าถึงโมกษะได้หรือไม่ นั่น ขึ้นอยู่กับพระเจ้า ถ้าพระเจ้าทรงโปรดก็เข้าถึงโมกษะได้แต่ถ้าไม่ทรงโปรดก็เข้าไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าปรัชญาระบบนี้เน้นคุณค่าของพระเจ้ามากกว่าการปฏิบัติ ถ้าพระเจ้าไม่โปรดใครหรือผู้ใดผู้หนึ่งคน ๆ นั่นก็หมดโอกาสบรรลุโมกษะและจะปฏิบัติสมาธิไปทำไมรอให้พระเจ้าทรงโปรดไม่ดีกว่าหรือ

ทรรศนะผู้วิจัยเห็นว่านายะให้ความสำคัญคัมภีร์พระเวทและพระเป็นเจ้ามากเกินไปจึงลืมนึกถึงข้อเท็จจริงบางประการที่กล่าวไว้ในหลักการปฏิบัติ โดยเชื่อว่าพระเป็นเจ้าเท่านั้นเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้าง ผู้พิทักษ์ และผู้ทำลายโลกจึงเน้นความภักดีแต่เพียงด้านเดียวโดยไม่มองการพัฒนาทางด้านจิตเลยตลอดจนถึงวิธีการอื่นที่ไร้ความหมาย เช่นเดียวกัน

แนวคิดในปรัชญาไวเศิกะนี้ มีทรรศนะโมกษะคือภูมิที่อยู่ของที่หลุดพ้นจากกิเลสสภาวะของผู้ที่หลุดพ้นจะอยู่เหนือบุญและบาปพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและหลุดพ้นจากสังสารวัฏไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป กล่าวคือชีวิตมันสลัดพ้นจากบ่วงร่างกายและจิตใจตลอดจนถึงคุณสมบัติชนิดต่าง ๆ ก็จะหมดไปจากชีวิตมัน ชีวิตมันก็จะมีความบริสุทธิ์ ผ่องใส สะอาดสงบ ตลอดไปหรือตลอดนิรันดร

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวคิดปรัชญาสาขขยะ กล่าวว่าเมื่อวิญญูณรู้แจ้งตนและเป็นอิสระจากกิเลสแล้วปุรุชสามารถปลดเปลื้องตนเองออกมาอยู่อย่างอิสระจากประภคติแล้วสามารถเข้าใจในสภาพที่แท้จริงของตนวิญญูณก็บริสุทธีอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงทั้ง บุญ – บาป ดี – ชั่ว ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวทรรศนะของปรัชญาสาขขยะกล่าวว่าผู้ที่บรรลุได้จะต้องมีวิเวกญูณ ถึงจะทำลายภพทำลายชาติได้และไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก การหลุดพ้นนั้นกล่าวไว้ ๒ ประเด็น คือ การหลุดพ้นแล้วโดยเด็ดขาดแต่ยังมีชีวิตอยู่เหมือนบุคคลทั่วไปเรียกว่า ชีวันมุกติ ส่วนการหลุดพ้นแล้วและสิ้นชีพเป็นการหลุดพ้นโดยสมบูรณ์เรียกว่า วิเทหมุกติ สภาวะทั้งสองอย่างนี้เป็นสภาวะแห่งโมกษะ

แนวคิดปรัชญาโยคะ กล่าวว่าเมื่อปุรุชมีวิเวกญูณสามารถแยกแยะตัวเองได้แล้วกล่าวคือรู้แจ้งแล้วว่าตัวตนไม่ใช่ประภคติไม่ใช่จิต ปุรุชก็แยกตัวเป็นอิสระกลับคือสู่สภาวะที่บริสุทธีของตนตามเดิมหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวงซึ่งปรัชญาโยคะถือว่า เข้าถึงโมกษะโดยสมบูรณ์เป็นหลักการเข้าถึงความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ทรรศนะของปรัชญาโยคะจากการมีอยู่ของพระเป็นเจ้ามีประโยชน์เพียงอย่างเดียวก็คือ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง การภักดีต่อพระเป็นเจ้าจะได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรมและเข้าถึงโมกษะได้ง่ายขึ้นโดยอาศัยพระองค์ช่วยจัดปัดเป่าอุปสรรคต่าง ๆ ให้หมดไปเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับปรัชญาวางขยะพระเป็นเจ้าจะมีหรือไม่ ไม่มีความหมายในทางปฏิบัติของสาขขยะมีนักปราชญ์กล่าวว่าปรัชญาโยคะกับสาขขยะเปรียบได้กับเหรียญซึ่งอยู่ในเหรียญเดียวกันแต่อยู่คนละด้านกันเท่านั้น

สรุปลวิวัฒนาการของสังสารวัฏ เริ่มต้นมาจากคำสอนของพระเวทโดยเชื่อว่าพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้าง ส่วนปรัชญาอุปนิษัตได้ขยายความเรื่องวิวัฒนาการ ของพรหมมันและอาดมันเชื่อมโยงมาถึงหลักการปฏิบัติและวิธีการหลุดพ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่โมกษะ จากแนวคิดทั้งปรัชญาพระเวทและอุปนิษัตจึงเป็นบ่อเกิดปรัชญาอีกหกสำนักได้แก่ มีมังสา เวทานตะ นยายะ ไวเศยิกะ สาขขยะ และโยคะ มีความเห็นสอดคล้อง ชัดแย้งมีข้อแตกต่างในหลายประเด็น เช่น ในเรื่องพระเป็นเจ้าทั้งเชื่อว่ามีและไม่มี ตลอดจนถึงการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงซึ่งโมกษะ แต่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นจากสังสารวัฏเช่นเดียวกันทุกระบบ

หลักสูตรเป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

การศึกษาแนวคิดในปรัชญาฮินดู ซึ่งเป็นปรัชญาอินเดียสายอัสติกะ (Orthodox) ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นระบบเก่าแก่ดั้งเดิมซึ่งเป็นบ่อเกิดลัทธิในทางศาสนาในยุคต่อมาเป็นลำดับ เพราะเกิดจากการขัดแย้งทางแนวคิดและการใช้เหตุผลหักล้างเพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงทางฝ่ายตนและชี้ให้เห็นความจริงแท้ในลัทธิและความเชื่อของตนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แต่ถ้าหากกล่าวถึงปรัชญาอินเดียอย่างเดียวก็น่าจะกล่าวถึงปรัชญาสองระบบกล่าวคือ ระบบปรัชญาที่ยอมรับนับถือและเชื่อถือความมียู่ของพระเจ้าว่าพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดซึ่งจัดเป็นฝ่ายเทวนิยม ส่วนระบบปรัชญาที่ปฏิเสธพระเจ้าปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของกัมภีร์พระเวท ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับสายอัสติกะแต่ก็ได้รับอิทธิพลแนวคิดโดยอ้อมจัดเป็นฝ่ายอเทวนิยม

ผู้วิจัยได้ศึกษาปรัชญาสายอัสติกะ เป็นระบบปรัชญาพราหมณ์ – ฮินดู อันประกอบไปด้วย ๘ ระบบ ได้แก่ ปรัชญายุคพระเวท ปรัชญาอุปนิษัท รวมอีก ๖ สำนักที่สำคัญได้แก่ ปรัชญามีมangsa ปรัชญาเวทานตะ ปรัชญานายะ ปรัชญาไวเศษิกะ ปรัชญาสาขยยะและปรัชญาโยคะ ในบรรดาปรัชญา ๖ สำนักดังกล่าวได้วิวัฒนาการและพัฒนาแนวคิดมาจากยุคพระเวทและยุคอุปนิษัท นอกจากได้รับอิทธิพลมาจากระบบปรัชญาดั้งเดิมแล้วยังได้รับอิทธิพลแนวคิดจากฝ่ายนาสติกะอีกสายหนึ่งได้แก่ ปรัชญาพุทธ ปรัชญาเซน ปรัชญาจรวาก เป็นต้น ซึ่งสามารถมองเห็นแนวคิดทั้งหลายมีทั้งปฏิเสธ ขัดแย้ง คล้ายกันหรือเหมือนกัน แตกต่างกันในบางด้าน หักล้างกันในบางสำนักกรณีเวทานตะแตกเป็นสองสายมี ปรัชญาทไวตะเวทานตะของสังกรจารย์ ปรัชญาวิศิษตะทไวตะเวทานตะของรามานุชะ เพราะเกิดจากการตีความหรือมองต่างมุมหรือมองต่างแง่ในทรรณะของตนจึงมีความหลากหลายในแนวความคิด

จากการศึกษาวิจัยในปรัชญาาระบบดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจะได้สรุปโดยภาพรวมทั้งหมดซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ๑) ยุคปรัชญาพระเวทและปรัชญาอุปนิษัท ๒) ยุคปรัชญาทั้ง ๖ สำนัก ซึ่งเป็นระบบที่เกิดในยุคหลังมีวิวัฒนาการและพัฒนากลายเป็นศาสนาฮินดูในปัจจุบัน

๑. ปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท

ความเชื่อดั้งเดิมบูชาโลกธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมไปถึงต้นไม้ ภูเขา เป็นต้น มีลักษณะเป็นวิญญาณนิยมต่อมาได้พัฒนาการทางแนวคิดขึ้นจากวิญญาณได้รับการยกย่อง

ให้เป็นเทพเจ้าจากเทพเจ้าได้พัฒนาการมาเป็นพระเจ้า พระเจ้าจากองค์เดียวพัฒนาการเป็นหลายองค์กล่าวโดยรวมก็คือ พระเป็นเจ้าเป็นหลักการอันเดียวกันในปรัชญาทั้งสองระบบนี้ และยังเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกสร้างสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ รวมไปถึงการแตกสลายทั้งฝ่ายวัตถุและวิญญาณเกิดขึ้นแตกสลาย การดำรงอยู่และการกลับมาของสรรพสิ่งล้วนเกิดจากพระเป็นเจ้า คือพรหมมัน แม้ปรัชญาอุปนิษัทจะสมมติบัญญัติออกมาเป็นอาตมันก็ดี พรหมมันก็ดีและถึงขั้นแบ่งเป็นอปรพรหม กับปรพรหม ก็ตามก็ยังเป็นชนิดเดียวกันกับพระเป็นเจ้าอยู่นั่นเอง

๒. ปรัชญายุคทั้ง ๖ สำนัก ในบรรดาแนวคิด ๖ สำนักนี้ต่างก็ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาพระเวทและอุปนิษัทด้วยกันแทบทั้งสิ้น แต่มีบางด้านที่ไม่เห็นด้วยเช่นในเรื่องพระเป็นเจ้า ผู้วิจัยจะได้แบ่งกลุ่มที่เป็นฝ่ายปฏิเสธคัมภีร์พระเวทว่ามาจากพระเจ้าหรือปฏิเสธพระเจ้าสร้างโลกอันได้แก่ ปรัชญามีมangsaเชื่อในความจริงของโลกภายนอกโดยปฏิเสธพระเจ้าสร้างโลก แต่เชื่อในคัมภีร์ที่เน้นพิธีกรรมและกล่าวถึงธรรมคือหน้าที่ของมนุษย์ ปรัชญาเวทานตะปฏิเสธพระเป็นเจ้าแบบนิมนวลคือ สร้างโลกเป็นเพียงลีลาของพระเป็นเจ้า ปรัชญาสาขงขะปฏิเสธโดยสิ้นเชิงกล่าวคือไม่เชื่อพระเจ้าสร้างโลกแต่ใช้คำว่าประภคิตแทนการเกิดขึ้นของโลก ส่วนอีก ๓ ระบบคือ ปรัชญาอนายะ ปรัชญาไวเศมิกะ และปรัชญาโยคะ เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและการทำลายโลกนามอัสวรบ้างพระมเหศวรบ้าง แต่ที่แปลกก็คือได้อธิบายทฤษฎีปรมาณูของโลกธาตุเป็นความก้าวหน้าทางแนวคิดแต่ก็ขึ้นอยู่กับพระเจ้าซึ่งเป็นแนวคิดเดิม มีปรัชญาโยคะเท่านั้นที่มุ่งเน้นในภาคปฏิบัติระบบเดียว

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยในแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดูก็ได้พบหลักความเชื่อทั้งที่เป็นสิ่งสูงสุดและปฏิเสธโดยตรงและโดยอ้อมหรือมีเบื้องหน้าเบื้องหลังของสาเหตุการเกิดสรรพสิ่งในโลกนี้ก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ามีความเชื่อที่สำคัญดังนี้

๑. เชื่อว่าพรหมันหรือพระพรหมเป็นสัจธรรมสูงสุดไม่มีรูปแต่เบ็จะสร้างโลกก็ สำแดงเป็น ๓ รูปที่เรียกกันว่า ตรีมูรติ คือพระพรหมผู้สร้าง พระวิษณุหรือพระนารายณ์ผู้รักษา และพระศิวะ ปรัชญาบางระบบให้นามว่าอัสวรบ้าง มเหศวรบ้างเป็นผู้ทำลาย

๒. เชื่อว่ามีกฎธรรมชาติ เรียกว่า ฤตะ ทำหน้าที่ควบคุมความเป็นระเบียบของโลกทำให้ปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ มีขึ้นและเสื่อมสลายไปอย่างมีระเบียบทำให้มนุษย์ สัตว์และพืชอุบัติขึ้น และดับสลายไปในลักษณะเป็นระบบระเบียบ มีเหตุและมีผลในการรักษาคุณภาพของโลกไว้ แต่กฎนี้เป็นเพียงกฎธรรมชาติ ไม่มีพุทธปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผลรู้กฎเกณฑ์ธรรมชาติจึงต้องมีเทพเจ้าหรือพระเป็นเจ้าสูงสุดเป็นผู้บันดาลและควบคุมอยู่

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. เชื่อว่าคัมภีร์พระเวทเป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง เทียงแท้แน่นอนเป็นนิรันดรไม่ผันแปรเป็นอื่นไม่ว่าในกาลเทศะใด ๆ เพราะพระเวท คือสัจธรรมที่เปิดเผยตัวเองให้ปรากฏแก่ฤาษีผู้ได้ฌาน และท่านได้นำออกเปิดเผยแก่ผู้อื่นตามที่ได้เห็น ได้รู้ โดยไม่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น คัมภีร์พระเวทจึงเป็นศรุตี คือที่ฤาษีได้สดับมาเองโดยปัญญาที่รู้แจ้งแล้วไม่ใช่ผลงานทั้งของมนุษย์และของเทพเจ้าและเชื่อว่าเป็นอมตะธรรม นิยตธรรมและเป็นปรามหรือลมหายใจของพรหม อยู่เหนือปัญญาชั้นเหตุผลของมนุษย์

๔. เชื่อว่าเทพเจ้าทั้งหลายในสมัยพราหมณ์นั้นที่แท้เป็นเพียงชื่อที่บ่งบอกหน้าที่ของเทพเจ้าสูงสุดองค์เดียว คือ พรหมหรือพรหมัน ซึ่งมีลักษณะเป็นวิญญาณอมตะกล่าวคือเกิดเองเป็นเองไม่มีเบื้องต้น ไม่มีเบื้องปลาย เป็นองค์สมบูรณ์ (The Absolute) เป็นบุคลิกพรหมหรืออรุปรหม (Impersonal God) เป็นปรมาตมัน วิญญาณหรืออาตมัน ในมนุษย์เราแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของพรหมันนี้เอง

๕. เชื่อว่าอาตมันหรืออัตตัตวตนที่แท้ของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน จึงมีสภาพเป็นอมตะอย่างเดียวกับพรหมัน แต่ที่ต้องมีทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะไม่รู้แจ้งความจริงเป็นอวิทยาหรืออวิชชา อาตมันจึงออกจากร่างเก่าไปเกิดในร่างใหม่เรื่อยไปจนกว่าจะรู้แจ้งตนเมื่อรู้แจ้งตนก็ดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เพราะการรู้แจ้งตนทำให้บรรลุมฤกษะ คือกลับเข้าสู่พรหมโลกไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

๖. เชื่อว่าวิธีการปฏิบัติให้เข้าถึงพรหมโลกเรียกว่า ชญานโยคะ คือ การบำเพ็ญสมาธิ เพื่อให้เกิดญาณ หรือความรู้แจ้งตน หมายถึง รู้แจ้งสภาพอันแท้จริงของอาตมัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏในปรัชญาฮินดูใน ๘ ระบบ ผู้วิจัยพบว่าปรัชญาฮินดูทุกระบบที่ได้ศึกษาวิจัย เป็นแนวคิดที่มีความหลากหลายน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ มีทั้งเทวนิยม (เชื่อในความมีอยู่ของพระเจ้า) อเทวนิยม (ปฏิเสธพระเจ้ากรณีสาขายะ) เป็นฝ่ายทวินิยมเชิงสังนิยม (Realistic Dualism) เพราะกล่าวถึงสัจภาวะ ๒ อย่างคือ ปुरुษะกับประกฤติ ว่าเป็นมูลเหตุของสรรพสิ่งในโลกและยังมีพหุปรมาณุนิยม (เชื่อในความมีอยู่ของปรมาณูแห่งธาตุต่าง ๆ มีจำนวนมากมาย) ส่วนด้านอื่นมีแนวคิดเป็นตรรกสังนิยม (การแสวงหาความจริงตามหลักการแห่งเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา) รวมไปถึงสังนิยม (การแสวงหาความจริงอย่างแท้จริงที่มีเหตุมีผล) กรณีปรัชญานายะและไวเศยิกะ ซึ่งรวมไปถึงทฤษฎีความรู้และภาคปฏิบัติเป็นฝ่ายจิตนิยม มีปรัชญาโยคะเป็นต้น ข้อดีของปรัชญาฮินดูในทุกระบบที่ผู้วิจัยได้

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษามาดังกล่าวนี้ก็คือ การยอมรับในเชิงวิจารณ์กล่าวคือ สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้เพื่อให้ได้ข้อสรุปของสิ่งนั้น ๆ ในหลักการแสวงหาและค้นหาความจริงสูงสุดจึงเกิดแนวความคิดหลากหลายขึ้น และที่สำคัญความมีใจกว้างสามารถที่จะขบคิดพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่มีข้อแตกต่างและยอมรับฟังรับทราบเป็นการเปิดใจกว้างขวางมาก จึงเป็นเหตุนำไปสู่การเกิดปรัชญาอื่น ๆ ขึ้นมากมายหลายแขนง เช่น อภิปรัชญา มีเรื่องโลก เรื่องจิตวิญญาณและเรื่องพระเจ้าด้านญาณวิทยาเป็นบ่อเกิดความรู้ ส่วนคุณวิทยาเป็นคุณค่าหรืออุดมคติแห่งชีวิตทั้งหลายได้แก่ จริยศาสตร์ ตรรกวิทยา สุนทรียศาสตร์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบ่อเกิดทางปรัชญาอย่างแท้จริง

ส่วนข้อที่อยู่ในปรัชญาฮินดูก็คือ ในปรัชญายุคหลังโดยมากเป็นทรรศนะของ ๖ สำนักเป็นส่วนใหญ่ ที่มีแนวคิดไม่เป็นของตัวเองโดยการนำเอาแนวคิดอื่น ๆ มาผสมผสานแนวคิดคำสอนทำให้เกิดความยุ่งยากและสับสนยากแก่คนธรรมดาจะเข้าใจได้ง่าย ๆ เพราะอธิบายคนละชั่วกรณีปรัชญาขงขะและไวเศมิกะ นำเอาทฤษฎีปรมาณูมาอธิบายแต่กลายเป็นเรื่องพระเจ้ากรณีสาขขะกับโยคะ ปรัชญาสาขขะปฏิเสธพระเจ้าแต่ใช้หลักการปฏิบัติจากปรัชญาโยคะที่เชื่อในพระเจ้าจึงกล่าวได้ว่าจัดเป็นข้อถ้อยของปรัชญาในระบบ ๖ สำนัก ดังกล่าวต่างก็มีข้อผิดพลาดด้วยกันไม่นับแนวคิดความขัดแย้งของ ศังกราจารย์ กับรามานุชะในปรัชญาเวทาคะ แต่ที่น่าแปลกที่สุดก็คือใช้หลักการร่วมกันได้ในทุกระบบคือโยคะเป็นสากลเข้าได้กับปรัชญาอื่น ๆ ได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาทั้งหมดนั้น ปรัชญาฮินดูน่าสนใจอย่างยิ่งมีเนื้อหาครอบคลุมมากมายทั้งแนวคิดด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านใดมีความสงสัยใคร่รู้ข้อเท็จจริงแล้วขอเสนอแนะในการค้นคว้าได้ดังนี้

๑. การศึกษาปรัชญาเวทาคะที่มีข้อขัดแย้งระหว่างท่านศังกราจารย์กับท่านรามานุชะ
๒. การศึกษาเรื่องปุรุชะกับประกฤติเกี่ยวข้องกับจิตอย่างไร ขัดแย้งและสอดคล้องกันอย่างไรในปรัชญา สาขขะและปรัชญาโยคะ
๓. การศึกษาญาณวิทยาในปรัชญาทั้ง ๖ สำนักมีบ่อเกิดความรู้มาจากอะไรบ้าง
๔. การศึกษาเปรียบเทียบสังสารวัฏในปรัชญาฮินดูกับพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

กฤษณะ สังคีตทาน. ภควัด-คีตา แปลฉบับเดิม เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ : สัมคคีสาร, ๒๕๔๑.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรรณา – เรื่องอุไร กุศลาสัย. วาทะคานธี. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๐.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดและลัทธิประเพณีอินเดีย. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๑๔.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๑๘.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาตะวันออก. กรุงเทพฯ : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๖.

_____ . ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๕.

ธนู แก้วโอภาส. ปรัชญา - ศาสนาตะวันออก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

บุญมี แทนแก้ว. ปรัชญาฝ่ายบูรพาทิศ. กรุงเทพฯ : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๔๕.

_____ . และคณะ. ปรัชญา ๑๐๑ – ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๒๘.

ประทีป สวาโย. สิบเอ็ดศาสนาโลก. กรุงเทพฯ : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๔๖.

พลตรีเดช ตูลวรรธนะ. เรียนพุทธศาสนาอย่างปัญญาชน เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ฉมศ,
๒๕๒๕.

พิน ดอกบัว. ปวงปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปรัชญาอินเดีย. ธนบุรี : ประยูรวงศ์, ๒๕๔๐.

วิไล เพียรพิจารณา. ประวัติและผลงานของนักปรัชญาอินเดีย. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี
วิทยาลัยการณ, ๒๕๒๘.

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๐.

สมักร บุราราศ. ปรัชญาพราหมณ์สมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖.

_____ . วิชาปรัชญา. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๕.

สุนทร ณ รั้งมี. ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพฯ : อักษรวิทยา, ๒๕๓๗.
- สถิต วงศ์สวรรค์. **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- สุวรรณ เพชรนิล. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘.
- สมภาร พรหมทา. **ภควทคีตา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน)**. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๗.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. **ความเชื่อของมนุษย์กับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- สุมาลี มหาณรงค์ชัย. **ฮินดู-พุทธจุดยืนที่แตกต่างกัน**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.
- _____. **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Chandradhar Sharma. **A Critical survey of Indian Philosophy**. Varanasi : motilal Banarsidass, 1964.
- Jadunath Sinha. **Outline of Indian Philosophy**. Calcutta : Sinha publishing House Private, 1963.
- Mahadeven. T.M.P. **Outline of Hinduism**. 1966.
- Radhakrishnan. **Contemporary Indian Philosophy second edition**. London : George Allen & Unwin Ltd, 1952.
- Ruth. **Introduction of Indian Philosophy**. Op.cit, 1960.
- Satischanda Chatterjee. **An Introduction to Indian Philosophy**. Culcutta : University of culutta, 1968.
- S. Chatterjee and D. Datta. **An Introduction to Indian Philosophy**. 1960.
- Tagore R.N. **The Religion of Man**. London : George Allen & Unwin Ltd, 1949.

ภาคผนวก ประวัติศาสตร์

ศาสนาฮินดู ไม่มีศาสดาจริงจึงเหมือนศาสนาอื่น แต่มีหัวหน้าลัทธิหรือผู้แต่งตำรา ฉะนั้นจะกล่าวถึงผู้แต่งตำรา หรือหัวหน้าลัทธิอื่นๆ แทนเรื่องศาสดาอย่างย่อๆ

๑. วยาสะ ท่านผู้นี้ตามตำนานในคัมภีร์วิษณุปุราณะ เล่ม ๑ กล่าวไว้ว่า เป็นผู้รวบรวม เรียบเรียงคัมภีร์พระเวท คัมภีร์อิติहाสะ และคัมภีร์ปุราณะ

บางท่านถือว่า ท่านผู้นี้เป็นคนเดียวกับ พาทรายณะ ผู้แต่งคัมภีร์เวทานตะด้วย อนึ่งผู้แต่งมหากาพย์ มหาภารตะ ก็ชื่อนาม วยาสะ ด้วย จึงเป็นอันรวมความได้อย่างหนึ่งว่า ท่าน วยาสะ ผู้เป็น ฤๅษีคนสำคัญ มีส่วนแต่งหรือรวบรวมเรียบเรียงคัมภีร์ของศาสนาฮินดูไว้ มากที่สุด ท่านผู้นี้บางตำนานกล่าวไว้มีไชฤๅษีธรรมดา แต่เป็นเทพฤๅษี (divine sage) จึงยากที่จะกำหนดว่าเกิดขึ้นเมื่อวันเดือนปีใดแน่ เพราะตำราหรือคัมภีร์ที่อ้างว่า อยาสะ เป็นผู้แต่งนั้นก็ มีสมัยต่างกันนับด้วยจำนวนพันๆ ปี อีกอย่างหนึ่ง คำว่า “วยาสะ” แปลได้อีกอย่างว่า “ผู้รวบรวม” หรือ “ผู้จัดทำ” ฉะนั้น จึงอาจถือได้ว่า “วยาสะ” อาจเป็นนามแฝงของใครก็ได้ ที่รวบรวมคัมภีร์นั้นๆ ขึ้นเป็นครั้งคราว จึงอาจต่างยุคต่างสมัยกันได้

๒. ไชมินิ ผู้ก่อตั้งลัทธิมีมังสา หรือปุรวามีมังสา สันนิษฐานว่า เกิดระหว่างศตวรรษที่ ๖ ถึงศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตศักราช

๓. โคตมะ หรือเกาตมะ ผู้ก่อตั้งลัทธิินยาสะ สันนิษฐานว่า เกิดประมาณ ๕๕๐ ปี ก่อน คริสตศักราช

๔. พาทรายณะ ผู้ก่อตั้งลัทธิเวทานตะ หรืออุตตรมีมังสา มีผู้กล่าวว่า เป็นคนเดียวกับ วยาสะ เกิดระหว่างศตวรรษที่ ๖ ถึง ศตวรรษที่ ๒ ก่อน ค.ศ. บางท่านก็สันนิษฐานว่า เกิด ระหว่าง ศตวรรษที่ ๕ ถึงศตวรรษที่ ๒ ก่อน คริสตศักราช

๕. กณาทะ ผู้ก่อตั้งลัทธิไวเศยิกะ สันนิษฐานว่า เกิดประมาณ ศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสต ศักราช

๖. กปิละ ผู้ก่อตั้งลัทธิสางขะ สันนิษฐานว่า เกิดในสมัย ศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต ศักราช

๗. ปตัญชลี ผู้ก่อตั้งลัทธิโยคะ สันนิษฐานว่า เกิดในสมัยศตวรรษที่ ๓ หรือ ๔ ก่อน คริสตศักราช

๘. สังกராจารย์ ผู้ก่อตั้งลัทธิอรรถกถา หรือคำอธิบายลัทธิเวทานตะ สันนิษฐานว่า เกิดระหว่าง ค.ศ. ๓๘๘ ถึง ค.ศ. ๘๒๐ แต่เรื่องเล่ากล่าวกันสืบมาว่า ท่านผู้นี้เกิดในสมัย ๒๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งนับว่าห่างไกลกันมาก ท่านผู้นี้แต่งหนังสือไว้มากเรื่องด้วยกัน และถือกันว่าเป็นผู้ตั้งลัทธิ “อัทไวตะ” หรือ “เอกนิยม” คือ นิยมพระเจ้าองค์เดียวขึ้น

๙. รามานุจาจารย์ เกิด ค.ศ. ๑๐๒๗ ถึงชีพ ค.ศ. ๑๑๓๗ ถือกันว่าเป็นคนสำคัญยิ่งของลัทธิไวษณะ และเจ้าของปรัชญา วิเศษญาทไวตะ (เอกนิยมแบบพิเศษ) อันสืบเนื่องมาจากลัทธิเวทานตะ^๑

ยุคของศาสนาฮินดู

ศาสนาฮินดู อาจแบ่งได้เป็น ๔ ยุค ทั้งนี้ตามข้อเขียนของท่าน ส. ราชกฤษณ์ ผู้เป็นอดีตประธานาธิบดีของอินเดีย ในหนังสือ ชุด Indian Philosophy ของท่าน ยุค ทั้ง ๔ นั้น คือ

๑. ยุคพระเวท (Vedic Period) ระหว่าง ๑,๕๐๐ ปี ถึง ๖๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หรือคิดเทียบง่าย ๆ ก็คือ ระหว่างเวลา ๕๐๐ หรือ ๑,๐๐๐ ปีก่อนพุทธศักราชจนเริ่มพุทธศักราช โดยเหตุที่พระเวท ที่ได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า คฤติ นั้น แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ มंत्रะ พราหมณะ อุปนิษัต เพราะฉะนั้น การศึกษาศาสนาฮินดูในยุคพระเวท จึงควรทราบวามंत्रะ หรือ มนต์ นั้น หมายถึง บทสวดสรรเสริญพระเป็นเจ้า เป็นคำฉันท์ มีความเก่าเป็นอันดับแรก พราหมณะ หมายถึงคำร้อยแก้ว อันกล่าวถึงพิธีกรรม และคำอธิบายเกี่ยวกับ พิธีกรรมนั้น มีความเก่ารองลงมาจากมंत्रะ ส่วน อุปนิษัต แปลว่าเข้าไปนั่งใกล้ หมายถึง นั่งใกล้ฟังคำสอนของอาจารย์ เป็นภาคที่ ๓ แห่งพระเวท อันอธิบายถึง ปรัชญา ว่าด้วยสภาพของมนุษย์ และสกลโลก ชีวิตมัน (ตัวตนย่อย) และปรมาตมัน (ตัวตนสากล) เป็นต้น

อนึ่งบางท่านแบ่งพระเวทออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.๑. กรุมกานุฑ (กัณฑ์หรือส่วนอันว่าด้วย กรรม หรือ พิธีกรรม) ได้แก่ มंत्रะ กับ พราหมณ์

๑.๒. ชุญานกานุฑ (กัณฑ์หรือส่วนอันว่าด้วย ญาณ หรือ ความรู้) ได้แก่ อุปนิษัต เมื่อแบ่งอย่างนี้ จะเห็นได้ชัดว่า อุปนิษัต เป็นภาค ปรัชญาของพระเวท

๒. ยุคมหากาพย์ (Epic Period) ระหว่าง ๖๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ถึง ค.ศ. ๒๐๐ หรือคิดเทียบ พ.ศ. ก็ประมาณเริ่ม พ.ศ. ๘๐๐ การเรียกชื่อยุคนี้ว่า “มหากาพย์” เพราะงานที่เด่นใน

^๑ สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, (กรุงเทพฯ : อักษรวิทยา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑๒, ๓๑๕.

ยุคนี้คือ มหาकाพย์รามายณะ และมหาकाพย์ มหาภารตะ ซึ่งแต่ละเรื่องเป็นกวีเรื่องใหญ่และยาวเกี่ยวกับวีรบุรุษ ผู้มีนามกระเดื่อง ทั้งยังแฝงปรัชญาไว้ด้วย โดยเฉพาะมหาภารตะได้มีบางส่วนที่กลายเป็นคัมภีร์ศาสนาอันมีชื่อเสียงของอินเดีย จนกระทั่งปัจจุบันนี้คือ ภควัทคีตา อันแสดงถึงหลักธรรมเรื่อง อาตมัน และพระพรหมไว้ชัดเจน หนังสือเรื่องภควัทคีตาอยู่ในบรรพหนึ่งของมหาภารตะมีนามว่า กิยมบรรพ ในยุคนี้ ซึ่งตรงกับยุคเริ่มต้นแห่งพระพุทธศาสนา ได้มีปรัชญาฮินดูที่เด่นขึ้น ๖ สาขา เรียกว่า ทรรศนะ ๖ เพราะฉะนั้น จึงนับว่าเป็นยุคสำคัญ ทั้งทางมหาकाพย์ทางศาสนา และปรัชญาของฮินดู

๓. ยุคสูตร (Sutra Period) ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐ เป็นต้นมาเป็นยุคที่ได้มีการรวบรวมเรียบเรียงปรัชญา หรือ ทรรศนะ สายต่างๆ อันมีอยู่ในยุคมหาकाพย์ให้เป็นรูปสูตร หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นการย่อความ หรือจับประเด็นสำคัญลงเป็นสูตร เพื่อจำง่าย และเป็นหลักฐาน

๔. ยุคปราชญ์ (Scholastic Period) ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐ เป็นต้นมาเช่นเดียวกันคือ ยุคที่ ๓ ที่ ๔ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ในเรื่องกาลเวลา แต่แยกได้ในเรื่อง ยุคปราชญ์ คือยุคของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงหลายคนที่มีทรรศนะต่างๆ กัน ได้แย้งกัน นามของนักปราชญ์เหล่านั้น เช่น กุมาภิละ สังกระ ศรีชระ รามานุช มัธวะ วาลัสปติ อุทยนะ ภาสกระ ชยันตะ วิชญาณภิกษุ และรฆุนาก มีข้อสังเกตว่านักปราชญ์เหล่านี้ ได้เถียงกันด้วยสำนวนโวหารและตรรกวิทยา มากกว่าเหตุผลที่ยุคสูตรและยุคปราชญ์ มีกำหนดกาลในระยะเดียวกัน ก็คือ นักปราชญ์ที่กล่าวนามมาแล้ว เท่ากับเป็นอรรถกถาจารย์ อธิบายเนื้อความและหลักธรรมในสูตรนั้นๆ ให้ชัดเจนขึ้นกล่าวคือ มีทั้งการย่อหลักธรรมลงเป็นสูตร และการอธิบายสูตรให้ชัดเจน ในระยะเวลาใกล้เคียงกันจนแยกไม่ออกว่า สมัยไหนเกิดก่อนกัน ^๒

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, หน้า ๓๑๖-๓๑๗.

คำอธิบายหมวดคัมภีร์ปรัชญาฮินดู

หมวดคัมภีร์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ โดยมากอ้างอิงตามลำดับของคัมภีร์ที่ปรากฏในตำราทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้รู้ทางประวัติปรัชญาฮินดู ได้เรียบเรียงไว้เป็นหมวดได้ดังนี้
การแบ่งหมวดปรัชญาฮินดูตามลำดับ คัมภีร์

พระเวทแบ่ง ๔ หมวด

๑. ฤคเวท	๒. ยชุรเวท	๓. สามเวท	๔. อถรรพเวท
มี ๑ มंत्रะ ฤคสัณฺหิตา	มี ๒ มंत्रะ - ไตตติรียสัณฺหิตา	มี ๑ มंत्रะ - สามสัณฺหิตา	มี ๑ มंत्रะ อถรรพสัณฺหิตา
มี ๒ พราหมะ - ไอศ	- วาซสเนยสัณฺหิตา	มี ๒ พราหมณะ - เปรัทพราหมณะ	มี ๑ พราหมณะ - โคภพราหมณะ
เรยพราหมณะ -	มี ๒ พราหมณะ - ไตตติ	- ยทวิสพราหมณะ	มี ๔ อุปนียัท
เกายีตกีพราหมณะ	รียพราหมณะ - ศตปฐพราหมณะ	มี ๒ อุปนียัท - เกนอุปนียัท	- กถาอุปนียัท - ปรัศนอุปนียัท
มี ๒ อุปนียัท - ไอศเรยอุปนียัท - เกายีตกีอุปนียัท	มี ๓ อุปนียัท - อีสายุปนียัท - ไตตติรียอุปนียัท - พฤททาร์ณยก อุปนียัท	- ฉานโทคฺยอุปนียัท	- มุณทกอุปนียัท - มานทุกย อุปนียัท

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก)
- เกิด : วันศุกร์ที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕
- สถานที่เกิด : ๑๕ หมู่ที่ ๗ ต. บ้านตุน อ. เมือง จ. พะเยา ๕๖๐๐๐
- การศึกษา : ประถมศึกษา – โรงเรียนบ้านตุน อ.เมือง จ. พะเยา
 ประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบ้านตุนราษฎร์สามัคคีอุทิศ
 มัธยมศึกษาปลาย (ม.ศ. ๓) โรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม พะเยา
 ประกาศนียบัตรวิชาชีพเกษตรกรรม (ปวช.) วิทยาลัยเกษตรกรรม
 เชียงราย จังหวัดเชียงราย
 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคโนโลยีและ
 อาชีวศึกษา วิทยาเขตเกษตรน่าน พ.ศ. ๒๕๒๗ จังหวัดน่าน
 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชารัฐศาสตร์การเมืองการ
 ปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตพะเยา รุ่นที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๔๕
 รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 รุ่นที่ ๒๓ พ.ศ. ๒๕๔๗
- วิทยะฐานะ : นักรรรมชั้นเอก
- เข้าศึกษาต่อ : ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ส่วนกลาง พ.ศ. ๒๕๔๘
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเกตคูศิริ ต. กลางแดด อ.เมือง จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
 โทร. ๐๘๖ – ๘๐๕ – ๔๐๔๕